MUZSIKA

ELBESZÉLÉSEK

IRTA

MOLNÁR FERENCZ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Muzsika.

Edes márcziusi nap süt a templom falára. Valami félénk kis szél fanyar-, de izgató szagokat hoz a hegyekről, s ugy érzik, hogy az egész rengeteg nagy levegő-égnek ez a csipős illat az alja, a zamatja volna, sürübb, mint a többi, a mi higan, kéken, nap-ittasan borult a hegyvidékre.

A templom körül szines kis temető kövei villognak. Az ajtóban áll a leány meg a tanító. Kora délután van, márcziusi kora délután, langyosan hüvös az idő, melegecske, de borzongatós, mint a milyen ilyenkor lenni szokott.

Valahonnan egy gyerek került elő és beszalad a templomba.

— Na itt van — mondja a tanitó. — Most már itt van. Mehetünk.

Bemennek. A gyerek eljött a fujtatót kezelni. Kis orgona van a templomban, a hegyi falu körül sok az erdő, az erdőnek van egy gazdag ura és a gazdag ur hozatta az orgonát.

Most orgonálni mennek, mert a leány férjhez megy és csak három nap választja el az esküvőtől. Az esküvőn a tanitó fog orgonálni, s ehez próba kell, mert ez hivatalnoknak a lánya, gőzfűrészi kisasszony, s a ki elveszi, pirosarczu, erős férfi, szintén nem paraszt, hanem iparvasuti ember. Szép Lajos felügyelő, inspektor ur, barna bársony mellénye van, évi fizetés, egészséges szervezet és még egyszer: inspektor ur.

A kotta, a mit a tanitó visz, Lohengrin nászindulója, orgonára átirta P. J. innsbrucki karnagy. A leány virágot visz. Igy mennek be ketten a hüvös templomba, a leány felpróbálta ma a mennyasszonyi ruhát, most fel akarja próbálni a nász-zenét is, ettől függ: lassan jöjjenek-e ki, milyen lassan jöjjenek,

mert a tanitó szerint ugy szép, ha épp akkor fogy el az induló, mikor kiérnek a küszöbre.

Ezt tegnap este beszélték meg. Nem a leány hivta a tanitót, a tanitó magától ment el este a leányhoz.

— Utoljára megyek hozzá — gondolta. De azért mégis a fehérpettyes kék Lavalliéret kötötte a nyakára. Nem kell ehez szegény falusi férfinak lenni: mind azt hiszszük, hogy az utolsó perczben is segithet valamit még a nyakkendő, vagy más egyéb.

De csak néhány szót mondott. A leány várta Szép Lajost és a nyakkendő beleolvadt az általános semmibe, a tanitóval együtt. De legalább sikerült megbeszélnie az orgonapróbát. Sóhajtások estek és a tanitó most az orgonapróbára gondolt, arra, hogy csak ketten lesznek, arra, hogy hosszu évek óta annyi mindent mesélt, sóhajtott a leánynak és most máshoz megy, s ő olyan szomoru, hogy még az orgonapróbának is tud örülni. Ez ugyanaz zenében — gondolta — mint a fehérpettyes kendő ruházatban. És mind a kettő nem más,

mint az a bizonyos «még egyszer», a «csak még egyszer», az «utóljára». Ezt gondolta tegnap este és most már nem gondolja, mert látja a leány szemét, a mely hidegen, mértékletesen csillog: vágy, gondolat, érzékenység nélkül, s épp oly nyugodt, mint az a szerelem, a mit Szép Lajos tud kelteni. Szép Lajos nem nyugtalanitó ember. És igy, egy felismerő sóhajtáson keresztül az ürügy czéllá válik: valóban jó lesz kiszámitani, mikor kell majd kezdeni az indulót, hogy a násznép a küszöbig vonulhasson a muzsikára. A tanitó az ütemekre gondol, s igy eszébe jut a melódia. Már előre danol benne az induló, s ettől megvillan fényes szeme. Ilyenkor az ujjai hegyébe szalad a hangok árama, s ott meggyülemlik, bizsereg, várja a billentyüt, a min át muzsikává szabadul.

A fiu már fenn motoszkál a nyekergő deszkákon. A tanitó most megy fel a faléPcsőn és lemosolyog a lányra, a ki az első padban ül, ölében a virágokkal. Aztán rövid, csöndes párbeszéd, fenn az orgonánál. A tanitó szigoruan kérdez, a fiu vékony hangon

felel. Egy akkord. Aztán egy sovány, csontos arcz jelenik meg az orgona mellett, ez megint a tanitó. Leszól:

— Ne olyan közel.

A leány fölkel és öt paddal hátrább megy Ott leül.

— Itt jó lesz?

— Jó.

Csönd. Aztán dolgozni kezd a fiu és megszólal a kis orgona. Eleinte lassan, egy akkord nagyon mélyen búg, a másik nagyon magasan sipol. Aztán közelednek egymáshoz, összeolvadnak, s most kezd ömleni a hang a sipokból, dül a melódia onnan felülről, jön, támad, megrohanja a leány szivét ez a harczias nászmuzsika, a Lohengrin kardos, pánczélos, katonás szerelmi zenéje, a miben a lágyság és a szerelem elbujik az ujongó vitézi tempó zugaiban, mint a hogy a Lohengrin fehér arcza és leányos keze alig látszik ki a vasból.

— Ah — mondja magában, talán csak gondolja a lány — a hektikás tanitó tüzbe jött!

Ezt gondolja a lány, mert ostoba. Hidegen, szépen ostoba, örül a kövérségének, nem tud izgatott lenni, rendben levőknek találja az összes dolgokat, a fű zöld, a férfi udvarol, a tanitó mellbajos és az ember este lefekszik és reggelig alszik. A kinek pénze van, az gazdag, a kinek nincs, az szegény. A tanitó szegény. Sok férfi van mindenfelé, de Szép Lajos udvarolt, és ő most Szép Lajosné lesz, és Szép Lajos is buta. A tanitó okos, szegény és mellbajos. Itt igazán nem volt nehéz választani. Minden rendben van. És a tanitó miért, hogy mégis tüzbe jön?

Jönnek közben lágy hangok. A sisakos vitéz ellágyul. A szüz Grál lovag édesen énekel a várkisasszonynak. Aztán visszatér a katonás zengés, a lüktető, támadó szerelem. De most erősebben zug az orgonából, most megtelik vele a templom és a leány nem akar mosolyogni, mert ez a zene bántja egy kicsit. Nagyon nem bántja. Szép Lajost egyáltalán nem bántaná, őt meg csak annyiban bántja, a mennyiben ő leány. És mert a tanitó játszsza, tüzben, nagyon játszsza, az okos,

szegény és mellbajos tanitó, a ki mintha most minden okosságát, minden szegénységét és minden esti lázát bele akarná muzsikálni az indulóba. A nap besüt az ablakon.

— Mi ez? — kérdi magában a kövér lány. — Kis, rongyos, sovány ember... szegény, és igy teleénekli a templomot. Honnan veszi ezt?

És érzik, hogy most a tanitó az ur a templomban. Valami olyan nyelven beszél, a min a leány nem ért. A hegyek közt valahol, egy kis templomban, egy beteg, szerelmes ember Wagnert muzsikál. A lányt nyugtalanitja az idegen érzés. Kik beszélnek egymással ezen a muzsikanyelven? A tanitó beszél talán messze nagy városok lármájával? Meghalt művészek szólnak át a hegyek fölött? A leány körülnéz a templomban, mert egyszerre itt vendégnek kezdi érezni magát. Kikhez tartozik a tanitó? A betegek, okosak, szegények, érzők... kik azok? Ez nekik egy emberük, a ki most visszasóhajt hozzájuk a hegyeken tavakon át? Mi ez?

Nagyra nyilik a szeme. A tanitó elhatal-

masodik az orgonán. Mintha mostanáig csak kerülgette volna egymást a nóta ritmusa meg az ő pulzusának a verése. Most megtalálták egymást, a vér a nóta szerint rohan a tanitó ereiben és most az ő forró vére, az ő láza veri a taktust benn az induló ütemeiben, a tanitó az ő egész nyomorult életével zenél az orgonán.

Mintha valami aranyos selyemfüggöny huzódnék ki az ablakon: eltünik a napos sáv. Huh, egy kis hüvösség jár a padok közt. A mennyezetről dörög most az induló. A buta, szép lányok ellen szól, panaszkodva éneklik együtt mind: a világ minden érző okosai, a szegények, a betegek, a soványak, a melegszemüek, — énekelnek a kövér fehér hus ellen, piros szájak, fehér fogak, csillogó szemek ellen, a miktől oly jó volna szabadulni, a mit oly jó lenézni és megvetni, otthagyni, elfelejteni, kinevetni — csak férfiak ne volnánk, csak fiatalok ne volnánk!

A tanitó vádaskodik, panaszol, jajgat fenn az orgonán, és az igazságának a szele megcsapja a kövér lányt. Egy pillanatra olyan

érzése van, mintha Szép Lajos egy nagy darab üveg volna, a tanitó meg egy kis darab gyémánt. Most fölkel a helyéről és az arczát a virágokba temeti.

A templomajtó mögött árnyék nyulik el. Jön Szép Lajos. Megáll a küszöbön és mosolyog. A fejével int. A lány szép lassan feléje megy. Kimegy a templomból. Künn a fehér sirkövek közt megcsókolják egymást. Lejönnek a kis dombról karonfogva. Lassan, nyugodtan mennek. Mögöttük még zúg a muzsika egy darabig, de ők már Homoródi ügyvédről beszélnek, a ki épp most jött meg a feleségével Pestről, az esküvőre. Lenn eltünnek. Nem is szerepelnek ez irásban többé.

Most még csak a tanitó szerepel, az is rövidke időre. A templomban még ott búg az utolsó néhány hang, pedig már vége a zenének. A tanitó szinte várja, hogy leülepedjék a sok felébresztett visszhang, mint bál után a finom por. Lassan száll csak le a csönd a hüvös zugokba. Akkor aztán a tanitó kijön a templomból és szétnéz. Nagyon piros az arcza, a sovány, az okos. Aztán rágyujt

egy félkrajczáros czigarettára. Tüdőre szivja a füstöt és lapoz a kottában. Leül a kőpadra és arra gondol, hogy Szép Lajos kétszáz évig fog élni.

Több semmi nem történik, ez volt az egész.

Altató mese.

(Ez a mese arra való, hogy özvegy asszonyok altassák el vele kis gyermekeiket, vagy jó gyerekek altassák el vele öreg és fáradt szüleiket. A mesét szép csöndesen, folyékonyan kell mondani, az elejét élénken, mintha igaz volna, a végét pedig már lassabban és halkan, hogy mire vége szakad, aludjék el az, a kinek mesélték.)

I.

A ligetben, az egyik bódéban volt egy furcsa ember. Ugy hivták, hogy Závoczki. Ez a Závoczki nagy csirkefogó volt, mindenkit megbántott, sokat megvert, néhányat meg is szurt késsel, lopott, csalt, rabolt, de azért nagyon jó fiu volt és a felesége nagyon szerette. Mert a felesége egyszerü kis cseléd volt, a ki tizenhét éves koráig zsidóknál szolgált, s akkor egy vasárnapon, mikor kimenője volt, a ligetben megismerte Závocz-

kit, a kin kétszinű nadrág volt: a fele sárga, a másik szára piros. A hajában csirketoll volt, a csirketollra spárga volt kötve, a spárga vége a zsebébe ért és Závoczki megránczigálta a spárgát, hogy a csirketoll mozogjon a fején. Ezen mindenki sokat nevetett és a legszebb cselédek arra a ringlispilre szállottak, a melyiken Závoczki ezt a tréfát üzte. Az egyszerü kis cseléd itt ismerte meg Závoczkit és vele maradt egész nap, s bár tiz órára otthon kellett volna lennie, még tizenegykor se ment haza, egész éjjel a ligetben maradt, másnap pedig már nem mert hazamenni. Azontul a tollasfejü fiunál maradt, soha többé nem ment cselédnek és olyan jó volt és olyan szelid volt és olyan szép kis cseléd volt, hogy Závoczki elvitte a hivatalba és feleségül vette.

Ez az ember volt a legnagyobb gazember az egész ligetben. Hol kikiáltó volt egy bódé előtt, hol meg hónapokig abból élt, hogy kártyán csalta a többi embereket. A mikor lopott valamit, mindaddig nem ment dolgozni, a mig tartott a lopott pénz. Néha becsuk-

ták néhány napra a toloncházba és ilyenkor a felesége sirt egész nap és egész éjjel és ámbátor tudta, hogy nem jöhet haza a börtönből, mégis megvetette maga mellett az ágyát, hogy ugy legyen, mintha mindjárt hazajönne. Závoczki pedig még a toloncházban is szemtelenkedett, a miért külön zárkába csukták. Ilyenkor nagyon sirt szegény és mindegyre csak ezt mondta: milyen szerencsétlen vagyok! Milyen boldogtalan vagyok!

Otthon nem volt pénz és Závoczki szégyelte, hogy otthon nincs pénz. Fájt a szive, hogy a szép fehérarczu kis cselédnek kenyérhéjjat kell ennie vacsorára, de hogy az aszszony ezt ne tudja, hát rárivalt, szigoruan:

— Minden pénzt elpuczolsz, adta teremtette.

És a fehérarczu ilyenkor szomoruan nézett rá és majdnem sirt. Závoczki pedig fölemelte az öklét:

— Ne sirj, mert összetörlek!

Azzal kiment, bevágta az ajtót, elbujt az udvarban és egész éjszaka keservesen sirt.

A fehérarczu pedig még magában se mert sirni, mert a tollasfejü megtiltotta neki és mert az asszonyok vissza tudják tartani. Igy volt ez. És egész nap egymásra gondoltak és Závoczki erről nem szólt egy szót sem. Rendszerint megverte ilyenkor a házmestert, vagy hátulról megszurt egy rendőrt és elszaladt. Mert hirtelen haragu ember volt, véglegesen züllött ficzkó, a ki már rég megért az akasztófára.

Egy szombati napon esett az eső, és Závoczki a Hermina-ut mögött ült egy árok szélén, egy másik csirkefogóval. Az esőben kártyáztak. Már esteledett és a kártyákat már alig lehetett látni, különben is lemosta róluk a czifra képeket az eső. Ez ugyan nem zsenirozta volna Závoczkit, mert ő ugyis hátulról ismerte a kártyát, de arra birta a másik urat, hogy abbahagyja a játékot.

— Köszönöm uram — mondta a másik és kimászott az árokból.

— Nem illik! — kiáltott Závoczki. — Hiába csaltam, elnyerted az összes pénzemet, mind a három haczimat. Játszszál tovább!

A másik azonban arra hivatkozott, hogy esik az eső és már öreg este van, és hogy majd holnap szivesen ad revánsot és elszaladt, olyan gyorsan, mint a nyil. Mezitláb csattogott végig a sárban.

Most Závoczki elővette a konyhakést és kiment a Franczia-uton is túl oda, a hol a Magyar Királyi Államvasutak töltése van. Arra szokott járni Linzman ur, a bőrgyár pénztárnoka, a ki minden szombaton este kiviszi a munkásoknak a fizetést. A Magyar Királyi Államvasutak töltése mellé lebujt és várta Linzman urat, hogy leszurhassa, s elvehesse tőle a pénzt. De hiába várt. Rájött, hogy elkésett. Linzman ur már kivitte a pénzt, sőt már vissza is ment a városba az üres táskával. Ilyen átkos dolog a kártya. Az ember a legfontosabb dolgait mulasztja el miatta.

Ekkor felmászott Závoczki a Magyar Királyi Államvasutak töltésére, két könny csordult végig piszkos arczán, hirtelen elsáppadt, aztán elmosolyodott, igy kiáltott fel: Zeller Julia! Zeller Julia! mert ez volt a felesége

neve és két marokra fogva a konyhakést, maga felé forditotta és a szivébe döfte. Akkor rögtön meghalt, legurult a Magyar Királyi Államvasutak töltéséről, egy pakli piszkos kártya volt a zsebében, meg három fehér csontgolyó, a mi a zsonglőrséghez kell, hajában a csirketoll, ajkán pedig a kis szelid cseléd neve: Zeller Julia! Zeller Julia!

II.

Závoczkit eltemették az árokba és szó sincs róla, hogy az esztergomi érsek mondott volna bucsuztatót a sirján. De ott volt a felesége, fekete ruhában, a mit éjszaka maga varrt. Mindenki vigasztalta a házban a fehérarczu Juliát, mondván: nagy az isten, hogy megszabaditja kinzójuktól az elkinzott kis cselédeket, kegyed még fiatal, isten nyugosztalja, de jobb igy, nagy az isten, kegyed még fiatal. És Julia bólogatott, szomoru szemével igazat adott a szomszédoknak, sőt mondta is: köszönöm, házfelügyelőné, maga nagyon jó hozzám, Braunné, köszönöm

Braunné, köszönöm Stufenbergerné. mindenki nagyon jó hozzám, köszönöm Braunné. Söt a mi több, azt is mondta: igaza van, rendőr-ellenőr ur, igy sokkal jobb, isten nyugosztalja a boldogultat. Mert Julia szégyelte a rendőr előtt, hogy az olyan gazembert, mint Závoczki, még a siron tul is lehet szeretni, minden ok nélkül, a mi tényleg szégyen is. És már a temetésre következő napon hozzáfogott a gyerekruha varrásához, mert ugy volt, hogy a jövő hónapban kis babája fog születni.

Závoczkit pedig letették délután az ingyen földbe, de csak estig maradt ott. A ki tudja a rendet, az azt is tudja, hogy a kapitányságon minden este megjelenik a zöld kocsi és elviszi azokat a toloncházba, a kiket a rendőrök egész nap szorgalmasan begyüjtötték a kapitányságra. Épp így jön minden éjszaka egy nagy zöld kocsi a temetőbe, hogy elvigye azokat a gazembereket, a kik önkezükkel ölték meg magukat. Ezek nem mennek mindjárt a pokolba, mert előbb a tisztitó tüzbe mennek. Ott megvizsgálják, hogy

mi volt a baj és hogyan áll az ügy. Mert még a paradicsomba is megy közülük sok.

Hát csak beült Závoczki is a zöld kocsiba, a többivel együtt, szivében a nagy késsel. Mellette egy vizes ember ült, ez azért volt vizes, mert a Dunába ölte magát. Szembe velük egy nő ült, kötéllel a nyakában. Ez egy szegény asszony volt, a ki felakasztotta magát. A többin semmi nem látszott. Ezekben kis golyók voltak, a miket magukba lőttek. És ment velük a kocsi. Kidöczögött a kereszturi utra, onnan befordult a fogház felé a sötét éjszakában. Ment, ment, egészen addig ment, a mig hajnalodni nem kezdett. Ekkor hirtelen gyorsan kezdtek szaladni a lovak, majd vágtatva rohantak. Závoczki kinézett egy lyukon és látta, hogy valami nagyon széles uton rohan lefelé a kocsi, völgybe, a melyen rózsaszinü köd ült. Most már röpült a kocsi, a kerekek a levegőben forogtak, városok, falvak maradtak el alatta, de ez már mind nem fájt Závoczkinak, mert éppen azért volt kés a szivében, hogy ne fájjon neki ezentul semmi.

Aztán megálltak. Egymásután kiszálltak a kocsiból és rendőrök egy nagy hivatalba vezették őket. Az előszobában kellett várni, nem volt szabad dohányozni, és sokan köpködtek és mégis füstszag volt. Aztán kijött egy pápaszemes hivatalszolga és sorra szólitotta őket. Végre Závoczki is a hivatalnok elé került.

— Hogy hivják? — kérdezte, föl se nézve a nagy papirból, a melynek rubrikáiba irt.

— Závoczki Endre.

— Hány éves?

— Harminczkettő.

— Születési helye?

Erre nem felelt Závoczki. A hivatalnok még mindig nem nézett rá. Igy szólt:

— Születési helye? Ismeretlen?

Závoczki intett, hogy igen. Aztán most ránézett a hivatalnok:

— Önnek joga van visszamenni egy napra, ha ott felejtett valamit az életben. Aki magától hal meg, a hogy illik, annak nem kell visszamennie, mert a mögött nem marad semmi. De a ki öngyilkossá válik, az nem

magától hal meg, hát néha elfelejt valamit és ezzel szenvedést okoz a földön. Feleljen.

És szigoruan nézett rá, mint a hogy öngyilkosra szokás. Závoczki felelt:

— Elfelejtettem megvárni a születendő kis gyermekemet. Utóbb megbántam, hogy nem vártam meg, mert szerettem volna látni, de most már késő. Ez nagyon szomorú, de én férfi vagyok és ha egyszer elmentem, most már köszönöm, itt is maradok.

Azzal büszkén kidüllesztette a mellét, daczosan nézett a hivatalnok szemébe, és a szeme épp ugy ragyogott, mint a konyhakés, a mely szivéből kiállott.

— Mars tömlöczbe, szivtelen gazember! — kiáltott a hivatalnok és a rendőrök megfogták Závoczkit és a tömlöczbe ránczigálták és Závoczki az uton rájuk röhögött, a késsel a szivében és a fejét csóválta, mondván: Andrások vagytok, zsaluk vagytok, András, Mihaszna András, fogdmeg zsalu!

Erre a rendőrök megrugdosták Závoczkit, miközben az egyik fogta a kés nyelét, hogy ki ne essék a szivéből.

III.

Tizenhat évig üldögélt a tisztitó tűzben Závoczki. Nagy hazugság az, hogy a tisztitó tűz éget. A tisztitótűz nem más mint egy igen erős rózsaszinü fény, a miben évek hosszu során át kell ülni, a mig kiszivja az emberből a rossz tulajdonságokat. Závoczki megszokta idővel a fényt és ugy érezte, hogy nagyon megtisztult benne. Most már mindenféle terveket szőtt, mert a szive megtisztult és szerette volna látni a gyermekét a kiről azt se tudta, hogy fiu-e, vagy leány. Tehát mikor egyszer a fogalmazó végig sétált a rózsaszinü tűzön és mindenkitől megkérdezte, hogy nincs-e valami panasza a személyzet ellen, Závoczki szólásra jelentkezett:

— Kérem nagyságos ur, — mondta — jogom van még visszamenni egy napra valamiért, a mit ott felejtettem?

— Joga van — mondta szeliden a fogalmazó, mert a ki már ilyen régóta ül a tűzben, avval udvariasabban beszélnek. — Jelentkezzék.

Závoczki jelentkezett is másnap. A fogalmazó egy kis czédulát adott neki, melyre fel volt irva, hogy huszonnégy órára szabadságot kapott. Azzal levezették a pinczébe és kihuzták szivéből a kést. A késről ruhatári számot kapott, a mit a zsebébe kellett tennie. És elindult szép lassan, ment, mendegélt, egészen addig, a mig az ujpesti jutagyárhoz nem ért. Ott illedelmesen megkérdezte, hogy hol lakik özvegy Závoczkiné, a ki a gyárban dolgozik. Megmondták neki a czimet és ő elindult.

A felesége egy kis munkásházban lakott, olyanban, a miből hat állott egymás mellett, mind egyforma. Vasárnap délelőtt volt és a nap sütött. Az asszony még mindig a régi kis fehérarczu cseléd volt, csak megöregedett egy kissé. Závoczki látta, mert a földszinten ült az ablakban és varrt. Az ablakban két cserép ordináré piros virág állott és kis függönyöcske függött a virág mögött. De a függöny mellett volt annyi hely, hogy az asszonyt is lehetett látni. Szelid és komoly volt az arcza.

Závoczki kopogtatott az ajtón. A kopog-

tatásra kinyílt az ajtó és egy kislány lépett a küszöbre. Tizenhatéves lehetett és az ember rögtön megismerte, hogy ez az ő lánya. A lány szigoruan kérdezte:

— Mit akar?

Závoczki eltakarta a balkezével a szive helyét, hogy a lány ne lássa a szurás helyén elrongyolódott kabátot. Aztán érezte, hogy most már mehet vissza, mert látta a lányát. De mondani kellett valamit, mert a lány azt kérdezte, hogy mit akar. Hát a jobbkezével a zsebébe nyult, hogy elővegye a három fehér csontgolyót, a mivel oly ördöngősen tudott dobálózni.

— Én kérem — mondta — mindenféle komédiákat tudok...

És vigyorgott, hogy nevetni lássa a lányát. De a lány nem nevetett. Szigoru és komoly lány volt, mint az anyja. Igy szólt:

— Menjen innen.

Azzal kinyult, a kilincs után, hogy a koldusformáju ficzkó elől becsukja az ajtót. Finomujju kis fehér keze volt. Ebben a pillanatban Závoczkit elöntötte mind az a sok

harag, a mit tizenhat év alatt a tűz eloltott benne. Felszállt benne a keserűség, mint egy dagadó tenger. És arra a kis fehér kézre, a mi kinyult, hogy az orra előtt örökre becsapja az ajtót, ráütött. A lány ránézett, aztán megint kinyult és becsukta az ajtót. A zárban fordult a kulcs. Závoczki kivül maradt. Most lelohadt a haragja, s rettenetesen szégyelte, hogy megütötte a gyermekét. Zavartan nézett szét és érezte, hogy az átdöfött szive sajogni kezd. Megindult tehát, sietve, visszafelé. Maga se tudta, hogy hova, merre megy. De a meghalt emberek már nem is tudnak másfelé menni, mint csak vissza a halálba.

Öreg este lett, mikor megérkezett a nagy házba, a honnan elindult. Ott már mindent tudtak. A portás vigyorgott rája a fülkéjéből. Ő lehorgasztotta a fejét és némán ment föl az emeletre, a hol jelentkezni kellett. A fogalmazó már várta. Elvették tőle a ruhatári számot és a markába nyomták a kését. Ráordítottak :

— No, maga mégis csak a legutolsó csir-

kefogó a világon! A másvilágról visszamegy megverni a gyerekét!

Nem szólt egy szót se. Visszatették a kést a szivébe, ekkor sóhajtott egy nagyot. Aztán megfogták, egy kis vaskocsira ültették és leguritották a pokolba. A rózsaszinű tüzből a piros tűzbe gurult igy Závoczki, a hol az idők végezetéig fog főni, üvölteni a fájdalomtól. Ez történt Závoczkival.

A kis lánya pedig bement a szobába, az anyjához:

— Valami rongyos ember volt itt, — mondta. — Nagyon csúful vigyorgott, hát be akartam csapni előtte az ajtót. Valami rettenetes tűz lobogott a szemében. A szeme sirt, az arcza nevetett. Hát be akarom csapni az ajtót, hát rácsap a kezemre. Nagyot, hogy csak ugy csattant.

Az asszony lenézett a földre, mintha keresne valamit. És reszkető hangon szólt:

— És aztán?

— És aztán elment. De én még most is remegek. Nagyot ütött a kezemre, de nem fájt. Mintha valaki lágyan megérintett volna.

Olyan volt a kérges, durva kezének az érintése, mintha valami ajak lett volna, vagy egy sziv.

— Tudom — mondta nagyon halkan az asszony és tovább varrt.

És az egészről nem beszéltek soha többé semmit, és addig éltek, a mig meg nem haltak, és itt vége van a mesének. Aludj, kis lányom.

Sirokkó.

I.

Az örök tenger partján egy mulandó fiu és egy romlandó leány állott. Előttük fehér csónak rengett a vizen és a nagy tenger unalmában nekicsapdosott a hófehér bárkának. Meglocscsantotta, megtánczoltatta és a karcsu csónaknak ez jól esett. Ugy érezte magát, mint a kit csiklandoznak. Ficzánkolt, felszaladt a partra, aztán csörrentett egyet a lánczon és megint lesiklott a tengerre. Izgett-mozgott, kellette magát, s ha ambiczióm volna, hogy tobzódjam ama tetszetős hasonlatokban, melyek holt tárgyakat eleven lényekké hipnotizálnak, azt is mondhatnám: olyan volt, mint a türelmetlen csikó, rágta a kötőféket, el akart szabadulni, toporzékolt, rugott, vág-

tatni, rohanni akart a szélben, neki a vad végtelennek.

A fiu pedig bágyadt volt. A városi szervezetnek nem friss erőt jelent a május. A dekadens corpust a márczius kikezdi, az április felbolygatja, a május elbágyasztja. Bennünk nem gyujt életkedvet a tavasz, és az éles márcziusi szél nem lobogtatja a mi szivünkben az öröm lángját. Valami furcsa, édes, mosolygó bágyadtságot hoz, valami morbidezzás állapotot, hogy ugy érezzük, mintha kellemes nyüg ülne a nyakunkon, édes borok gőze kószálna a fejünkben, alapjában véve, mintha az a nyers, vad, erőszakos fejlődés, a mi körülöttünk rohanvást indul meg tavaszszal, magával sodorná ezt a mi anemikus testünket is, a mely nem elég erős arra, hogy a tavasz csikóival versenyt nyargaljon. A fiu különben — és szolgáljon ez mentségül a régi erkölcsök tisztelőinek szemében — délután félkettőtől félhatig egyfolytában csókolta azt a kis szőke leányt, a ki mellette állott. Igy aztán kissé furcsa jelenség volt ez a legény orvosi szempontból. Az

arcza halavány volt és hideg, de a szája forró és piros. A leány pedig áhitattal és tudatlanul nézte a vérszegény arczot és ama parciális vérbőséget, melyet a költők az ajkak pirjának neveznek. A leány már jobban birta a tavaszt. Ő csupa egészség volt. És a csókolózást is jobban birta. Az asszony passziv fölénye a szerelmi tusában már ilyenkor kezdödik. Mikor még az egész szerelem abból áll, hogy két különnemű lény farkasszemet néz egymással, már akkor is a férfi hunyja be előbb a szemét.

A leány fehér ruhában volt. Még rövid szoknyát viselt, a rövid szoknyák ama fajtájából, a melyek mintha nőnének. Az érti ezt meg, a ki együtt nőtt fel egy rövid szoknyával. Szép, fehér nyakát matrózgallér vette körül, s hogy ezen mi a sirni való, azt is csak az tudja, a ki még emlékszik arra a mérhetetlen bájra, mely akkor sugárzik a leányból, a mikor még fiús. Talán nagyot tévedek, de reám az egyszerű megfejtések hatását teszi az a tapasztalat, hogy a nő fiatalsága a férfiasság. A pubertást megelőző

esztendőkben mintha még nem határozta volna el magát a leány, hogy fiu legyen-e, vagy leány maradjon. És ezt a hermafrodita viselkedést, ama jól sikerült verekedő-kedvet, azt a karakter-tultengést, a fiuruhába való öltözködés amaz örök vágyát, a fiu-játékok után való bánatos sóvárgást aztán a természet rendbeszedi az első komolyan női reggelen, melyre rémülettel virrad a kis határozatlan. Mint az induló vonat, a mely a nagy pályaudvar harmincz-negyven sinpárján ide-oda zökken, egyikről a másikra szalad, jobbra fordul, balra kanyarodik, s csak a város határán túl, a szabad mezőn vág neki annak az egyetlen hosszu sinnek, a mely a czéljához viszi.

Egymásra néztek. És a bágyadt, beteg, fáradt fiu szemében erő villant meg. Az egészséges, friss, erős leány pedig alázattal sütötte le a szemét.

II.

A fiu lement a kőbe vágott lépcsőn, s beleugrott a fehér csónakba. Kissé tántorgott benne, s a csónak billegett alatta.

— Jaj! — mondta a leány a parton.

A fiu félt és a leány sikoltott.

Aztán a fiu eloldotta a lánczot, az evezőt nekifeszitette az iszapnak és a partig siklott. Ott a kezét nyujtotta a leánynak. A leány mosolygott és belépett a csónakba. Graczió-zus volt, szépen csinálta ezt az ugrást s akkor talán nem gondolt arra, hogy ezért a könnyedségért harmincz év mulva egy esztendőt adna az életből. És most bennültek a csónakban mind a ketten.

— Én evezek — mondta a leány.

— Nem. Majd én.

— Tudsz?

— Hogyne!

— De később hagysz engem is egy kicsit, ugy-e?

— Hogyne! — mondta a fiu azzal a biztos tudattal, hogy később se fogja hagyni. Hogy itt is előre nézzünk: husz év mulva

épp ily rosszhiszemü könnyedséggel fog házasságot igérni egy forró estén. «De feleségül veszel, ugy-e?» — «Hogyne» fogja mondani agglegénységébe vetett rendíthetetlen hittel.

És megindult a csónak, miután ellökték az evezővel a parttól. A fiu ledobta könnyű kis fehér kabátját, valami férfias büszkeséggel, mely azt éreztette a leánynyal, hogy a komoly munka pillanataiban felrugandók a konvencziók. A leánynak tetszett, hogy most oly komoly evezés következik, hogy «pardon» nélkül vetkőzik trikóra a fiu. És a fiu háttal ült a nagy tengernek, mely mögött leáldozóban volt a nap. A leány arczczal fordult a bucsuzó sugárnak: aranyporos lett tőle a haja és két vörös-arany csillag tündökölt a szemében. Mikor nekiszaladtak a viznek, a kisasszony összeborzongott és nekiszegte a homlokát a sós szélnek. A fiu hátradőlt, nekifeküdt és meghuzta az evezőt. Most jól érezték magukat. Siklottak, elsurrantak a parttól, mosolyogtak, örültek. A fiu hátra-hátranézett, irányért.

— Csak előre, neki! — mondta a leány.

És a fiu daczos örömmel rántotta meg ujból az evezőt, nem törődve iránynyal, telve azzal a gondolattal, hogy mily jó volna, ha most egy evezőrántással kivághatná magát az Atlanti Oczeán közepére. És a parton megkicsinyedtek a házak, alkonyi ködbe vesztek a hegyek és könnyű fátyol szállott a völgyekre.

De a csónakot mintha lökte volna valami alulról. Az az érzésük volt, mintha valami nagy hal emelgette volna a könnyű fehér alkotmányt. Hullám semerre sem látszott, a tenger sima volt, sehol egy fodor, sehol egy vizcsipke, semmi. És mégis meg-megrendült a csónak s egy láthatatlan erő birkózott vele.

Meleg volt.

— Mi ez? — mondta szorongva a leány.

A fiu a vizbe eresztette az evezőt és megfordult. Nagy nyugalom borult a kék vizre, s messzi, a hosszugerinczü, alacsony hegyek mögött szétomlott az égen a nap parazsa. Szines tüzek lobogtak a felhők közt s égő foltok folytak szét a párában. Mintha izzó

érczet csurgattak volna a tengerbe s az ott tovább izzott volna, szétterjedt volna a tükrén: tócsákban állott a tengeren az égő zöld, a fényes lila és mintha a hegy tetején a hegybe ömlött s a hegylábnál a vizbe folyt volna a hegyből valami kozmikus eredetű tüzes-piros vér, a Nap szerelmes és szinesen párázó vére, a mit a tenger hűvössége sem alvaszt meg, s a mely kanyarogva, kigyózva, máshol széles csikokban patakzott, az égi anyagok villamos könnyedségével áramlott szét az egyre sötétülő viz hátán.

A csónak mintha most emelkedett volna. Aztán megint sülyedt, de akkorát, mint az emeleti lift. A fiu beszedte az evezőket, és felállott a csónakban. Arczczal a nap felé fordult, aztán körülnézett. De megtántorodott és hirtelen leült.

— A sirokkó, — mondta.

Ez ijesztően hangzott a nagy csöndességben. Nekik, szegény városi legényeknek ez olyan volt, mint a karavánok rettenetes orditása:

— Számum!

És most a fiu fölvette a kabátját, komolyan, szótlanul. Nekiöltözött a sirokkónak. És ez is olyan volt, mint mikor a napon heverésző katona a trombitaszóra a puskája után kap. Itt az ellenség! Egyet fordított a csónakon és nekilátott a munkának.

— Visszamegyünk!

III.

De most már fogta őket a sirokkó. Valóban, a sirokkóban van valami, a mi méltóvá teszi őt a gondolkodó ember rokonszenvére. Minden rendelkezésünkre álló szelek közül ez az egyetlen, a melyben értelem, titokzatosság és drámaiasság van. A bóra néha szemtelen, sokszor rakonczátlan, sőt vad, romboló szél, a melynek azonban a hasába lát az ember, mint a kártyások mondják. Hullámosra veri a tengert, végigszánkázik rajta, falombot tép, háztetőket repit, s ehez a banális szélmuzsikát fujja: süvít, fütyül, zúg, búg. Nem lehet komolyan venni, mint a hogy a csirkefogót, a cirkuszi akrobatát

és a dühös embert csak a gyermekek veszik komolyan. A tenger se veszi komolyan Hullámzik, kellemetlenkedik, nekivág a partnak, elsötétül, fodrozódik, de alapjában véve nem bánja ezt a felületes dühöngőt. — De a sirokkó, az más. Mintha nem is szél volna. Csöndes és komoly. A tenger alatt fuj — mondják a partiak. Lassan jön s nem korbácsolja a tengert, hanem emelgeti. Feszegeti ezt a rettenetes súlyu vizföldet, a mi a földet borítja. És langyos, sőt meleg. A felületekkel nem törődik.Tőle békén maradhat falomb, háztető, mencsikoff-kabát és szalmakalap. És nem átlátszó jellem mint a bóra. Nem tudni mikor jön s a mikor jön, már itt is van. A tenger reszket, ha érzi. Nagyokat sóhajt. Rengeteg melle emelkedik és sülyed, mint a nehezen lélekző betegé. Némán fogadja, mert erősebb nála És az egész partvidék tiszteli. Az ég elborul, a fák lecsüggesztik az ágaikat s a füvek önként hajolnak meg. A bóra nyakonfogja őket, lenyomja a fejüket. A sirokkó, mikor jön, már alázatosságot találi mint az igazi király. És csönd van. Semm,

részeges lárma, semmi süvítés, zúgás, csikorgás. A bóra dühösen hajszolja és kergeti a felhőket, mint a falu bolondja a gyerkőczöket. A sirokkó felhőkkel érkezik, nagy, sötét kisérettel, hatalmasan ivelt borulattal, melybe az égbolt gyerkőczei ijedten olvadnak bele. A hűvös bóra előtt elbujhatsz a fal mögé, nem ér el. A sirokkó forró lehellete elől nincs menekvés. Megadod magad neki s vársz.

És ha most a partról néznők a tengert, látnók a kis fehér csónakot egy nagy, de nem tarajos hullám tetején. Mint a hogy a bivaly gerincze meggörbül, mikor a nehéz szekérrel nem tud elindulni, úgy domborodik meg a tenger háta, mikor nekifeszül a sirokkónak. Fenn a gerincz tetején volt a kis csónak, aztán mintha legurult volna róla. Nem dobálta a hullám, csak vitte.

A leány megijedt.

— Ne félj, — mondta a fiu és most rosszul kezte magát érezni. A vér leszaladt a fejéből és a halántéka verítékezett. A leány fogta az ülődeszkát és az ajkába harapott. Azt mondta:

— A mig veled vagyok, nem félek.

Tüzesen nézett a fiu szemébe és most érezte, hogy szép. És ennek nagyon örült. És nem bánta, hogy a hegyeken túl megmordult a tenger, mint valami álmából fölvert vad, nem bánta, hogy dél felől is elbődült a nagy viz, jelezve, hogy ott már kikezdte a néma, vad erő. Arra se gondolt, hogy e pillanatban nem a tenger volt többé félelmes, hanem a láthatatlan sirokkó, s hogy most a tengert pongyolában lehetett látni, mint valami nagy, hatalmas embert, a kitől mindenki fél s a ki este, mikor magányosan marad, nyög és hánykolódik és megadja magát a láznak, mely gyötri. Most olyformán kellett félni a tengertől, mint a megsebzett vadtól, a mely már csak a maga bajával törődik és nem bánja, ha hánykolódásközben akármit tör-zúz is össze.

— Szép lehetek most, — érezte a leány, félig lehunyta a szemét és kissé kinyitotta a száját.

A fiu pedig elsápadt és sirni szeretett volna. Szörnyen evezett, hogy partra érjenek,

mielőtt utoléri a rosszullét. Nem akarta, nem. inkább meghalt volna, mintsem hogy elveszítse a tisztaságát és a legényes frisseségét a leány előtt. És karikák tánczoltak a szeme előtt és valami saját külön kis sirokkó kezdett dúlni a gyomra körül. Most már a leány is észrevette ezt. És ő is rettenetesen megijedt. Nem attól, hogy baj lesz, s hogy a fiut betegség fogja kinozni, hanem, hogy a szép sudár gyerek csunyáva válik, grimaceokat fog vágni és tisztátalanságot követ el. Mikor már meg tudja bocsátani a leány a rosszullétet a legénynek, akkor már megérett arra, hogy feleség és anya legyen. De a tiszta, igazi, önző és nyers vágyakozás korában ez katasztrófa lett volna. És a fiu halálsápadtan szorította össze a fogát s ereje utolsó maradékával evezett. A leány reszketett és félt. «Csak ezt ne! Csak ezt ne add, Istenem!» — gondolta. És vadul száguldottak a part felé, mely már sötétségbe burkolta magát, repültek a hullámokon, az egyik felrántotta, a másik a part felé dobta őket. Ők azt hitték, hogy ők eveznek, hogy ők

viszik magukat biztonságba, de tulajdonképpen a sirokkó söpörte őket. Takarította a tengert, s neki mindegy volt, döglött delfint, törött gerendát söpör-e a partra, avagy egy könnyű fehér csónakot, a melyben két szerelmes gyerek ül reszketve. És a két szerelmes gyereknek is mindegy volt: kinos halál következik-e mostan, a Berceuse Bleue reczipéje szerint, a melyben a «deux amants» végül a tenger fenekén nyugosznak, «sous le linceul bleu des vagues» — avagy küzdelmes menekvés, és sem arra nem gondoltak, hogy összeölelkezve haljanak meg együtt, sem arra, hogy most koczkán forog minden, a mi ebben az életben öröm és nyomoruság, hanem egyesegyedül csak arra, hogy a fiu rosszul ne legyen, mert akkor a fiu örökre megrútul a tüzesszemü előtt, és a tüzesszemű is megrútul a fiu előtt, mert rút helyzetbe kerül: végig kell néznie az emésztés tragédiáját, mely kicsiben — s ez az, a mit ők nem tudtak — épp oly szent, épp oly fenséges és megalázó, mint a mi rongy emberi életünknek legszebb szenvedély-tragédiái

Megnyugtatom a régimódi lirai lelkeket, a langyos gilicenyögdelések rajongóit, a ledér, kéjhajhászó, perverz és piszkos naturalizmus ellenségeit, ne ijedjenek meg, nem történt baj. Partra értek, pihentek, s a fiunak visszatért a jókedve. Föllélegzettek és összeölelkeztek, mint a kik nagy veszélyből menekültek meg. Abból a veszélyből, a melyről egyik se beszélt, de a melyre mind a kettő gondolt. Csókolták egymást.

És körülöttük, felettük sötét kiséretével lassan jött a sirokkó és az örök tenger a reszkető meghunyászkodásból áttért a daczos és elkeseredett betegek viselkedésére: féktelenül hánykolódott és fájdalmasan orditott bele az éjszakába.

Fernande kisasszony kis fia.

Éjfélután félegykor megindult a hegyoldalról Fernande kisasszony a Duna felé, a kis fiát megölni. A fák néma tömegekben, mozdulatlanul állottak a hegyen, alant a halvány holdfényben olyanformán csillogott a Duna, mintha millió kis ezüsthal hosszan nyuló rajban szállott volna fel a vizszinére, s ott süttetné a hátát a holddal a csöndes nyári éjszakán.

A sovány kis franczia leány reszketés nélkül, szinte merészen jött le a bokrok közt a hegyről, s ámbátor halálba vitte a kis fiát, vigyázott rá, hogy a gallyak meg ne csapják a kis arczát. A gyerek pedig komolyan nézett ki a pólyából, nagy, fekete szemét beleeresztette az éjszakába s a hogy nézett, nézett, buksi feje meg-megbillent vékonyka

nyakán. De nem sírt, komolyan, szinte öregesen nézett, mintha tudta volna, hogy meghalni megy, s mintha érezte volna, hogy ennek igy kell lenni s hogy ő reá nézve még most e pillanatban tökéletesen mindegy, hogy él-e, avagy meghal. Fernande kisasszony pedig nyugalommal vitte a viz felé, talán mert ő sem volt sokkal okosabb a fiánál. Jobbra került, balra fordult a magas bokrok közt s csak akkor állt meg, a mikor az utolsó bokor mögül is előkerült, s mikor felcsillant előtte a nagy, fényes-fekete viz, hátán a milliónyi ezüst halacskával.

De akkor aztán nagyon megállt.

Halk zúgással ment alatta a Duna s igy nagyjából úgy látszott, mintha igazuk volna a könyveknek, melyek azt mondják, hogy a folyam méltóságosan hömpölyög. De mikor jól ránézett, látta, hogy a Duna rohan. A hol a kis pikkelyek ragyogtak, ott jól lehetett látni, hogy rohanvást siet s a habot, a mi uszik rajta, kegyetlenül rántja-ránczigálja lefelé. És a méltóságából is leadott. A parton kicsinyeskedett: veszekedett a parti gazzal,

tépázta a beléje függő vesszőbokrokat és a maga nyelvén pörölt velük: felcsörrent a kavicsosra, neki locscsant egy nagy kőnek, csurgott, csattogott, paskolt, veszkődött a kövek közt szakadatlanul. Mikor igy éjszaka minden elhallgat és se szekér nem jár a parti uton, se hajó nem sustorog végig a vizen, szél se zúgatja az erdőt, emberszó se hallszik, — akkor csupán a Duna beszél az ő halk, locsogó nyelvén. Megijeszti a mi gyönge szivünket azzal, hogy ő örökkön él, s ha mi nappal túl is orditjuk őt, éjszaka, mikor mi a skatulyáinkba bujunk, a szekereinket a szinbe állitjuk és lármás eszközeinket elcsititjuk, ő évezredekre szóló nyugalommal munkálkodik, diskurál tovább. És mikor így csöndesen zúg, mikor hallani, hogy folyik, akkor ijesztően nagygyá is válik a szemünkben. Érezni, hogy messziről jön és messzire megy. Mert fekete, érezni, hogy mély. Mert nem ordit, hanem ezzel a rettenetes tömegével, nagy, országokra szóló áramlásával is csak mindössze finom, suttogó zúgásra képes, félelmet kelt az erejével. Érezni, hogy nem

bömbölő csőcselék, hanem szervezett, rendben vonuló, rémesen erős hadsereg. Mint a hogy nem a sortüz durranása rémes, hanem az a halkan csettenő nesz, mikor hatszáz katona egyszerre kapja a vállához a puskát.

Végigszaladt a hideg Fernande kisasszony hátán. Nem mozdult. Nagyranyitott szemmel, mint a ki a távolba figyel, úgy állott a parton, husz lépésnyire a viztől. A gyereket magához szoritotta és bámult. S mikor föleszmélt ebből a hatalmas varázslatból, a mely alá a nagy viz fogta, elvesztette a gyerekes nyugodtságát és szenvedő emberré vált. Most egy kicsit visszagondolt a lausannei partra, mely épp ily lankásan ereszkedik a genfi tónak. De az csöndes, sima és világoskék volt, annak le lehetett látni a fenekére, az nem viselt álarczot, mint a Duna.

Maga az eset kissé közönséges volt. Ama jóindulatu figyelmeztetések, melyek a svájczi kupékban kitanitják a keletre induló guvernantokat, nem nagyon fogtak Fernande kisasszonyon. A harmadosztályu vaggonból Bécsben szállott ki s onnan hajón jött Pestre. Az

állomásnál várta az ügynök, kocsin a pálya-udvarra vitte, s innen megint harmadosztályon ment Kassára. Ott egy fél esztendeig volt. Onnan Pestre jött s itt egy évet töltött. Innen Komáromba vitték egy fiskális gyerekeihez. Hogy Komárom katonai góczpont, ez nincs benn a jóakaró figyelmeztetésekben, melyek a svájczi vasutak kupéiban függenek. De nem is kell, mert ezt ugyis megtanulja a helvét szűz, mikor odakerül. A főhadnagyot, a kivel a jó Isten Fernande kisasszonyt végleg elintézte, a galicziai határra tették, Fernande kisasszony pedig már a pesti klinika Mária-utczai részében elhatározta, hogy a kis fiut meg fogja ölni. S ez elhatározása nyugodt volt, sőt nem is izgatta. Akkor sem izgatta, a mikor a viczinálison ült a gyerekkel, sőt este nyugodtan vacsorált Szent-Endrén túl egy kis korcsmában. Mikor aztán gyalogolt vele, be az éjszakába, s még nem látta a Dunát, azon gondolkozott, hogy hajón menjen-e majd vissza Pestre, vagy vonaton.

De most itt a parton megrémült és pityeregni kezdett, eszébe jutott, hogy mindössze

tizenkilenczéves, s hogy most e pillanatban a szülei nyugodtan alusznak odahaza, s hogy Dupont ur, a szép fogorvos is édesen szunynyad ott a szomszédban, egy világoskékre festett házban, melynek sarkain széles rózsaszinü szegély huzódik végig, s melynek kapuján kis réztábla van: «Dupont, dentiste americain.» Mindez messze van, valahol arra balra, a hol most vonatok robognak az éjszakában, más országban, a honnan semmi módon senki sem láthatja ezt a kis foltot, a hol ő most áll, a kis fiával a karján.

És most aztán sirt és sirva indult meg a viz felé. Már tépte a belsejét a dráma, a mely eddig ravasz lesben várta ezt a perczet. Most már meg-megrogygyant a lába, most már nem tudott vigyázni a gyerekre, most már nem látott, nem hallott, csak botorkált a viz felé buta félőrületben, a mit a Duna riasztott fel benne.

Lement egészen a kövekig és ugy gondolkozott, hogy kimegy az utolsó kőre, ott letérdel és csöndesen belefekteti a gyereket a vizbe, mintha bölcsőbe tenné. Egy kicsit meg

is lóditja majd, hogy az ár befelé vigye, a középre, a hol szalad a viz. Aztán meg fog fordulni, vissza se néz a gyerekre és rohanni fog felfelé azon a domboldalon, a melyről oly tudatlan nyugalommal jött le. Itt nehány vesszőbokor állt a vizben. Megdagadt egy kicsit a Duna, s ilyenkor vizben állnak a bokrok.

Ovatosan lépkedett a kövek közt s aztán egyszerre megállott. Ugy rémlett, mintha valaki motoszkálna a bokrok közt, a vizben. A homlokára tette a jobbkezét, a melylyel eddig a kövek közt balanszirozott és megállapitotta, hogy csak rémlátás volt. És tovább ment, a mig csak ki nem ért az utolsó kőre. Itt letérdelt, a hogy előre megtervezte s csöndesen bele akarta fektetni a pólyát a vizbe.

A bokrok közt megint motoszkált valami. Megijedt és fölkapta a gyereket. Féllábával talpraállott, s körülnézett féltérden. A bokor nagy ágát félrehajtotta valaki. Most már tisztán látta, emberi kéz volt. Aztán a kéz után kar, a kar után egy fej jelent meg a bokor mellett. Egy ember ült egy csónakban, a bok-

rok tövén, s most a léptek zajára előbujt. Nyugodtan nézett a leányra. Fernande kisasszony egy szót se szólt. Minden vére hidegen szaladt le a lábszárába, a mint a férfi nézte. Jóképü, szelid, szakállas ember volt és még mindig félrehajlitva tartotta a bokrot a félkarjával. Aztán megszólalt, halkan, úgy hogy nem törte meg a hangja a csendet, hanem belesimult a halk éjszakába. Ezt mondta:

— Adjon Isten, kisasszony.

A leány el akart futni. De csetlett-botlott a kövek közt.

— Ne tessék szaladni, — mondta az ember, — nem bántom én. Halász vagyok, kérem, Kisorosziból. Lerakom a spárgát.

A kisasszony föllélegzett.

— Halász? — mondta.

— Az.

Nagy csönd lett. A halász nézte a leányt. És mintha ezzel az emberrel megszünt volna a Duna nagy csöndje, fenn valahol, Esztergom felől hajó jött. Zúgó, mély dohogása idáig hallatszott. A halász megint szólt:

— A kisasszony a gyereket a vizbe akarta tenni?

A leány nem felelt.

— Láttam, — mondta a halász. — Már akkor láttam a kisasszonyt, mikor felülről tetszett jönni. Én itt lerakom a spárgát. Kisoroszïból jövök.

Megint csönd lett. A leány se felelt, a halász is hallgatott. Sokáig hallgattak így. Egyik se mozdult. Aztán nagysokára megszólalt az ember, most már még halkabban, mint az imént.

— Én elvállalnám a gyereket, kérem.

A leány csak nézte. Talán nem is tudta, hogy hol van, hogy mit csinál, hogy ki beszél hozzá, hogy mit mond . . .

— Elvállalnám, — mondta csöndesen az ember. — A feleségem, tetszik tudni, beteg. Nem úgy beteg, hogy feküdnék, fenn jár. Hanem úgy beteg, hogy nekünk vállalni kell valami gyereket, ha azt akarjuk, hogy legyen. A jó Isten úgy akarta, hogy nem ád magától. Hát ha éppen... ha a vizbe akarta tenni a kisasszony... elviszem én Kisoroszïba

parasztnak... ki is gyöhet hozzá, meg is nézheti... Ferenczi József a nevem, úgy hivnak, mint a császárt.

— A császárt? — mondta a leány és elnézett az ember fölött a fekete semmibe.

— Kerestünk már Pesten is, — beszélt a halász. — Már ujságba is akartuk tenni. Én elvállalom a gyereket, kérem, örökbe. Nálam megél.

Megvakarta a tarkóját, s ezzel a mozdulattal hátulról a szemére billentette kis kerek kalapját. Aztán fölemelte az orrát és kinézett a karima alól, ravaszul.

— A vizben megfullad, — mondta. — És Ujpestnél kifogja a rendőrhivatal.

Utána is nyúlt. Tisztességtudóan kérte:

— Tessen inkább ideadni.

A leány nem huzta el előle, hát gyöngéden átvette tőle. Levetette a kabátját, összehajtogatta, a csónak fenekére tette és ráfektette a gyereket. Billegett a lába alatt a fekete csónak, a hogy topogott benne. Most, hogy legörnyedve rakosgatott, a fejebubjára tolta a kalapot. Hátranézett:

— Hát nekem adja?

A leány csak nézte.

— Nekem adja?

Intett, hogy igen. A halász városban tanult előkelőséggel mondta:

— Köszönöm szépen.

Aztán gyanakodva nézett a leányra:

— De elviszem!

A leány intett, hogy igen, igen, tudja. Erre aztán helyrebillentette kis kerek kalapját, leült a deszkára és megkapta az evezőt. Nem köszönt. Sietve, erős huzással indult neki, szinte szökött, mint a kutya, mikor csontot kap és félti. A csónak kilendült a vizre és nagy lassan ment fölfelé. Az ember nagyon dolgozott benne. Mintha félt volna, hogy a leány még meggondolja és visszakéri tőle a gyereket. Mintha rablott jószággal sietett volna. Feje fölött a hold finom párával törülte szét a hegyek körvonalait, s a partok ezüstösszürkén derengtek. Ezüstös volt a csik is, a mi a csónak után maradt a vizen. A tulsó parton őrtálló jegenyék árnya feketéllett le a viztükörbe. És ez árnyak közt mozgott a

túlpart mentén a kis fekete csónak, s benne a hajladozva evező ember, a kinek meg-megvillant fehér ingujja a holdfényen.

A leány megfordult és utána akart nézni, de akkor már odaért a kanyarodóból a vontatóhajó. Bárkákat czipelt kinlódva maga után, hörgő lármával, gőzt krákogva, sistergő lélegzéssel erőlködött, fekete füstcsóvát vonszolt a kéménye fölött. Felzaklatta a csöndet, bekormozta a holdfényt, összezavarta a Duna ezüstpikkelyeit és eltakarta a fekete csónakot a fehéringujjas emberrel.

Tavaszi részegség.

Annak az egész történetnek, ami itt következik, semmi értelme nem volna, ha nem mondanám meg, hogy az ifju doktor milyen ember volt. Hát nagyon pontos, rendes ember volt és azzal foglalkozott, hogy ügyvédnél dolgozott. Ez az ügyvéd is jellemezte őt. Nem volt kriminalista, a ki bármily okból is, de végső eredményben mégis csak az emberi lélek bonczolásával foglalkozik, hanem polgári ügyvéd volt, amolyan jól kereső részletbehajtó, a kinek csöndes irodájában néhány doktori czimmel felruházott irógép dolgozott. Maga az egész iroda egyike volt amaz ügyvédi masináknak, melyeknek, ha az egyik oldalán bedobnak egy sommás-keresetet, a másik oldalán kijön egy ingre vetkőztetett szegény ember. Nem volt itt baj azzal, hogy

a férfi féltékenység elegendő ok-e arra, hogy Tóth Gerő huszonhatéves, római katholikus, nős, napszámos egy élesre fent baltával halálos sebet ejtsen Kis Mátyás huszonötéves, ev. református, nőtlen, bádogossegéden, — nem volt töprengés a fölött, hogy igaza volt-e Svarcsuk Péter ötvennégyéves, római katholikus, nőtlen, budapesti illetőségü, de perabszolute foglalkozás hiján szükölködő egyénnek, mikor Breuer Mór péküzletével szemben a minősitett lopás álláspontjára helyezkedett. Nem. Sótlan, izetlen, szagtalan pörök folytak itt, az életnek ama számtalanszor megismétlődő kicsiny konfliktusai, a melyeket talán az Ur is blankettákon intéz majd el az utolsó itélet napján.

És a milyen az iroda, olyan a jelölt. A mi doktorunk is ilyen volt. Tanult, készült az ügyvédi vizsgára és közben őrölte a pöröket az igazság malmában. Reggel fölkelt, este lefeküdt, s a mi e két cselekménye közé esett, azt igazán nem érdemes elmondani. A doktor vegetált, a doktornak szaporodtak a sejtjei — ez történt a doktorral, semmi egyéb.

Egy napon azonban kirugott a hámból és ez az, a mit el akarok mondani. A dolog a következőképpen történt.

Reggel fölkelt a doktor a Hajós-utczában, beledugta a fejét a lavórba, megmosakodott és öltözködni kezdett. Az öreg asszony, a kinél a szobáját bérelte, ilyenkor be szokott szólni hozzá, s ezt most sem mulasztotta el.

— Szép idő van, doktor ur — mondta.

— Igen, — felelt a doktor s kinézett az ablakon.

Hát Istenem, valóban tavasz volt. A nap sütött és szemben a pálinkás ragyogó pofával nézett szét a piszkos utczában.

— Meleg van, — mondta az öreg nő.

A doktor a nyakkendőjét kötötte és csak ugy szokásból mondta:

— Igen?

Szemben, a pálinkás fölött, kinyilott az emeleti ablak és egy cseléd körülnézett, hogy nincs-e rendőr a közelben. Aztán kirázta a portörlő rongyot az utczára, a pálinkás fejére. A pálinkás feje ekkor a napon szikrázó porszemektől aranyos glóriát kapott és ez

fölemelő látvány volt. Szép vörösorru zsidó volt, fehér szakálla ezüstfényben csillogott, szemére huzott kalapja körül pedig aranyfényben szállongott a por. E pillanatban talán az egész föld kerekségén nem volt nálánál dekorativebb leszemetelt rumhamisitó. S mintha ezt érezte volna, boldog mosolylyal nézett át az ügyvédjelölt földszintes ablakába és a szemével intett az ingujjas öltözködőnek, mintha ezt mondta volna neki:

— Azt a koczkás rózsaszinű inget már ötödik napja látom rajtad. De nem bánom, mert jó melegen süt a nap és tavasz van, és én jól érzem magam itt a butik küszöbén.

A jelölt pedig visszamosolygott rá, fölvette a kabátját, hóna alá csapta az irásait és kiment az utczára. Szétnézett A porrongyos cselédleány most kifeküdt az ablakba, lehajtotta a fejét és azokat nézte, a kik a ház alatt mentek el. Ezt csak mellesleg mondom, de azt hiszem, igazam van: a városi ember másként néz ki az ablakon, mint a falusi; a városi lány az emeletről átnéz a tulsó gyalogjáróra, míg cselédleányt nem is látni más-

ként az ablakban, mint ugy, hogy azzal kinlódik, hogy merőlegesen lefelé nézzen azoknak a fejetetejére, a kik a ház előtt járnak. Sőt tovább megyek: ablakból *fölfelé* is csak ők néznek, a mi igen mulatságos, sőt abszurd látvány az utczáról nézve.

— Egy olyan törkölyt kaptam Becskerekről, — mondta a jelöltnek a glóriás öreg — de egy olyan jó törkölyt . . .

Görcsös öreg ujjait összeillesztette, mintegy csücsörítette a tenyerét.

— Fein! — mondta aztán és bemászott a homályos butikba.

A jelölt egy kicsit kábán szitta a friss levegőt és állongott a bolt előtt. Az öreg kiordított a sötét boltból:

— Szép idő!

Mire a jelölt szó nélkül bement a snapszok közé. Még mindig nem szólt egy szót se. Felhörpintette a törkölyt, nyelt utána egyet, megnyalta a szájaszélét, ok nélkül belenézett a butikos szemébe, aztán helybenhagyólag bólintott. A butikos büszkén nevetett:

— Mi?

— Ühüm! — mondta a jelölt.

Az ujságárus megállt a küszöbön és beüvöltött valamit a sötétbe. De a jelölt az épp most fölkelt emberek bárgyuságával nézett rá és nem felelt neki.

— Hány óra? — kérdezte a pálinkástól.

— Félkilencz.

Még ráért Kiállt a bolt elé és nézte az embereket. Míntha mindenki frissen szaladgált volna.

— Adjon még egy pohárral — mondta és ásított

Ezt is lehajtotta, éhgyomorra.

— Gyönyörű idő, — mondatta vele az első pohár törköly. És jól érezte magát, mint mindenki, a ki nem szokta meg az italt, s így reggel az éhomra nyelt pálinkától nirvána-sejtelmeket kap. A hogy ott állt, állt, kábulni kezdett. Nem is tudta, miért ivott, hiszen soha életében nem jutott eszébe betérni a butikba. És most kéjjel fordult hátra és kéjjel szólt:

— Fatter, adjon még. Ez igazán jó.

Es a fatter adott neki, és a vége az lett, hogy a jelölt leküldött a torkán vagy kilencz kupiczával. Ok nélkül. Tudja Isten, miért ... És leült a bolt lóczájára és nézte, hogyan vágtatnak el a kocsik meg az emberek az ajtó napfényes négyszöge előtt. Bután mosolygott, fizetett és átment az utczán, be a szobájába. Az ágyra csapta az irásokat és előhivta az öreg asszonyt.

— Sári néni — mondta neki.

Ez már humor volt, mert az öreg nőt özvegy Kaufmannénak hívták és jobb, ha nem is kutatjuk a keresztnevét.

— Sári néni — mondta neki bárgyu mosolylyal.

Az öreg nő csak nézte.

— Móricz néni! — mondta a jelölt és nevetni kezdett. Kitünően mulatott ezen a kitünő viczczen. Azzal meghajolt, azt mondta, hogy: «szálem alejkum» és kiment.

Most már nagyon furcsán jártak az emberek az utczán. Egy ur például tiz lépés magasságban, a levegőben járt és keresztülment egy szekéren, melyen dobozok voltak.

Több más szekér, köztük egy tejeskocsi is — annyira megbolondult, hogy huzni kezdte a lovakat hátrafelé és a lovak, daczára annak, hogy előre szaladtak, mégis a kocsival együtt hátráltak, szépen himbálózva a levegőben. Az utcza gázlámpásai lehajoltak a doktorhoz, mint a füzfák és lombjukkal megsimogatták a fejét. Némely ház pedig, köztük a magyar királyi Opera is, — nagyon himbálózott.

— Ma viharos a tenger, — mondta csöndesen a doktor és nyugodtan belement egy kofába, a ki kicsiny szekerével az utczasarkon áll. De ez nem hozta ki a sodrából.

— El kellene tiltani a kofataligáknak a gyorshajtást, — gondolta és nagyot sóhajtott. Vannak sóhajtások, amelyek oly mélyről fakadnak az emberi lélekben, hogy az ember gyomra is megrezdül beléjük. A doktor konstatálta, hogy nem megy egyenes vonalban.

— Czélozni fogok, — gondolta. És czélbavett egy lámpát a szemével. És nekilőtte magát a lámpának, mintha puskagolyó lett volna. Csöndesen motyogta:

— Igy fogom magamat kilőni a ligetbe, egyik lámpától a másikig. . .

De már az Andrássy uton volt. És előbb nagy, ormótlan barna házak jöttek feléje, aztán vigan csuszott a lába alá az Oktogon-tér. Ugy érezte, mintha a Váczi-köruton, a Fonciére-palotánál valami nagy óriás állana, a ki ugy húzza az Andrássy-utat, mint a futó-szőnyeget, s ő csak egy helyben lépked. Sietve jöttek feléje a csinos villák, vaskerítések maradtak el mellette, s a kocsik oly villámgyorsan suhantak el mellette, mint a vonat ablakából nézve a táviródrót görcsei.

— Nagyon gyors a hajtás, a hajtás nagyon gyors, — gondolta. És hogy ne szédüljön, behunyta a szemét. Igy vágtatott tova. Néha érezte, hogy a fülébe orditanak valamit, sőt nagy ütéseket is kapott az uton, de ezt önérzetből nem vette tudomásul. Mikor megint kinyitotta a szemét, valahol a liget végén járt.

— Erre a padra leülök, — mondta, s belecsapkodott a zsebkendőjével a levegőbe és lezöttyent a puszta földre.

Körülötte édes délelőtti csöndben nyugodott a liget. Valahol messze duruzsolt a város, és a láthatár permén lassan járt egy-egy nő egy-egy gyerekkel. Könnyü kis szél szállott a fák között és apró, zsiros papirosrongyok gurultak feléje a földön. Egy helyütt zöld pázsit foltjába vágódtak a csupasz fák, s erre a zöld pázsitra rásütött a nap. Ez oly gyönyörü, oly édes volt, hogy a jelölt nekitámasztotta a hátát egy fatörzsnek és sirni kezdett. Verejtékes homlokát végigsimitotta a meleg völgyekből ideszabadult és a mi reggelünkön megnyirkosodott illatos szél. Szerette a szegény jelöltet a tavasz, jól bánt vele, elringatta, csókolta, a szédülés könnyü hintaján lóbálta, kifujta a fejéből a gondokat, tisztára szellőztette a lelkét.

És a hogy buta, oktalan könyein keresztülnézett a jelölt, ugy látta, hogy kis fehér kecskék jönnek feléje. Sok ezer kis fehér kecske, mely katonás rendben lépett, egyszerre. Bal, jobb, bal, jobb, — mintha tanulták volna. A fák pedig zúgni kezdtek, s a lombjuk világoskék volt, átlátszó, mintha

az ég azurjának foszlányai akadtak volna meg a galyakon. A sok ezer, bodros kis fehér kecske pedig jött, jött a nélkül, hogy közelebb ért volna hozzá. Terjengett ez a rengeteg kecskenyáj, oldalt kiszélesedett addig a meddig csak ellátott a szem, a háttérben pedig fölfehérlett az égre, ott, a hol a sikság az éggel találkozik. Még az égbolt nagy buráján is jöttek, egyre jöttek, s ekkor látta a jelölt, hogy ott fönn még felhők a kis kecskék, s csak a földre érve nő meg aranyos szarvuk. És igy most már minden kék és fehér fényben ragyogott körülötte, s a nagy, fehér tengerből kivillantak az aranyszarvacskák, és a fák nagy, levegőkönnyü, kék lombkoronái jobbra-balra lengedeztek, könnyen, súlytalanul, mintha az egészből egy szó se lett volna igaz.

A jelölt ekkor felállott és érezte, hogy ebben a könnyü világban ő az egyedüli súlyos test. Nem is tudta, hogy min áll. Csudálta, hogy el nem süpped e friss puhaságba, örökre bele nem vész a lágy fehérségbe és az illanó, lengő, kék füstnél is könnyebb, tisztább és világosabban ragyogó lombkoronák közé. Egy

zsiros, csontos, emberszagu, súlylyal biró ügyvéd volt, — ezt érezte. Érezte, mert józanodni kezdett. S a hogy a fehér kecskék oszladozni kezdtek előle és megint visszagomolyogtak az égre felhőknek, s a hogy a halványkék, nagy lombok visszaolvadtak a fehér felhők közé égszin foltoknak, a jelölt körűlnézett és végigsimitotta a homlokát.

Harang csendült a városban. Delet harangoztak. Egy guvernánt jött arra a gondjára bizott kis leánynyal.

— Maman nous grondera, — mondta a francziáné, — allons, marchons!

És a gyerek botorkált mellette, alig birt vele lépést tartani.

A jelölt csak bámult utánuk.

— Aludtam? — kérdezte magától.

És a szivébe nyilallott az elmulasztott kötelességek gondolata. Három tárgyaláson makacsolták el. És baj lesz, veszekedés lesz, mentegetőzés lesz, csudálkozás, csapkodás, káromkodás . . . És senki, senki sem fogja megérteni azt, a mi ma vele történt, senki sem fogja elhinni, senki sem fogja beleillesz-

teni tudni a logika durva kereteibe, buta, kemény szavakat fog hallani, mint: «miért?» — vagy «hogyan történhetett» — avagy «nem értem» és minden ember: a főnök, a kollega, a háziasszony, a járásbiró a maga rongy kis eszével fogja megitélni az esetet, és őt beleteszik az emberí élet keretei közé: makacsolják, dorgálják, kérdezik, mentegetik . . . és senki sem fog belenyugodni ebbe az esetbe, mert az emberek az ilyesmin gondolkoznak, a helyett, hogy megéreznék és napirendre térnének fölötte.

Éhesen, fáradtan, kábultan és nehéz fővel kapaszkodott fel a villamosra és visszarobogott rajta az életbe. Ő ebben a pillanatban tragikus hősnek érezte magát, de ez a tragikum oly kicsiny, oly kevéssé érdekes és olyan muló volt, hogy csakhamar nem is vette komolyan, s a történet ránézve ezen a ponton be is fejeződött.

Igaza is volt. Az ilyen semmiségeken csak a magunkfajta bolondok, az élet soha ki nem józanodó részegjei, nem létező aranyszarvu kecskék vidám pásztorai képesek tollal a kezükben hosszan elrágódni.

Az aranyóra és a láncz.

(Történik egy jobbfajta udvari lakásban. A lakás most üres, mert az egész háznép temetésen van. A nyugdijas özvegyasszony, a ki ebben a lakásban lakott, meghalt, s ma délután temették.)

A viczéné

(feljön, kinyitja az ajtót és bemegy a lakásba. Megilletődve tekint szét a butorokon, majd kimegy a konyhába, s bár becsületes lélek, azon tünődik, hogy mely kisebb térfogatu konyhai eszközt lehetne ellopni. Csodálattal konstatálja, hogy a kisebb eszközök már el vannak lopva.)

A cseléd

(vörösre sirt szemmel, fekete ruhában, fekete kendőben jön fel):

Hát maga mit keres itt, viczéné?

A viczéné:

A kapuból láttam, hogy már gyönnek vissza. Felgyöttem rendet csinálni. Szép volt?

A cseléd (sirni kezd).

(Nagy szünet.)

A viczéné:

Kisasszony lelkem, nem azért mondom, de az én levesszürő kanalam már úgy össze-

horpadozott, hogy... hát ha éppen nem kellene kisasszonynak a kanál, hát én ... úgy sincs már kinek szürni a levest.

A cseléd:

Nem szabad elvinni semmit. Az asszonynak a fia itt van és számbavesz mindent.

(Bemegy a kamrába és megnézi, hogy jól dugta-e el a levesszürő kanalat.)

(A rokonok feljönnek a lépcsőn.)

Az özvegyasszony fia:

Üljetek le ... Mari, nincs valami ennivaló a háznál?

A cseléd
(szomoru arczczal jár a rokonok közt):

Egy kis kompót ...

Egy hölgy:

Csak hozza, hozza. Sok befőtt van?

A cseléd:

Van vagy husz üveggel.

A hölgy:

Szegény Lujza néni, még ebben is rendes volt. Tegyen fiam egy kosárba vagy öt üveget, elviszem emlékül, ugy sincs már itt, a ki megegye. (Őszintén sir.)

A fiu:

Hagyjatok, hagyjatok.

(Leül a kanapé sarkába és maga elé néz. Halk beszé - getés. Az asszonyok ki-bejárnak.)

Egy másik hölgy (sóhajtva):

Haj, haj! Igy van ez.

Az egyik hölgy:

Mindenkinek ez a vége.

(A fiu fölkel, a szekrényhez megy és kinyitja. Egy szivarskatulyát vesz ki, melyben különféle apróságok vannak: gyürük, csattok, diszes gombok, egy női kalapmadár, néhány bross, karperecz, egy aranyóra és egy láncz. Az egészet az asztalra szórja.)

A fiu:

Vigyetek szegénykétől valami emléket.

(Nagy csönd. Senki se mer az értéktárgyakhoz lépni.)

A fiu:

Válaszszatok valami kicsiséget.

Egy hölgy

(odamegy; turkál a csomóban):

Mi mindene volt szegénykének...

(Kéjjel nézi az órát, meg a lánczot.)

Egy másik hölgy:

Én... én valami kis értéktelen holmit akarok... ezt a gombot. Vagy inkább ezt a csattot. (Az órát nézi.)

Az egyik:

Na, nem viszed el a csattot?

A másik:

Nem.

(Arra gondol, hogyha most elviszi a csattot, elesik még a reményétől is annak, hogy az órát megkapja.)

Az egyik (egy kis leányhoz):

Julis, nesze, vidd el te a csattot. Szegény Lujza nénié volt.

(Odaadja a kis leánynak a csattot, hogy igy ki küszöbölje a csomóból az értéktelen holmit.)

A másik:

Nesze Julis, a gomb is a tied

Julis:

Köszönöm. (Az órát nézi.)

Az egyik hölgy:

Kinek kell a madár?

(Nagy hallgatás Senkise akarja a madárral eljátszani az órára való jogát. Általában az a gondolat kerekedik felül, hogy az óra utolsónak fog maradni, tehát az kapja, a ki utoljára jelentkezik. Mondom, nagy hallgatás.)

Egy harmadik hölgy:

Julis, nem kell neked ez a madár?

Julis (az órát nézi):

Nem. Én a csattot is visszaadom, meg a gombot is visszaadom.

(Hamar visszateszi a gombot meg a csattot.)

Az egyik hölgy:

Azt nem lehet. A csatt meg a gomb a tied.

(Kiveszi és visszaadja neki.)

Csak tedd szépen el, a mit kaptál. Itt nem lehet válogatni. Nem szégyenled magad?

Julis

(sirni kezd, elteszi a csattot és a gombot, látva, hogy néki itt semmi reménye se lehet):

Hát akkor . . . akkor kérem a madarat is.

(Sietve, egyszerre hárman is oda adják neki a madarat. Julis el van intézve és visszavonul. — Nagy szünet.)

Az egyik hölgy:

Milyen szép kis óra. (Nagy szünet.)

Egy másik:

Ugy-e, ezt te tartod meg, Elemér?

A fiu:

Én semmit se tartok meg . . .

(Mindenki az asztalhoz lép.)

Az egyik hölgy (kezébe veszi az órát):

Gyönyörü kis óra . . . (a lánczot is kihúzza a csomóból) . . . és milyen nett kis láncz. Ugy-e, ez hozzá tartozik?

A másik:

Igen, igen. Akaszd rá a lánczot.

(Ugy gondolkozik, hogy még ő is kaphatja az órát s az esetben jobb, ha rajta van a láncz. Ugyanezt érzi a másik is, tehát hirtelen és jó erősen beleakasztja az óra karikájába a lánczot.)

Egy hölgy (kissé idegesen):

Nagyon szép. Na, most tedd le.

Az előbbi (nem teszi le):

Szegény néni, mindig ezt hordta. (Mégse teszi le.) Emlékeztek, milyen elegáns volt a fekete selyemruháján ez a vékony kis arany-láncz? Igy hordta, ugy-e?

(Felpróbálja. Nagy megdöbbenés.)

A másik:

Ilyenformán. Tedd le.

Az előbbi

(leveszi a nyakáról, de a kezében tartja):

Ezt a boldogult urától kapta.

A másik:

Igen, igen, tedd le.

Egy harmadik (erélyesen):

Tedd már le, ha annyit mondják.

Egy sovány hölgy:

Itt van egy fekete csont-karperecz. Gyász-ékszer. Kinek kell? (Senki se szól.)

A sovány hölgy:

Itt van egy ischl-i bross. Andenken von Ischl. Ki akarja?

Néhányan (jószivüen):

Vidd el mind a kettőt.

A sovány hölgy:

Én sohase voltam Ischlben.

(Visszateszi a brossot.)

Nagyon szép kis óra. Adja már ide, hadd nézem meg én is.

Egy hölgy:

Add oda.

Többen:

Add oda neki, hadd nézze meg.

(Ugy gondolkoznak, hogy ez már nagyon sokáig tartotta a kezében és hogy a soványnál nincs veszélyben az óra.)

Az előbbi hölgy

(odaadja az órát, de a láncz végét a kezében tartja):

Duplafedelü.

A sovány:

Ereszsze el a lánczot.

Az előbbi:

Megnézheti igy is.

(A láncz elszakad, a miből egyszerre nyilvánvalóvá válik, hogy huzták mind a ketten. Mindenkinek megdobban a szive, mert érzik, hogy igazán nagy és komoly harcz folyik az óra körül.)

A sovány

Na, most elszakitotta.

Az előbbi :

Maga szakitotta el.

A sovány :

Én? Hogy lehet ilyet mondani?

(Egy pillanat alatt rájön, hogy a láncz nagyobb része az ő kezében maradt az órával együtt, s hogy még igy is lehet hordani.)

Nem is olyan nagy baj.

Egy hölgy, a ki eddig még nem szólt:

Hol van az az ischl-i emlék?

(Ő is odalép az órához.)

Az előbbi:

Na, na, na. Lassabban. (Visszatolja.)

Az uj hölgy :

Hadd nézem meg én is azt az órát.

Mind (a soványhoz):

Adja oda neki.

(Mert az a fő, hogy egy kézben sokáig ne legyen az óra és inkább outsiderek tartsák a kezükben, mint olyanok, a kik erőteljesebb érdeklődésükkel már megmutatták, hogy jogot formálnak rá.)

A sovány (odaadja):

Duplafedelü.

Az uj hölgy (nyugodtan):

Na hát, én ezt választom.

(Általános elképpedés azon, hogy ezt a bonyolultnak látszó ügyet ilyen egyszerüen is el lehet intézni.)

Az előbbi hölgy (idegesen):

Bocsánat, maga az ischli emléket kérte.

Az uj hölgy:

Én? Csak kérdeztem, hogy hol van.

(A ridiküljébe akarja tenni az órát.)

Egy hölgy:

Bocsánat, ez nem járja.

Egy másik:

Ez egy értékes dolog. Az ember kiválaszt valami kis csecsebecsét, valami emléket, de nem egy aranyórát lánczczal.

Az uj hölgy (nyugodtan elteszi az órát):

Hát válaszszanak csecsebecsét.

(Visszavonul és a tükör elé megy, igazitja a kalapját. Lassankint mindenki ott hagyja az asztalt, mely e pillanatban értéktelenné vált, s mind az ügyes hölgy köré csoportosul, arczczal a tükör felé. Valamennyien a tükörbe néznek, a maguk arczát nézik és a másikhoz beszélnek.)

Az egyik:

Mit válaszszunk, ha maga elvitte a javát.

Az órás hölgy:

Mindegy az ... én se azért választottam ... valakinek csak el kell vinni ezt is.

Egy másik:

Hát legalább a lánczot adja ide.

Az órás hölgy:

Hiszen el van szakadva.

(Elől lehuzza a bluzát a balkezével, a jobbjával pedig felülről lefelé végigsimitja.)

Isten áldjon meg, Elemérkém.

A fiu:

Csókolom kezét, Tóni néni. Köszönöm szépen a jóságát.

Tóni néni (mert ő az):

Hadd csak fiam. Hisz tudod, hogy szerettem szegény anyádat. (Sirva fakad és elmegy.)

(Nagy szünet.)

Az előbbi hölgy:

Ez elvitte az órát.

(Kétségbe van esve, de azért zsebre dugja a maradék lánczot.)

A sovány:

Hát legalább hol van az ischli emlék?

(Az ischli emlék eltünt. A gyász-ékszer is eltünt. Most már csak csontgombok vannak az asztalon,

mert az óra távoztával a rangban legidősebb dolgok vették át a helyét, s eltüntek.)

A sovány :

Hát nekem semmi se marad?

(Julis fél, hogy most még azt is elveszik tőle, a mit kapott, tehát fölkel és indul.)

A sovány :

Julis, add ide nekem a csattot, neked megmarad a gomb és a madár.

Julis :

A madarat odaadom.

A sovány :

Az nem kell. Add ide a csattot.

Julis :

Hát akkor semmit se adok.

(Indul.)

A sovány (savanyuan):

Jó, hát . . . hát add ide a madarat.

(Táskájába teszi az üvegszemü kolibrit és köszönés nélkül távozik. A többi utána. Az asztalról már a csontgombok is eltüntek. A lakás üresen marad, csak a fiu sir egymagában a kanapé sarkában. Beesteledik. A cseléd meggyujtja a lámpát.)

A titokzatos Csókai.

I.

Ebéden voltam egyszer egy barátomnál, a kit mindnyájan a világ legboldogabb emberének tartottunk. Három évvel ezelőtt nősült, feleségül vett egy jónevelésü, szerény kis polgári leányt, a kit leánykorában sokszor láttam, s a ki állandóan szende és szerény volt. E két tulajdonságát a házasságban is megtartotta, egyszerű, olcsó ruhákban járt, soha konflisra nem ült, a boltban félórákig alkudott, hatosokat és koronákat helyezett el a postatakarékpénztárban, szinházba csak olyanba ment, a hol nem kellett sokat fizetni a szabadjegyért s ha valami agressziv öltözékü férfi jól megnézte az utczán, hát oly savanyú undorral tudott visszanézni rá, hogy annak nemcsak a kalandtól, hanem magától

az asszonytól is elment a kedve, a mi tulajdonképen az egyetlen eredmény, melyre tisztességes asszonynak utczabetyárral szemben törekednie kell

A barátomról még ennyit sem érdemes beszélni. Kissé túlzottan kövér volt, s ő meg ezt vitte bele a házasságba. Lustán intézte a dolgait, lassan és sokat evett, hosszan és kéjjel szivarozott, az ujságot elejétől végig olvasta, s egyazon ruhában járt már két év óta. Semmi izgalom nem volt benne. Semmi ámor, semmi mámor, — mint a költő mondta.

Ebéd után az asszony egyszerre csak azt mondja:

— Kiesett a kő a fülbevalómból.

A férj nyugodtan felel:

— Jó.

Hosszu szünet. Én szódát fröcsköltem a boromba, a férj rágyujtott, az asszony pedig ujra megszólalt:

— Nem csináltatod meg?

Lassan, ebédutáni hangon mondta a férje:

— Majd . . . ráér.

— Jó — mondta erre hirtelen és kedves mosolylyal az asszony — majd odaadom a Csókainak, az megcsináltatja.

A férj mosolygott. Az ügy el volt intézve.

Mikor félnégykor el akartam menni, az asszony így szólt az urához:

— Nem kisérsz el? A városba megyek.

— Most nem... — mondta a lusta emberek könyörgő pillantásával az ember, a ki nyakig ült egy nagy bőrfotelben.

— Jó, majd elkisér a Csókai.

Erre már fülelni kezdtem. Megkoczkáztattam a kérdést:

— Ki az a Csókai?

— Senki.

— Hogyan?... Hisz már másodszor hallottam a nevét.

— Mégis senki. Csókai nincs. Csókai nem létezik. Ha az uram lusta és unalmas, vagy fösvény, vagy udvariatlan, akkor megfenyegetem Csókaival. Csókai, az egy képzelt személy, a kiben megvannak mindazok a tulajdonságok a mik az ilyen tulságosan elférjesedett emberből, mint az uram, hiányoznak.

— Tehát Csókai az ideális férj.

— Nem. Csókai nem férj. Csókai szabad ember, a ki tud az asszonyokkal bánni. Ha az uram nem akar uj ruhát venni nekem, — majd vesz Csókai. Ha nincs kedve a szinházba menni, — elkisér Csókai. Ha elejtem a zsebkendőmet és az uram nem nyúl érte, — Csókai fölemelte volna. Ha tavaszszal nem hoz délben ibolyát, — lám Csókainak eszébe jutott volna. Sajnálom, de csak brutális szóval tudom Csókait tökéletesen jellemezni: Csókai a szeretőm.

Nevettem. Az asszony is nevetett, az ura is nevetett. Aztán összecsókolóztak. De a lusta ember mégse kisérte el a városba.

II.

Eljön hozzám ez után az ebéd után vagy két hónappal a férj.

— Még emlékezni fogsz — mondja, kissé fanyar pofával, — hogy beszéltünk egyszer valami Csókairól.

— Emlékszem.

— Hát tudod, — mondja egy kellemetlen grimace kiséretében, — kezdem unni ezt a Csókait.

— Ugyan, ugyan.

— Besavanyítja az életemet. Most már akármit csinálok, folyton Csókairól van szó. Szerdán, mikor elmentem hazulról reggel, elfelejtettem megcsókolni az asszonyt. Hát utánam kiált: «Majd megcsókol Csókai.» Tudod?

— Tudom.

— Ugyanaznap este későn jön haza. Bizom benne, eszemágában sincs megkérdezni tőle, hogy hol járt délután, de tudod, éhes voltam, várni kellett a vacsorára. Hát — bevallom — kissé szigoruan szóltam rá: «Honnan jösz ilyen későn?» — A világ legnyugodtabb hangján feleli: «Csókaitól». Tudod?

— Tudom.

— Na már most . . . tudja Isten . . . hiszen agyonlövöm még azt is, a ki azt meri mondani, hogy gyanakszom rá . . . de máskor mindig egyhuzamban alszom este tiztől reggel nyolczig . . . aznap felriadtam félkettő-

kor, mert azt álmodtam, hogy Csókai ott áll az ágyam mellett és azt mondja a feleségemnek: «Csöndesen, édes, úgy jöjj ki, hogy az öreg föl ne ébredjen.» Álmomban azt feleltem nek: «Felébredek, fel fogok ébredni, majd megmutatom én neked!» És fel is ébredtem. Nagyon szégyeltem magam. Az asszony ott aludt mellettem, nyugodtan, boldog mosolylyal, mint valami anzix-kártyán a «pihenő Vénusz». De . . . mégis . . . szóval . . . tudod?

— Tudom, tudom.

Elhallgatott. Bennem az agglegény káröröme motoszkált. Valami olyan «ugykellnektek» érzés. Nem kellett nagy lélektanárnak lennem ahhoz, hogy megállapítsam most már teljes bizonysággal, ki az a Csókai. Csókai a férj lelkiismerete. A jóllakott emberé, a ki ebéd előtt szerelmesen, figyelemmel olvasta az étlapot, az árakat meg se nézte, s a ki ebédután félrelöki ezt a papirost, vagy ha a kezébe is veszi, azért veszi, hogy megnézze rajta az árakat. És magam is elképzeltem Csókait, az örökké éheset, a figyelmes, ud-

varias, fürge, szerelmes ifjut, a prózából verssé finomult lényt, a desztillált férfit, a barátom lelkiismeretének furóját, a barátom feleségének itt-ott elpotyogtatott illuzióiból összesürüsödött valakit.

— Tudod? — mondta aggódva.

Megvakartam a fejemet. Bevallottam a barátomnak, hogy nem tudok tanácsot adni. Hogy miért, azt nem mondtam meg neki. De azért nem tudtam, mert ha Csókai ember lett volna, hamar lehetett volna végezni vele. De Csókai gondolat volt, és a gondolatnak rettenetes az ereje, nemcsak akkkor, ha Jézusnak, Galileinek, Luther Mártonnak, Kossuthnak, vagy Marxnak hivják, hanem — oh, örökbüszke hatalma az ember vágyainak — még akkor is, ha olyan szerény, rongyos, komikus neve van is, mint: Csókai.

III.

Körülbelül hat héttel ez után a látogatás után találkoztam az asszonynyal a Műcsarnokban.

— Hogyan? — kérdeztem — nagyságos asszony most a művészet iránt is érdeklődik? Zavartan felelt valamit, a minek az volt az értelme, hogy azért jött ide a képekhez, mert összezördült az urával.

— Most már tűrhetetlen — mondta. — Most már nem én fenyegetem őt Csókaival... oh, erről végleg leszoktam. Most ő beszél róla mindig. Ha megjegyzést teszek arra, hogy a ruhája lompos, azt mondja: «Csókai vasalt nadrágban jár.» Egyebet se hallok, mint: «Mit csinál Csókai?» — «Vár ma délután Csókai?» — «Ha elválunk, feleségül vesz Csókai?» — Most már hadikiáltássá lett köztünk ez a név. Most már ugy kialakult, ugy megtestesedett, a miért annyit beszéltünk róla, annyit faragtuk, csiszoltuk, pingáltuk, hogy most már teljesen látjuk a képét, már olyan, mint valami önműködő bábu a Coppélius mester titokzatos műhelyéből, a melynek emberformája van, jár, kel, énekel, beszél, tánczol — csak éppen, hogy még nem él. Ugy, hogy most már nem is merek róla beszélni. Nem merem kimondani a nevét,

mintha igazán a szeretőm volna. És az uram dühös rá, megfojtaná egy kanál vizben, csufolja, bántalmazza; szóval, nevessen, ha mulatságosnak találja, de az uram féltékeny Csókaíra.

Elgondolkoztam. Valóban az emberek addig ijesztették a gyerekeket a krampuszszal, addig mondták róla, hogy vörös nyelve van, puttony a hátán, jobbkezében virgács, balkezében láncz, a mig végül a játékgyárosok összeszedték mindezeket az adatokat és teremtettek egy krampusz-tipust, a mi most már oly ismeretes és oly klasszikus, hogy semmit se szabad változtatni rajta. Tudja Isten — gondoltam — hátha a legelmésebb játékgyárosnak, az életnek egyszer eszébe jut, hogy a barátomék Csókaiját meg is csinálja ennyi adat alapján.

Mondtam néhány vigasztaló szót az asszonynak, azután elbucsuztunk. De mielőtt elváltunk, ezt mondta az asszony:

— A legfurcsább a dologban, hogy engem dühössé tesz, mikor csufolja a Csókait. Fáj, ha bántja.

Nagyot néztem. Hogyan? Az asszony már titokban szolidaritást érez ez iránt a Csókai iránt? Hiszen akkor ez az asszony szereti Csókait, és ha Csókaiból még csak az az egy hiányzott, hogy éljen, akkor a baj már nagyon közel van, tekintve ama megrögzött hitemet, hogy a mit egy emberi lény szeret, az már félig él. Vagy talán a Messiás megszületésének nem az a története, hogy az emberek addig és annyira szerették, hogy egyszerre csak elkezdett élni?

IV.

Most már csak néhány szót kell mondanom azok kevéért, a kik a történetek végére utaznak. Mert a történet szakemberek, helyesebben ember-szakemberek részére már az előző káputban befejeződött.

A barátom egy napon nyugtalan volt, lecsapta a hivatalban a dolgozókabátját és hazarohant. Az asszony nem volt otthon. Megvadult és nekiesett a fehérneműszekrénynek, s az abban elhelyezett ékszer-kazettáknak.

Feltörte és egy czimet talált benne. A czimet megmondta egy kocsisnak, s azzal elvágtatott. Tiz percig várt a kapu alatt, s akkor jött az asszony. Az asszony sikoltott egyet, aztán féláj ultan — ezuttal életében először — konflisba ült és az anyjához hajtatott. A barátom még öt negyedórát várt, s akkor lejött az emeletről egy úr, a ki nem volt szőke és magas, mint Csókai, nem viselt vasalt nadrágot, zsürke zsakettet és oldalt felcsapott Panamát, mint Csókai, de a kiben a férfi szimat mégis oly minden tévedést kizáró módon érezte meg a csókaiságot, hogy a barátom minden habozás nélkül verte le a fejéről a kis zsirardi szalmakalapot.

Névjegyet cseréltek s ekkor kitünt, hogy Csókait Kellernek hivják.

Mint utóbb, néhány évvel a válás után a barátom egy szép nyári éjszakán a Zugligetből hazajövet elmondta, az asszony még nem volt bünös. Ez lett volna az első találkozásuk Ez feltétlenül bebizonyitódott.

— A legérdekesebb a dologban — tette hozzá — az, hogy ez a Keller egy csöppet

sem, de abszolute semmiképpen nem hasonlitott a képzeletbeli csinos, elegáns Csókaihoz. Polgári megjelenésü, köpczös, értelemhiányra valló arczu emberke volt . . .

S a hogy igy jellemezte, leszidta, kigunyolta és szivből kinevette ezt a szegény, gyatra Kellert, egyre összehasonlitván őt a daliás és csábító Csókaival, eszembe jutottak azok a franczia szobrok, a melyekben a forradalom gondolatát hatalmas, csodaszép géniusz ábrázolja, a feltámadt nemzeti erőt pedig égi haraggal teljes, fenkölt arczu félisten, holott Arouet de Voltaire egy sovány, göthös, hiu, féltékeny, szószátyár vén kóró volt, Mirabeau pedig szörnyszülött: görbevállu, ragyás, borostás, ferdeorru, bozontos, sőt a legujabb kutatások szerint megvesztegethető is.

Téli reggel.

A gőzfürdő előtt a villamos ivlámpa mesterséges éjszakát csinált, de odébb, a Kerepesi-ut felől már piszkos-vörös pára szállott fel az égre. Valahol messze már jött, sietett felénk a Nap.

A nagy ház még be volt zárva. Tejüvegablakai mögött fehér fény villódzott, kigyultak benn is a lámpák. Árnyak jöttek-mentek. A frakkos fiu künn állt a kapu előtt még, vagy nyolcz-tiz emberrel. Fel volt türve a gallérjuk, szemükre huzva a kalapjuk, a kéz a zsebben. Mind maga elé bámult, várta a kapunyitást, várta a megváltó meleg vizet. Kettő nekidőlt a kapufélfának jobbról-balról, s majdnem aludt. Az egyik a leggyüröttebb pofa volt, a mit a frakkos fiu életében látott. Valami nagyon utolsó züllött ember lehetett,

ámbár prém volt a télikabátján. De sárga, fáradt arcza volt, s a szája körül undor és fájdalom játszadozott. Kávéházi levegőn füstölt fej volt ez, dohányban páczolt arcz, bután merengő szem, a melyben olyan kifejezés ült, a mit a külföldi illusztrált lapoknak husz éven át való felületes és unott nézegetése ad a pesti kávéházi állatnak. Nagy pinczér-túlélő lehetett szegény, az a fajta, a ki alól minden reggel kidől az éjjeli pinczér és a ki — ámbátor vacsora után ment be a kávéházba — a reggeli pinczérnél fizeti az utolsó konszommáczióját.

A másik kariatid pedig egyenesen éjjeli pinczér volt. De az már el is aludt szegény, állva.

A frakkos fiu didergett. Csöndes, alattomos kis szél járt az utczán, a füle mögé fujt, a manzsettája alá fujt, besurrant a czipője fölött a vékony frakknadrág alá. Vágyó pillantást vetett a nagy, homályos ablakokra, a melyek mögül fehéren sugárzott a gőzfürdő erkölcsi tartalma: a melegség, a tisztálkodás, az olcsó borbélyparfüm szomoru és mégis

tisztaságot jelentő illata, a pihenés, a csönd, és az az édes forróság, a miben egy pillanatra fuldoklik az ember, de a mi aztán megdolgozza, úgy, hogy azt érzi, mintha kipárolna, kiolvasztana belőle mindent, a mi rossz és fájdalmas.

Még többen jöttek. Szemben pálinkamérés volt, transzparenssel a kirakatában. A transzparensen ez állott: «Itt fürdő Jegyek.» Jöttek a boltból hárman, zöld jegyekkel a kezükben.

Aztán egyszerre kinyitották a kaput. Észre se vették. De aztán mégis elkezdtek befelé menni, a kávéházi állat büszkén, katonásan, az alvó pinczér őszintén tántorogva. A frakkos fiu szerényen ment köztük. A három, a ki a pálinkamérésből jött, vigan kiabált és ismerősként üdvözölte a pénztárkisasszonyt Aztán lábdobogás hallatszott, ment fel a raj a vaslépcsőn a labirintusba, és eltünt a sok száz kabin közt a fuladt melegben.

A frakkos fiu lassan vetkőzött, meg is borotválkozott elébb. Mire ő bement a nagy medencze-csarnokba, már benn ültek a fehér békák a meleg pocsolyában. Forró, sötét ned-

vesség ült a tüdejére. Meg kellett állnia a gőzös, párás teremben, mert nem látott. Aztán megszokta a szeme a sötétet. Leült az első lépcsőfokra és szétnézett.

A medenczében köröskörül ültek az emberek. Nem láthatták őket jól, mert a meleg köd, a mit bezártak ebbe a csarnokba, fátyolt huzott minden akt elé. Két-három kis sárga villamos lámpa világolt a sarkokban, mindeniknek udvara volt a sűrü gőzben. A fiú úgy érezte, mintha itt minden izzadna. A barna falakról csöpögött a langyos viz. Az oszlópok megcsillantak. Fenn, a kupola, a melyen négyöt piczi szinesüveg-ablakocska volt, egymásután csöppentette homlokára a maga hideg kő-izzadságát. Ugy látta, még a kis villamos lámpák is izzadnak valami sárgás gőzt, a mi szétáradt belőlük, el-elgomolygott a többi pára közé.

És csönd volt. Itt most a viz volt az ur, mindenki másnak a neve: hallgass. Fülelt a fiu. A szomszéd medencze felől pocskolás, csurgás zaja jött. Valahol messze zuhogott a viz olyan zúgással, mint valami vizesés.

Valaki szaladt: csattogott meztelen talpa a vizes kövön. Hátul, az oszlopok mögött kis záporok verték a követ: a tussok zúgtak, csattogtak, el-elálltak hirtelen, majd megint megeredtek, egyik a másik után. És közben egyre, folyton, mindenünnen csöpögött a meleg viz. Ha egy pillanatra csönd lett, akkor is lehetett hallani a verejték-csöppenését ennek a nagy háznak, a melyet kivül fagyosra fujt az éles, száraz téli szél, s a mit itt belülről főztek, pároltak már húsz év óta minden nap, éjjel-nappal szakadatlanul.

Egyre jöttek. A kis vasajtók nyikorogtak, ujabb meztelen alakok léptek be a párába. Csupa csöndes ember. Csupa komoly arcz. Sorjában ültek a medencze szélén, térdig a vizben.

A frakkos fiu — most már ő is csak akt volt, mint a többi — álmosan ült köztük. Belülről ő is fázott. De megindult és vállig ment be a meleg vizbe.

És akkor ő is megértette, hogy miért kell ide jönni. Szétnézett. Mellette állott a kávé-házi állat, szomoru arczán valami mosolygás-

félével. De még ebben a mosolyában is benne volt az undor, a mi kisérte őt és minden gesztusát, minden grimaceát, minden tekintetét, a mi állandó és őszinte kritika volt valami fölött: talán a többi emberek, talán az egész ország, talán még ennél is nagyobb, mindent összefoglaló valami: önmaga fölött.

A kávéházi nyakig volt a vizben. A feje úgy uszott a medencze tükrén, mint egy nagy, fáradt, fájdalmas, hervadt, sárga virág. A frakkos fiu, a kinek jómódu szülei voltak, s a ki finom házibálból jött ide, egy kis szomoru szerelemmel a szivében, megijedt tőle. Aztán úgy látta, hogy megmozdul a szája az embernék. Mondott valamit.

— Tessék? — kérdezte tőle ijedten.

A hervadt virág feléje siklott a vizen:

— Jó ez a meleg viz, — mondta.

— Igen.

Körülnéztek. A kik az imént még a medencze partján ültek, most már mind nyakig állottak a vizben, főttek ebben a nagy lábasban, a mely e pillanatban olybá tünt, mintha belső földi tüzek melegitették volna alulról,

és mintha valami nagyon okos, nagyon bölcs, nagyon elmés és nagyon szomoru ördög föltette volna magában, hogy megfőzi az emberi nyomoruság levesét ebből a sok virrasztó, éjjel bujó emberből, szegény hatodrangu, tuberkulotikus pinczérekből, urakból, a kik alól kihuzták a gyékényt, peches kártyásokból, beteg betüszedőkből, félbolond ujságirókból, a nagyvárosba szédült kishivatalnokokból, a kik a legpiszkosabb szerelmi éjszaka emlékét hozták ide a vizbe, ebből a sok sárgabőrü, kiálló-lapoczkás, furcsa emberállatból, a csontosból úgy, mint a pókhasuból, ezekből a szomoru fejekből, ezekből a semmitmondó bus emberszemekből, — alájuk tüzel, főzi a rettenetes, keserü levest ebben a háromemeletes fazékban, és ezt egyik se tudja, mert mind boldogan fől a meleg vizben, félig lehunyja a szemét, érez a fejében valami édes, bús kóválygást, érzi a teste körül a jó, puha, áramló, simogató forróságot, és nem hall mást, csak csurgást, zuhogást, egy-egy eltévedt, visszhangzó emberhangot, és átadja magát ennek a forró szédülésnek,

keblére borul a meleg viznek, érzi, hogy könnyen lép benne, szinte lebeg, érzi a hátán, a mellén, a nyakán, elandalodik tőle, egy kicsit elfelejt mindent, bután mosolyog, lehunyja a szemét és szeretné a fejét ráhajtani a viz szinére ebben a boldog fél-öntudatlanságban, a miben párává kavarodik előtte minden, hang, szin, forma — nincs többé gond és gondolat, csak boldog szédülés van a jó, forró vízben.

Igy lehet megrészegedni viztől is. Az éjszaka kóbor kutyái minden reggel berugnak tőle. Csak más a teknikája, mint a bornak. Ő iszik meg bennünket.

— Tessék? — kérdezte megint a fiu.

A sárga fej kinyult a vizből.

— Nézze... — szólt.

Az orrával intett az oszlopok felé. Az oszlopsor mögött, a gőzpárában két masszőr szaladt. Aztán egy harmadik.

Egy kövér zsidó czuppogott utánuk.

— Semmi, semmi — mondta neki a maszször. — Csak tessék visszamenni a vizbe.

Kicsit a viz felé tolta. A nagytestü, fehér

zsidó féllábbal belépett a vizbe, de gyanakvólag nézett arra felé, a merre a masszőrök szaladtak.

Két kiváncsi fej nyult fel a sötét vizből:

— Mi az?

Ijedt szemmel néztek a zsidóra.

— Valami... — mondta ez — Valaki...

És leszaladt a vizbe. Nyakig merült belé. Menekült, szaladni akart a vizben, de csak nehezen eviczkélt benne.

A masszőrök hoztak valakit. Ketten fogták közre. Az a valaki azonban nem jött, hanem huzatta magát. A feje oldalt billent.

A két kiváncsi fej mereven állt ki a vizből. Egy szót se szóltak. Nagy volt a csönd, csak a zsidó csapkodta a vizet, a mint szaladt benne; nem akarta látni az egészet.

A fejek mind kinyultak a viz szine fölé. A frakkos fiu megijedt.

— Mi az?

Ott hozták az embert mellette. Az egyik szeme le volt hunyva, a másik nyitva volt, de nem nézett vele. Siettek a masszőrök. Beszéltek vele:

— Jöjjön, nagyságos ur, majd kint jobban lesz.

— Rosszul lett? — kérdezte a frakkos fiu. De visszahőkölt, mert meglátta a lyukat az ember halántékán.

A masszőrök kihurczolták. A fiu még egyszer látta, a küszöbön. A két masszőr vörös, egészséges hátát látta, s köztük ezt a szegény, vékony, görbe kis hátat, a nagyságos ur sárga hátát.

A vasajtó csattant. Künn voltak. És most megmozdult a sötét viz. Sárga, fehér, vörös, rózsaszinü, szőrös szörnyek másztak ki belőle, nagy locsogás, paskolás hallatszott. Mindenki a parton volt. Csattogtak, locskoltak, a hogy kiszaladtak a vizből, ijedten, kiváncsian.

— Semmi, semmi, — mondták a fürdős emberek.

— De hogy a durranást nem hallottuk —. mondta egy ember.

És magára maradt a sötétzöld viz a medenczében. Lomhán hullámzott, gyürüzött. Moraj kelt mindenfelől. Hangok jöttek. Sokan

beszéltek egyszerre. Csak a viz hallgatott most, mindenütt. Ez az emberek ügye volt.

Aztán egyik a viz felé fordult. Aztán a másik Majd a harmadik, negyedik. Fáztak künn. Visszakivánkoztak. És lassan jött le ismét a raj a lépcsőn. És ujra beleültek, egy percz multán benne voltak mind az éjszaka fiai a boldog melegségben. De most némán, mozdulatlanul kuksoltak. Pislogtak, mint a békák. Két pinczér ült egymás mellett egy kőoroszlánfejnél . . . Ezeknek rémület volt az arczukon. A kávéházi ember gondolkozott. De az undor ott volt az arczán. A frakkos fiu összeszoritotta a fogát és a korláthoz kapaszkodott. A nagy, fehér zsidó belenézett a vizbe. Most egy kicsit meg voltak ijedve a legények, mind, mind.

Aztán végleg csönd lett megint. Csak a viz zúgott tompán a föld alatt, a falakban, mellettük, alattuk, sziszegett a gőz, csurgott, csöpögött a falak verejtéke, vagy csövekből titkos bugyborékolás hallatszott és az emberek hallgatták ezt a furcsa, andalitó neszt, most már álmosan, bágyadtan, teleszíva ma-

gukat forrósággal, s kábuló agygyal, a miben eltörlődött a nagyságos ur szegény, sovány hátának az emléke — főttek megint.

— Aludni, aludni ... — mondta a kávéházi ember.

Kiment a vizből, gőgös mosolylyal.

Nyilt a vasajtó.

Egy kis zömök, erős ember jött be. Nem duzzadtszemü, félig alvó, mint ők, hanem nyilt tekintetü, jó, egészséges, buta arcz. Ez most kelt föl. Mind e közt a negyven-ötven ember közt ő volt az egyetlen, a ki ágyban aludt az éjjel, most félhatkor fölkelt és most hatkor már itt is van a fürdőben. Ugy jött be, mint az élet. Ismeretlenül, idegenül nézett szét. Aztán leült a vizbe és frissen, gyorsan mosta meg az arczát benne. Prüszkölt is hozzá. Mosolyogva nézett szét a puffadt, pirosra gyúlt, részeg, kimerült arczok közt.

Aztán a tuss alá ment.

A kávéházi ember eltünt. Többen mentek már el. Most aludni mentek mind, részegen, félig-meddig boldogan, szegény megrugott, eltiprott, pénztelen éjjeli figurák, szégyelték

magukat a friss kis ágens előtt, a ki most kelt föl, még a frakkos fiu is szégyelte magát. Rögtön más képe lett a fürdőnek. Menekültek szegények, ezt az embert nem állhatták. Kiáltások hangzottak. Ujabb emberek jöttek. Villamos csengő szólt. A frissen jöttek beszéltek, mulattak, a tuss alá mentek, kiabáltak: «masszőr! masszőr!» Elfoglalták az országot, és a régiek a kis ajtókon fordultak ki, eltüntek, egy percz — és már egy se volt ott közülük.

Az ujak pedig már nem tisztelték áhitattal a vizet, szemtelenkedtek vele, kezelték, öntötték, birtokukba vették. Csapokat nyitottak, tussokat zártak el, csöveket igazgattak. Ez már egészen más volt. Félóra mulva már százan-százötvenen hanczuroztak, orditoztak, terrorizálták a medenczét.

Ekkor már a szegény viz-imádók fenn aludtak a nagy hálóterem egyik sarkában, a pamlagokon, fehér köpönyegben, fehér kendővel a fejükön, nyitott szájjal. Egyik-másik még czigarettázott. Egy csomóban aludtak mind, mintha összebujtak volna ebbe a sa-

rokba a többi ember elől, mint valami szomoru kis szekta, bánatos, nagyon tiszta, nagyon elzüllött kis nyáj, csupa rossz, beteg gyereke ennek a piszkos városnak, drága, szegény, jó, szomoru fiuk, a kik bujnak az élet elől, mert kikaptak tőle, a kik besurrannak minden olyan házba, a hol egy kicsit el lehet felejteni mindent, rongyos, bússzemü, mezitlábas kis fiai ennek a czifra város-anyának, a ki tollas kalapban mulat a szeretőivel és elfelejtette őket.

Édes, jó testvéreim.

Turóczi.

Ha hosszabb útra megy az ember vonaton — s ha történetesen az ember nem beszédes ember, aféle gyors-ismerkedő causeur, hanem szeret a néma megfigyelés álláspontjára helyezkedni — az ötödik állomásnál rájön, hogy a vonat olyan, mint a hirlap. Mentél már végig, nyájas olvasó, valami hosszú vonaton, az utolsó vaggonból az étkező-kocsiba, mely a mozdony szeneskocsija mögött terjesztette a kellemes zsirszagot? Ha igen, akkor be is néztél mindenik fülkébe, a mely előtt elhaladtál. S akkor rájöttél, hogy a fülkék olyanok, mint a hirlap rovatjai. Az egyikben a háboruról beszélnek, a másikban politikáról; a harmadikban földbérlők utaznak s közgazdasági rovatokat mondanak el; a negyedikben külpolitikáról van szó, az ötödikben a rendőri krónikák

rémes eseteit hallod. S ahogy útas ember minden rovatnak megtalálja a maga fülkéjét, úgy arra is rájön, hogy tárcza-fülkék is vannak, a hol az emberek nőkről beszélnek és szerelmi történeteket adnak elő, sőt néha a nagy port vert botrányokat vigjátékokká vagy drámákká nemesítik.

Itt hallottam, a mint egy panama-kalapos úr egy másik úri-kalapos panamistának a következő tanúlságos történetet beszélte el, melyet minden rangú és rendű férfiak okúlására hiven közlök. A történet két részből áll. Az egyik rész Kelenföld és Sárbogárd közt hangzott el, a másik rész Sárbogárd és Dombovár közt. A történet Kelenföldnél még unalmas volt, Szakály-Högyésznél volt a legérdekesebb s tíz óra negyvennyolcz perczkor Uj-Dombovárnál tanúlságossá vált.

I.

Kelenföldtől Sárbogárdig.

— Nézd, kérlek, — mondta a panamakalapos, — az nem úgy megy, a hogy te

gondolod. A nőket nem lehet paragrafusokba szedni. A nő és a férfi közt olyanforma a külömbség, mint a hegedü és a zongora közt. A zongora temperált hangszer, mint a férfi. A cé után cisz következik rajta. A hegedűn a cé és a cisz közt még a mi brutális kezünk is megtalál négy-öt hangot. Nekem volt egy esetem, a mit, ha elmondok, mindjárt megértesz valami keveset abból, a mit nő és férfi közt való viszonynak neveznek.

— Halljuk! — mondta a másik.

— Mielőtt ügyvédi irodát nyitottam, tudod, hogy újságiró akartam lenni. Ifjukoromban verseket, novellákat irtam és éreztem, hogy mozog bennem valami, az a valami, a miről Mikszáth azt mondta, hogy rendszerint nem tehetség, hanem giliszta. S abban az időben mi fiatalok egy kávéházba jártunk esténkint. Valóban olyanok voltunk, a milyeneknek a könyvekben leirják a bohémeket. Hosszúhajúak, borzasak. Nagy kalapokban jártunk, lompos fekete nyakkendőket viseltünk, szakadt volt a czipőnk, kitérdelt a nadrágunk, s a kabátunknak lefigyegtek a zsebei, mert

mindig könyveket czipeltünk bennük. Egy azon ruhában eljártunk egy esztendeig s hogy tömören fejezzem ki magamat, valamennyien: költők, festők, mind rongyosak és piszkosak voltunk.

És volt abban a kávéházban egy Emma nevü kasszirosnő. Némi viharokon átment, helyőrséggel ellátott városokból jött nő volt, a mi kasszirosnőre nézve egyszerűen az életrajz jellegével bir. És én szerelmes voltam Emmába.

Járt oda közénk egy ur, a ki se költő, se piktor nem volt. Hivatalnok volt egy bankban, s nekünk mindenben ellentétünk. Nem volt vidám fiú és pokoli előkelőséggel öltözött. A czilinderén nyolcz reflex, a nadrágja élre vasalva, mint a kés, a nyakkendője vékony, mint a czipőzsinór, a czipője lakkos és hibátlan, a zsebkendője sarkában patkó... Finom ember volt. Turóczinak hivták. Nem felejtem el a nevét soha. Állandóan «cuir de Russie» illata volt és ugy fésűlködött, mint az angol miniszterek fiai. Egyszóval nem volt közibénk való és mi nagyokat mulattunk

rajta. De az a hire volt, hogy szerencséje van a nőknél, s ez némi kis érdekességet adott neki a szemünkben. Emmával sokat beszéltünk róla és Emma, az édes és viharvert Emma kinevette, velünk együtt. Édesen kaczagott, mint a régimódi irók irták, s ilyenkor elővillant piros ajkai közül hófehér fogsora a finom aranyplombbal, melyet egy főhadnagy költségén egy egyszerű kassai fogorvos ékelt picziny egérfogába.

— Csókolom a plombját, — mondtuk neki, s ő imádott minket.

— Az én fiaim vagytok, — mondogatta, — még soha sehol ilyen jól nem éreztem magamat, mint köztetek. Imádom a bohémeket!

Az imádat azonban csakis mint összeségre, mint társadalomra vonatkozott ránk. Engem speczialiter nem akart imádni, pedig erre többször és a legerélyesebben felszólitottam. Nagyon szeretett mulatni velem, de — ennyi volt az egész. Turóczi ur is udvarolt neki. Unottan beszélgetett vele s azalatt halványkék, hogy ne mondjam: vieux-bleu szeme rajtunk kalandozott. Turóczi ur nem viczczelt

vele. Komolyan és unalmasan beszélt neki. Az időjárásról fejtette ki nézeteit. A divatról értekezett. A gazdasági viszonyokat ecsetelte. S mikor mi távozóban odakiáltottunk Emmának, hogy:

— Szervusz, angyal!

Vagy ezt:

— Jobb erkölcsöket!

Avagy:

— Csókolom a plombját!

Turóczi úr udvariasan levette kalapját és így szólt:

— Kezét csókolom, nagysád.

Mi ezen mulattunk. Ez a csiszolt polgár nagyon komikusan hatott a rongyosok közt. Kirítt közülünk. Emma azt mondta:

— Minek barátkoztok ezzel?

Mi vállat vontunk. A többi nem törődött vele, de engem bántott a jelenléte. Nekem a szerelmi czirkulusaimat zavarta Emmánál.

— Udvarol neked, — mondtam.

— Hadd udvaroljon, — felelt, — én mégis csak titeket imádlak. Ezt a hosszú hajatokat, ezt a nagy nyakkendőtöket szeretem. Meg

azt, hogy gorombák vagytok, mint a pokrócz... meg azt, hogy nincs pénzetek...

És megszorította a kezemet. De semmire se mentem vele. Egy napon aztán elhatároztam, hogy minden apropó nélkül délután meglátogatom a lakásán és az eddigieknél sokkal erélyesebb intézkedéseket fogok tenni arra nézve, hogy viszont szeressen. El is mentem hozzá. Az Üllői uton lakott. Becsöngettem. Nem jött ki senki. A házmesterné hozzám sompolygott.

— Nem lehet bemenni hozzá, — mondta. — Ilyenkor mindig nála van a barátja.

— A barátja? Hát van barátja?

— Hogyne! Már egy éve.

— Kicsoda?

— Egy hivatalnok. Turóczinak hivják.

Majd, hogy a falnak nem szédültem. Épp azt akartam kérdezni, hogy melyik Turóczi, micsoda Turóczi, mikor kijött az ajtón Turóczi. Az én Turóczim. Az elegáns.

— — — — — — — — — —

— Sárbogárd! — kiáltotta a kalauz.

II.

Sárbogárdtól Dombovárig.

— Tudod, — folytatta a panamakalapos, — hogy nálam nem tartott sokáig, a mig kijózanodtam a bohémségből. Nálunk Pesten nem intézmény, vagy kaszt a bohémség, mint Párisban, hanem gyerekbetegség. Valami báránybimlő-féle. Nálunk ebből ki szokás gyógyulni. Hamar megkomolyodtam, folytattam a tanulmányaimat, a versirást végleg a költőkre biztam s beállottam a bátyám ügyvédi irodájába. Most már én is elegáns emberré lettem. Sutba dobtam a nagykarimás kalapot és a félárboczra eresztett nyakkendőt. Kamgarnban jártam, mint a többi, duplagallért viseltem vékony diskrét nyakkendővel s czilindert nyomtam a fejemre. Gondot viseltem a fehérnemüimre és a modoromra. A sógornémnak sok baja volt velem, a mig leszoktam a tolvaj-nyelvről. Kigyógyultam abból, hogy a szobaleányt «öregemnek», a szakácsnőt «angyalnak», a hordárt «apám»-nak szólit-

sam. Oreg uraknak nem mondtam többé: «pá» és a levélhordótól nem kérdeztem: «van-e levelem, mester?» Majdnem azt merném mondani, hogy világfi lett belőlem. Éjfél előtt tértem aludni s reggel kilenczkor már a törvényszéknél tárgyaltam. Tömören szólva: megkomolyodtam.

És társaságba kezdtem járni. Ez jól esett csapszékekhez, orfeum-kávéházhoz és egyéb lebujokhoz szokott szivemnek. Ah, a finom, selyemruhás asszonyok, a kedves fehérkeztyűs dámák, a finom kis urileányok, a diskrét, előkelő tónus. . . . Mint minden igazi lump, halálosan beleszerettem a szép, nyugalmas polgári életbe. És a modorom gyönyörűen megcsiszolódott. Ugy beszéltem a nőkkel, mint a Pailleron darabjaiban a grófok és a diplomaták. Ha rólam volt szó, azt mondták:

— Jómodorú ember. Komoly ember.

Végül arra kezdtem gondolni, hogy nősülni is kell. Boldog, szép családi élet. . . . Nyugalmas otthon. . . .

És beleszerettem egy leányba. Az apja jómódú ember volt, magasrangú hivatalnok

a miniszteriumban. Nagyszerű család. Ugy éltek, mint a grófok. Fehérkeztyűs inasuk volt, nagyon előkelő estélyeket rendeztek, melyen minden második ember méltóságos ur volt. A leányuk tipusa volt a finom, kedves, jelentéktelen urileánynak. Zárdában nevelkedett és kis fehér kötényt viselt. Vattában nevelték, dédelgették. De bájos teremtés volt, valóságos kis herczegnő, sőt királykisasszony. Komolyan, szinte daczosan hordta a fejét, melyre diadém kivánkozott. És a beszédje is komoly, csöndes volt. Maga volt a nyugalmas tisztaság, vagy mint költőkoromban mondtam volna: tisztavizű, csöndes tó az erdő rejtekén.

A dolgom jól haladt. A leány nagyon szerette a társaságomat s hosszasan szoktunk beszélgetni. Másoktól hallottam, hogy komoly, karakteres embernek tart, a kivel élvezet és tanúlság diskurálni s a kire minden apa rábízhatja a gyermekét. És boldog voltam.

Egy napon, a jégen, — mert korcsolyázni jártam, quae mutatio! — azzal fogad a leány, hogy tegnap egy barátnőjénél megismerke-

dett egy Turóczi nevű fiatal emberrel, a ki rögtön udvarolni kezdett neki. Most mosolyogtam. Azt gondoltam magamban: «Ezuttal én főzlek le, Turóczi, mert ebben a környezetben fütyülnek a te tiszta manzsettádra, a minél egyebed nincs. És még polgári komolyság dolgában is fölveszem veled a versenyt! Komolyabb vagyok, mint te, elegánsabb, jobbmodorú, bizalomgerjesztőbb.»

— Roppant kedves fiú, — mondta a leány.

Meglepődtem.

— Ismerem, nagysád, — mondtam, — és nagyon csodálom, hogy az ön tetszését sikerült megnyernie. Jelentéktelen, sótalan embernek tartom, a kiben az egyéniség elolvadt a banális jómodorban és a legujabb divatban.

A leány rám nézett:

— Akkor nem ez az.

— Turóczi Endre

— Igen.

— Hivatalnok a Kereskedelmi Bankban.

— Igen.

— Barna, nyirottbajszú, pirosarczu fiu.

— Igen.

— Hát persze, hogy az

Az mondja a leány:

— De nem olyan banális ember, mint maga mondja. Roppant eredeti ember. Mikor bemutattak neki és meglátta az aranyplombot a fogamban, azt mondta: «csókolom a plombját.»

Most megint szédülni kezdtem. A leány folytatta:

— Nem olyan közönséges tuczat ember, mint maguk. Neveletlen, rosszmodorú, folyton tréfál, semmit se vesz komolyan, a szobaleánynak azt mondja: «apám» és tőlem úgy bucsuzott, hogy «jobb erkölcsöket.»

Csak bámultam.

— Igen, — mondta a leány, — sok rossz tulajdonsága van, de végre valami más, valami különös.... Nagy, rojtos nyakkendőt hord, rendetlen, de zseniális, érdekes....

— Turóczi?

— Igen.

Most már kezdett bennem derengeni a dolgok értelme. Turóczinak itt is szerencséje volt a nők körül. Turóczi itt, ebben a pol-

gári környezetben bohémre játszotta magát. Néztem a leányt. Villogott a szeme, a mikor Turócziról beszélt. Felragyogott benne annak a tűznek a világossága, a mi lobbot vet a polgárleányban, mikor megérzi a bohémben a társadalmonkivüliségnek, az édes rendetlenségnek, a szabadság okozta élet-ittasságnak, a gondtalanságnak, a filozófiává vált tréfának azt a csábító hangúlatát, a miben minden megvan, a mi csak az ő zárdában nevelt szivét érdekli és izgatja. A pillantásával, a hangja reszketésével védte Turóczit a bourgeois társadalommal szemben, már az ő pártján volt, már szembeszállott volna érte az egész világgal, már Marlitthősnő volt, már szerette. . . . És nem csalódtam. Megtalálta benne azt, a mi neki új volt. Beleszeretett és hozzá ment feleségűl. Most lenézéssel beszél a polgári társadalomról s úgy él a bankfival, mint Mimi Rodolpheal. Kis korcsmákban vacsorálnak és vasárnap kimennek a vurstliba. Boldogok s erről a boldogságról Turóczi verseket ír egy szerényebb hetilapba. Ilyen az élet és ez volt az én esetem. Azaz

jobban mondva, ez volt Turóczi esete. Vonj le belőle olyan konzekvencziákat. a minőket akarsz.

— — — — — — — — — —

— Dombovár! — kiáltotta a kalauz.

Az éjszaka fia.

Volt egyszer egy fiatal ember, a ki lassankint belesápadt és belebetegedett abba, hogy mindennap reggel feküdt le. A fiatal ember tulajdonképpen nem volt lump, ha a lumpság fogalmát a női elemtől és az elfogyasztott italok alkoholtartalmától teszük függővé. Az egyre halványabb és álmatagabb ifju az éjszakának kóbor ebe volt, a ki gyöngébb akaraterejü pajtásait kávéházról-kávéházra vonszolta, s mikor már nagyon sok volt a torkában a nikotin, kisétált az Andrássy-uton a liget felé, a hol a szép kertes utczák kezdődnek és a hol az emberiség villákban lakik.

Ilyenkor az ifju lakást keresett. Az ifjunak

az volt a legfájdalmasabb bolondsága, hogy nyolcz esztendő óta egyebet se tett, mint a rendes élethez készülődött. De ennek a készülődésnek minden fázisában megbukott. Egyszer már eljutott odáig, hogy szépen berendezte a lakását, de akkor ruházat és koszt dolgában oly nagy rendetlenségben élt, hogy nem lehetett tudni, rongyosabb-e, mint a milyen éhes, vagy éhesebb-e, mint a milyen rongyos. Majd az öltözködési ügyet hozta rendbe ; jó szabóval dolgoztatott, de akkor már egy harmademeleti lyukban lakott, langyos kávét ebédelt és igen sokszor vacsorált szivart. Egy szóval, az általános és győzelmes rend sohasem lett urrá a fiatal ember életében és mindez nem volt egyéb, mint az éjszakának hozott áldozat.

De még az éjszakázásban sem volt rendes. Mikor néha feltette magában, hogy ő is ugy fog élni, mint a többi milliók: reggeltől-estig, akkor egyáltalán nem feküdt le aludni, csak azért, hogy másnap este korán tudjon lefeküdni. De nem sikerült neki ez se. Ilyenkor már délután elálmosodott, lefeküdt a szer-

kesztőségi kanapén és husz órát aludt egyfolytában.

Ezzel az ifjuval történt meg aztán egyszer az, a mi az előre bocsátottakból majdnem önként következik, hogy meg akart nősülni. Egyszerű, bájos, polgári leánykát nézett ki magának, a kinek nem volt pénze, de a ki ebből a világból semmit se ismert. Se zsúrokra nem járt, se a művész-koloniával nem volt ismeretségben.

Mindattól, a mi az ifjunak megszokott környezete volt, igen távol állott. A dolog nagyon egyszerüen ment. Egy napon a fiu, mikor este hat órakor fölkelt, megfürdött és megborotválkozott, friss erőben érezte magát, megivott egy langyos kávét, rágyujtott és elment a kedves leányhoz. A leány egyedül volt otthon.

— Azért jöttem — mondta az ifju — hogy megkérjem a kezét. Szeretem.

A leány nem szólt semmit, csak nézte.

A fiu folytatta:

— Engem egyetlen dolog menthet meg az élet számára, s ez az, na megnősülök.

Most találtam valakit, a kivel szivesen tölteném el az életemet. Mentsen meg . . . legyen az enyém, csináljon belőlem embert.

Ennek a tizenhétéves leánynak a szive mélyéig szaladt ez a beszéd. Valami fájdaldalmas boldogság áradt el benne arra a gondolatra, hogy ő most meg fogja menteni azt, a kit szeret. Végignézett a sápadt, nagyszemű, halk beszédű fiun és szerette volna egészséges leány melléhez szoritani azt a bünös fejét, szeretett volna a maga piros, friss houvéréből inni adni neki, a kinek Isten tudja, hol folydogált a vére, mert sem az ajkán, sem az arczán nem látszott meg, hogy vér is van benne. Ápolni, jól etetni, szabad levegőre vinni reggel . . .

Nem felelt, csak a mellére borult. És a fiu sirni szeretett volna, mert könnyü sirásu legény volt, amolyan kis kezdődő neuraszténia kergette a könyeit a szemébe és a halálos elérzékenyülést a szivébe.

— Igen — mondta elfuladt hangon a fiu — és én megemberelem magam. Ma este már korán fekszem le. Meg fogom szokni a ren-

des életet. Mindennap pont egy órakor fogok ebédelni és pont nyolczkor vacsorázom. Reggeli után sétálni fogok sokat. Higyje el, csak ez hiányzik nekem. És az irásaim is jobbakká válnak. Drámát fogok irni. Tudja, rájöttem, hogy a ki éjszakázik, az nem tud konstruálni. A részleteket jobban irják meg a lump irók, de szerkeszteni, épiteni csak az tud, a ki este fekszik és reggel kel. És a jelzőknek se jó az éjszakázás. A ki bágyadt, az nem tud uj jelzőket találni. Belenyugszik a régiekbe. Igen. Uj élet következik!

És ezzel az elhatározással ment haza. Boldog volt. Szerelmes volt és érezte, hogy most már a rendes, nyugodt élet következik, a mikor ő is látható lesz az utczán, és a mikor estefelé szépen elfárad, mint a többi ember, mint a gyárból hazasiető munkás, mint a hivatalból megtérő hivatalnok. És korán fog kelni és sétálni fog a napfényben, a napon, a melynek sugarát lelke minden porczikájával imádta . . .

És el is kezdte.

De már az első éjszakán nem tudott aludni.

Hiányzott neki az ablakon át csöndesen beszürődő utczai moraj, a mely nyolcz esztendőn keresztül ringatta álomba minden reggel. Ez a városi muzsika, az ébredő utczák szerény lármája volt az altató dala, s most, hogy este feküdt le, nagy némaság, valami nyomasztó csend borult köréje, s ez a csend nyugtalanitotta. El-elszunyadt néhány perczre, de a nagy csend felriasztotta. Felült az ágyában, czigarettára gyujtott, olvasott, aztán megint megpróbálta az elalvást. Nem ment sehogyse. Éjjeli konflisok zörögtek végig az ablaka alatt. Ugy gondolt reájuk, mint az idegenben élő vándor a távozó darvakra, a kik az ő hazája felé röpülnek. És nyugtalan fészkelődés vett rajta erőt. Az ágya felmelegedett, a feje izzott. Ugy érezte, hogy láza van. De erőt vett magán és hajnal felé elaludt. A gazdasszonya reggel nyolczkor felköltötte és az ifju ekkor felöltözött és kiment az utczára a napon sétálni.

Szerényen ment, bujkált az emberek közt. Nem szokta meg, hogy ennyi embert lásson az utczán. Oh, az éjszakának egyik édes,

megnyugtató érzése, hogy kevés embert látni az utczán és a kit látni, az is mind, mind jó ember. Vagy valami szegény, züllött teremtés, — és ezek mind jó szivüek, mint a bukott angyalok — vagy valami részeg ember, a ki mindig rokonszenves, mikor csöndesen motyogva támolyog és monologizál.

Ez a sok idegen, siető alak bántotta. Szaladt közülük ki, a város végére. De akkorra már dél lett és ezrével jöttek a munkások a gyárakból.

— Mennyi ember — gondolta az ifju és visszafordult. Menekült elölük, de unos untalan emberekbe ütközött. Mikor a kocsiuton átment, majdnem elgázolták. Éjjel nem jár csak egy-két kocsi, s ez a nappali robogás, hajsza olybá tünt neki, mintha valami versenyen lett volna, a hol azé a dicsőség, a ki elébb ér valahová. Megállt kirakatokat bámulni, de ez meg elkeseritette. Mindent meg akart venni. Látta, mi minden csábitja az emberiséget arra, hogy bemenjen a boltba és otthagyjon néhány forintot.

— Levélpapirom sincs — gondolta.

Majd szép nyakkendőket látott. Egy jó czilinder ragyogott feléje az egyik kirakatból.

— Sok minden kellene — sóhajtott és ebédelni ment.

Nem volt étvágya és ebéd után rettenetesen elálmosodott. Gondolkozni kezdett:

— Ebédután — mondta magában — a rendes emberek is alusznak egy-egy órácskát.

És hazament, lefeküdt a kanapéra. Az ablakon túl zsongott az utcza, a kocsik muzsikálták az ő altató nótáját. Édesen, könnyen szállott az álom a szemére. Elaludt.

Mikor fölébredt, hat óra volt. Alkonyodott. Fölkelt és kinézett az ablakon. A lámpákat most gyujtogatták az utczán, s a szemközt levő ház ablakaiban egymásután csillant fel egy-egy kis fénypont. Ugy érezte, hogy most kezdődik az este, most készülnek az emberek a sötéthez, lámpákat gyujtogatnak, rollókat eresztenek le.

— Még nincs este — mondta és visszafeküdt a kanapéra. Ujra elaludt, ezuttal mélyen.

Mikor ujból felébredt, tiz óra volt. Kinézett

az ablakon és most már büszkén ragyogtak a lámpák az utczán, és az ég vaksötét volt. Megmosakodott, rágyujtott, elment vacsorázni. Most friss volt, s mozgékonyságot érzett minden tagjában. Az ismerős pinczérek köszöntek neki és az éjjeli kocsisok kalapot emeltek előtte. Éjszaka minden szegény ember ismerte, még a virstli árus is a nevét mondta, mikor köszönt neki.

És a hogy vacsora után mindent feledve ujra nekiindult az éjszakának, ugy érezte magát, mint valami király, a ki számüzetés után végre ismét visszatért a birodalmába. Most megint az övé volt az egész gyalogjáró, mind az a sok aszfalt, a melyen nappal piszkos emberek százai hemzsegtek. A boltok redőnyei leeresztve, a kapuk zárva — minden és mindenki mintha respektálta volna az ő ember és világiszonyát, s mintha ő az ő szomoru lelkét épp ugy sétáltatta volna itt a lecsukott szemű házak közt, a kongó, üres városban, mint a hogy régen lady Godiva lovagolt végig meztelenül az utczákon, mikor minden polgár leeresztette az ablaka

redőnyét és bezárta a kapuját, hogy a szép asszony szemérmetes testét egy pillantás se sértse.

És e pillanatban tisztán érezte, hogy soha nem fog megnősülni . . .

Bement egy kávéházba, tintát, tollat kért és megirta a kis leánynak a lemondó levelet. Rögtön bélyeget is ragasztott rá és bedobta a levélszekrénybe, hogy valahogy meg ne bánja.

Aztán föllélegzett, felvidult, belebujt a téli kabátjába és nekivágott az édes, csöndes éjszakának, a melyben az ember magamagának él, a melyben nincsenek vágyak, kötelezettségek és robogó kocsik, a mik végig gázoljanak rajtunk, a melynek csak nyugalmas csöndje, barátságos árnyai vannak, és a melyben jólesik virasztó embert találni, mert hisz ilyenkor olyan kicsi, olyan szűk, olyan kevés emberből áll a társadalom, hogy bánat nélkül lehet benne élni . . .

A csillagok ragyogtak a feje fölött és a döczögő konfortábli bakjáról leköszönt neki a kocsis.

— Jó estét, nagyságos ur — mondta vígan a virstliáruló ember és a fiu, az éjszaka magányos, gondtalan, hol bús, hol vidám, fia ugy meg volt hatva, hogy megint majdnem sirt, mikor ezt felelte neki:

— Jó estét, édes jó öreg barátom!

A Ribiszke.

I.

Ijesztő és csekély személyemre feltétlenül a patologikus eset benyomását teszi, a hogy különösen a törvényes koron alul levő fiatal irók szép nőket leirnak. Elvégre megbocsátható a költőnek, ha a szive vérével és az agya velejével fest meg egy alakot, de mióta az emberi idegrendszer betegségeinek ismerete úgyszólván egyetlen művelt család asztaláról sem hiányzik, sok ifju tehetség keveredik abba a gyanuba, hogy férfiui idegéletét a kéziratpapiron éli. Ez magánügy lévén, a ravaszabb olvasót a czivilizált undor egy nemével tölti el, a pszikopatológus érdeklődését pedig nagy mértékben fölkelti.

A nőnek tehát, a kiről itt szó lesz, nem reszkettek kéjesen az orrczimpái, nem vonaglott érzékileg a szájaszéle, s szemében

nem villódzott ama macskásan révedező, zöldes szürke fény, mely olyannyira jellemzi a «nouvelle volupté» szenvedélyes keresőjét.

A Ribiszke régimódi kis kövér nő volt, egyszerű szép. Okos, talán tulságosan kicsi, mondhatnám: malaczosan apró szeme volt, az arcza kerek és egészséges, szája rendes, orra rendes, fogai épek. A Ribiszke az ének-hangjából élt, még pedig többedmagával, mert ha egyedül énekelt volna, ebből nem tudott volna megélni. Összeálltak tehát többen, csupa ilyen Ribiszkék és minden este együtt énekeltek. A szinháznál, a hol szerződve voltak, ezt női karnak hivták, de ők tudták, hogy ez nem női kar, hanem ez az, hogy egy jóhangú hölgy énekel és ők, a többiek, ugy a hogy vele tartanak.

Hiába kerülgetném, előbb-utóbb ugyis ki kellene vele rukkolni, hát essünk túl rajta: a Ribiszke feslett életű nő volt. Élete már kora ifjuságában fölfeslett, s akkor nyerte az Erzsébet név helyébe a Ribiszke nevet, mely azóta rajta is ragadt. Kifejező név volt: Erzsébet piros volt és teli, mosolygós, zamatos és kicsike.

A szinpadon mindig utolsónak állott a sorban. Ő volt a legkisebb nemes apród, eprészleány, parasztnő, udvarhölgy vagy halászfiu, a szerint, a milyen operettet adtak. S miután Ribiszke mindig a sor szélén állt, neki nyilott a legtöbb alkalma a proszczénium-páholyba nézni, a mi oly közel van a szinpadhoz, hogy gukkerezni már szemtelenség. A proszczénium-páholyhoz való közelségéből aztán szépen megélt a Ribiszke. Ékszerei is voltak, a melyeket finom érzékkel nem aggatott folyton magára, hanem gondosan eltett a zálogházba, hogy meg ne egye a moly. A moly ellen különösen ama szép gyöngyfülbevalót óvta meg, melyre Friedmann szó nélkül adta meg a hatvan koronát, s a mely oka lett annak, hogy Ribiszke pénzzavar esetén mindig a füléhez nyult. Haekelista barátaim méltányolni fogják Ribiszke utódjainál ezt a mozdulatot, mely oly gyakori volt, hogy fölvétette magát az örökölhető reflexmozgások közé. A Ribiszke fia, ha megnő és nem lesz pénze, a füléhez fog kapni s nem fogja tudni, miért. De mi nevetni fogunk, mert mi tudjuk.

Szóval jól ment Ribiszkének. Még azok is szerették, akik nem vitték fölhajtott fedelű fiakkerben vacsorázni, mert maga volt a vidámság, a csapongó jókedv, a rugdalódzó életöröm. Tele volt csirkefogó-allűrökkel. Kis fiukat elpáholt az utczán s képes volt egy-egy kis mezitlábos után kivágtatni a Városligetig, ha az utána kiáltott valamit, csakhogy meghúzhassa a fülét.

Egy este, mikor a szinházban «Pörtschach gyöngyét» adták és Ribiszke ismét utolsónak állott be a gyopárszedő leányok karába, két jól öltözött úr jelent meg a proszczéniumpáholyban. Az egyik, a ki még jobban volt öltözve, mint a másik, azonnal gukkerezni kezdte Ribiszkét. Ribiszke rámosolygott, s az ügy ezzel el volt intézve. Kissé túlzok, mert az ügy már akkor el volt intézve, mikor a jól öltözött úr a gukkerhez nyúlt, de tartozom Ribiszkének annyi lovagiassággal, hogy a konstatálás előtt megvárjam az ő beleegyezését is.

— Ah! — suttogta diszkréten a jobban öltözött a jól öltözöttnek. — Tehát ez a Ribiszke!

— Ez!

A jobban öltözött jól belenézett a Ribiszkébe s olyan mosolylyal, oly finom vonalban nyitotta ki a száját, mintha azt akarta volna mondani: «Ez a kis angyal a pajkos báj elragadó inkarnácziója.» De nem volt francia, hanem pesti, tehát csak ezt mondta:

— Jó bőr.

A másik intett:

— Jó.

— Megvan! — suttogott a gukkeres. — Ez az, a mit keresek! Ezzel a kis leánynyal fogok elutazni Abbáziába. Holnapután kezdődik a szabadságom. Hetek óta keresek valami vidám kis nőt, a ki erre az útra elkisérjen... de most megvan!

Jött a finálé. A kóristák úgy ordítottak, mintha fizették volna őket érte, pedig azt igazán nem lehet fizetésnek nevezni, a mit kaptak. Ribiszke a sor szélén állott s vonzalma jeléül a két jól öltözött felé énekelte, a többivel hogy: «Menj hát, menj hát, menj hát, menj, menj, menj, mehenj háhát!» — s ezzel legördült a függöny.

A jól öltözött úr — Stern — néhány szót váltott a páholyos asszonynyal, majd könnyed főhajtással üdvözölte a nézőtéren levő mondain ismerőseit, a kik bájmosolylyal köszöntek neki vissza s közben ezt mormogták: «akaszd föl magad.» Aztán hanyag előkelőséggel simította végig Bay Rummal mosott, brillantinnal fényezett haját, mondván:

— Igen, ah, igen! Elég volt a feszes nagyvilági életből, a folytonos bókokból, finomkodásokból, udvariaskodásokból, a sok formából és unalomból. Egy hónapig szabad leszek, mint a madár és vigan fogok élni ezzel a kis csirkefogóval. Ah, milyen jó lesz neveletlennek, szabadszájunak lenni, ingujjban ebédelni, pikáns nótákat énekelni . . .

A páholyos asszony diskréten nyitott be:

— Ő nagysága azt üzeni, hogy igen.

II.

Julius elsején a fiumei gyorsvonatban ültek. A nagy mozdony felszáguldott velük a Karszt tetejére s ők a kopasz hegyeket nézték.

— Itt nincs fű — mondta kevés tudományos készültséggel a Ribiszke, — mert nagyon fuj a szél.

— Úgy van, — mondta az előkelő Stern és egy koronát adott a kalauznak. Azzal odaugrott Ribiszke mellé és megfogta az orrát

— Olyan orrod van — jegyezte meg — mint egy gomb.

Ribiszke eltolta magától:

— Pardon. Ne szorítsd az orromat.

— Miért ne? — kérdezte Stern. — Az orrod olyan, mint egy gomb és ha a télikabátom itt volna, rá is gombolhatnám.

— Ez nagyon buta, — mondta Ribiszke.

— Igen? — kérdé az ifjú és meg akarta csókolni a Ribiszkét. De a lány dühbe jött.

— Maradhasson!

— Ugyan, ugyan! ne add a bankot. Légy víg, te kis csirkefogó.

Ribiszke félrehúzta a száját:

— Én nem tudom, — mondta — mi ütött magába. Eddig olyan finom volt, mint egy buta ember. Most egyik csunya szót a másik után mondja. És mért nem veszi föl a ka-

bátját. Még bejön valaki és mit gondol, ha ingujjban látja?

Az ifju nagyott nézett.

— De édesem — szólt — csak nem fogsz itt nagyúri kivánalmakkal föllépni! Hiszen mulatni megyünk, kirúgni a hámból, neveletlenkedni, vihánczolni!

— Vihánczolni?

— Azt. Azért hoztalak magammal, hogy vidáman éljünk!

És torkaszakadtából kezte énekelni a «Csipd meg bogár» kezdetü magyar népdalt, mely egész télen át aludt a lelkében.

A Ribiszke lehajtotta a fejét. Fiuméig egy szót sem szólt. Mikor a tengert meglátta, ennyit mondott:

— Minden tenger ilyen halszagu?

S miután Stern fölvilágosította, hogy vannak ennél sokkal halszagubb tengerek is, ismét hallgatásba merült. Hajóra szálltak.

— Oda menjünk, az orrára — mondta az ifju — és lógassuk ki a lábunkat a viz fölé.

— Hogyne! — mondta Ribiszke. — Ennyi ember előtt. Otthon nem bánom, ha hecz-

czelünk, de most elegánsan kell viselnünk magunkat. Az kell, hogy az emberek azt higyjék, hogy én egy grófné vagyok.

És finoman, kecsesen ült le a többiek közé, nagyon diskréten beszélt és úgy viselkedett, mint egy kis grófné, mert törvény az, hogy grófnésan viselkedni az tud legjobban, a ki csak egyszer egy évben grófné és igy minden finomságát arra az egy alkalomra tartogatja, míg az igazi grófné néha elunja a grófnéságot és olyankor ribiszkésen viseli magát egy kicsit.

Stern urban elhült a vér.

— Grófné? — kiáltotta. — De hiszen akkor én be vagyok savanyítva. Nem azért hoztam én magammal egy kis csirkefogót, hogy egy grófné üljön mellettem! Hát ujra kezdjem azt, a mit a télen úgy meguntam? Most megint finom, udvarias és unalmas legyek? Soha!

De Ribiszke most már grófné volt, még pedig csökönyösen. Halkan mondta:

— Elég volt a kánkánból a télen. Most egy előkelő urral utazom és meglássa, olyan

előkelő leszek, hogy élvezet lesz nézni. Meglátja, milyen merev leszek a table d'hotenál és milyen finom, művelt dolgokról fogunk beszélni. Maga irodalomról fog velem csevegni és elmondja az uj képek tartalmát a tárlatról. És nem fogunk bort inni és sokat fogunk sétálni . . .

Az ifju a fejéhez kapott:

— Mi? Micsoda?

— Az emberek azt fogják mondani: «ez itt egy unalmas nő.» Ez a spanyol frizura is utoljára volt ma rajtam. Holnaptól kezdve egyszerü polgári fejem lesz . . . és nem akarok tetszeni senkinek . . . és ne mondja senki, hogy jó bőr vagyok . . . és ne irjanak nekem leveleket a katonatisztek . . . mert ebből elég volt a télen.

Tapsolt, úgy örült ennek a gondolatnak. De elszégyelte magát és finoman mondta:

— Pardon, hogy tapsoltam.

Szégyenkezve dugta el a fejét.

— Oh jaj! — nyögött Stern. — Valóban be vagyok savanyítva ezzel a nővel. Vége a mulatságomnak! Hát miért vagy te a Ri-

biszke? Nem azért, hogy rugd a port, angyal? Nem azért, hogy az urinők bosszankodjanak rajtad? Nem azért, hogy pezsgőt igyál és a fejed tetetén tánczolj és a «grand écart»-t csináljad, a mit ti ugy hivtok, hogy «spárga»? Hát hol maradnak a jó zsidó viczczek, a miket én neked el akartam mondani, és hol marad az, hogy mi ketten becsipve fogunk végigrobogni a tengerparton ... te valami nagy tollas kalappal a fejeden, piczi lábad a bakra téve, én meg az öledben, keresztbe ... hejehuja, hopp, hopp!

Csöndesen mondta Ribiszke:

— Fenét.

Ezen már nem lehetett segiteni. A Ribiszke gyógyíthatatlan arisztokratitiszbe esett, illemgyulladást kapott. Ez a jóleső magyar fene volt az utolsó fellobbanása a téli életnek. S ezzel vége is volt. A Ribiszke belerészegedett a finomságba és a rendezett pénzviszonyokba s most egyszerre, elemi erővel tört ki belőle az a nagy honvágy a bourgeois élet iránt, a mit a ribiszkék itthon éreznek. Most volt pénz, Abbázia, ékszer, jó ruha,

finom Stern úr, most megengedhette magának azt a luxust, hogy grófné legyen, a mi alatt ők polgári leányzót értenek.

Stern úr dühében felordított:

— A teremtésit a fejemnek!

— Pszt! — mondta szemrehányólag a Ribiszke — ne kiabáljon. Ez nem illik. Mit szólnak az emberek? Üljön ide mellém és mondja el a képek tartalmát. Én most nem vagyok szinésznő.

És mialatt Stern úr megátkozván jó ötletét, egy pillanat alatt elhatározta magában, hogy a Ribiszkét a legközelebbi vonattal hazaviszi, boldog büszkeséggel tette hozzá:

— Én most privát vagyok.

Diskréczió.

(Személyek: Az *asszony*, előkelő, gazdag, szép nő. Abból a fajtából, melyből a katona-operettekben a trikós dragonyosokat válogatják. A régi időkben ugy mondták volna: fejedelmi termetű nő. De mióta a fejedelmek nem olyanok — az ember oda megy hasonlatért, a hol talál. A *férfi* korrektül öltözött, férfikora délutánján levő ember. A mellényére manzsettagombok vannak varrva. A legmagasabb foku eleganczia.)

Az asszony: A tüzes vasat is elszenvedné?

A férfi: El én.

Az asszony: A spanyol csizmát, a homlokszoritót, meg a vizpróbát is?

A férfi: Mindent. Én még ama régimódi férfiak közül való vagyok, a kik a hóhér kezében sem vallották ki a szeretőjük nevét.

Az asszony: És mivel bizonyitja ezt?

A férfi: Egy esettel.

Az asszony: Halljuk.

A férfi: Lemondtam a hivatalomról és elmentem előlről kezdeni egy egészen uj pályát egy asszony miatt. Ha egyetlenegy szócskát szóltam volna, minden rendben lett volna. Ez én vagyok.

Az asszony: Ez szép.

(Nézi·)

A férfi: Az már nem is diskréczió, a mit én csinálok. Mert a «diskréczió» rossz szó. Nagyon csodálom, hogy klasszikus szóban ilyen hibát lehet fölfedezni. A diskréczió egy pozitivum. És az indiskréczió negativum. Mintha az, a ki diskrét, csinálna, cselekednék valamit, az pedig, a ki indiskrét, valamit nem csinálna. Ez nem finom szó. Ez azok közé a szavak közé tartozik, a melyek nincsenek a fenekükig megérezve. Mert a ki már titkol, az nem diskrét ember. A ki csinálja azt, hogy titkol valamit, az már számba se jöhet ezen a téren. Az az igazi, a kin nem látszik meg az, hogy elhallgat valamit. Lássa, a magyar nyelv már gavallérosabb ebben a tekintetben. Érzi a finom különbséget, a mi a «hallgat» és «elhallgat» szavak közt van?

A ki hallgat, az teljesiti kötelességét. Most veszem észre, hogy a hallgatás is cselekvés. Tudja, mi van ebben? Ebben benne van a férfi-titkolózás leleplezése. *Igazán* hallgatni nem tud senki. Ha ez lehetséges volna, akkor a nyelv tagadó jellegü szóval fejezné ki ezt a gondolatot.

Az asszony: Tehát nem lehetséges?

A férfi (zavartan): Elvben.

Az asszony: És a gyakorlatban?

A férfi: Próbálja meg. Én e nemben olyat fogok produkálni, a mire nincs példa visszamenőleg, egészen Anthes Györgyig, a ki a «Toscá»-ban inkább halálra kinoztatja magát, mintsem hogy valljon. És a hóhér csiptetői alatt ordit, de hallgat.

Az asszony: És . . .

(Kérdezni akar valamit.)

A férfi: Ne is folytassa. Tudom, hogy mit akar kérdezni. Mikor az ember egy asszonyt végleg meggyőzött valamiről, akkor az asszony még azt kérdezi: «és . . . ha ez, vagy az történik, akkor is ugy lesz?» Igenis, ugy lesz, akármi történik.

Az asszony: Tökéletesnek tartja ön magát diskréczió dolgában?

A férfi: Igen.

Az asszony: Álmában se beszél?

A férfi: Nem.

Az asszony: Nem iszik?

A férfi: Nem.

Az asszony: Nincs valami bizalmas gyerekkori barátja.

A férfi: Nincs.

Az asszony: Soha életében még nem érezte annak a szükségességét, hogy valakinek kiöntse a szivét?

A férfi: Soha.

Az asszony: Midás királyról hallott?

A férfi: Valaki egyszer el kezdett róla beszélni, de én akkor kimentem a szobából. Ez az ur rám nézve nem létezik.

(Szünet.)

Az asszony: Akkor.

A férfi: Akkor?

(Ujabb szünet.)

Az asszony: Akkor ön nem kell nekem. . . .

(A férfi elképped. Az asszony diadalmasan néz rá. A férfi érzi, hogy e pillanatban kiszaladt a lába alól a föld és hamarjában nem tudja, milyen alapra helyezkedjék. Neki is az a fix pont hiányzik, a melyből kiforgathatná sarkaiból a világot. Tehát bambán néz.)

Az asszony: Mert én csak türelmesen hallgattam, édes barátom, mikor itt adta a bankot. De most, hogy ebben az irányban már angazsálta magát, bátran kijelenthetem, hogy ez nem az én zsánerem.

A férfi: Hát . . .

Az asszony: Hogy hát mi a zsánerem? Megmondom. Semmiesetre sem egy diskrét férfi. Maguk, a maguk nyers fejükkel finom külömbségeket próbálnak tenni. Milyen siralmas volt, a mit a «diskréczió» szóról mondott! A nyelv nagyobb pszikológus, mint maguk. Mert igenis, ugy szép a diskréczió, ha csinálják. Ha leri a férfi arczáról, hogy most titkol valamit. Hiszen ez a szép, ez az élvezetes a diskréczióban! Ülünk a társaságban. Ön zavart. Feszeng a helyén. Ideges.

Az emberek összesúgnak: «nini, X-nek valami baja van. Alighanem női ügy.» Találgatnak, kérdezgetik. És én a szoba tulsó sarkában ülök és élvezem azt, hogy maga hallgat. Gyönyörködöm a zavarában. Büszke vagyok arra, hogy hallgatásával az én érdekemben cselekszik.

A férfi: Ah . .

Az asszony: Kezd eszmélni, kis filológus? Más példa. Ön egyszerre csak kezd jobban öltözni, gyakrabban borotválkozni, mint eddig. Az utczán sietve jár. A klubban hirtelen ugrik fel a kártya mellől és idegesen szól: «Pardon, de el kell mennem.» Mindenkinek feltünik ez. «Természetes, — mondják, — hogy asszony van a dologban.» Mindenki érzi, mindenki kiváncsi. És én repesek az örömtől, mert senki sem tudja, hogy mindez én miattam van. Igy benne vagyok a maga cselekvéseiben, s azokon keresztül érdeklem az embereket, rejtélyes valaki vagyok, egy kéz, a mely a kulissza mögött tartja a drót végét, a mely fölrángatja magát a kártyaasztal mellől. Érti?

A férfi: Kezdem érteni.

Az asszony: A hóhér, az jó példa volt. Szerettem volna annak a helyében lenni, a ki miatt Cavaradossit kinozták. Igaz, hogy az férfi volt, de mégis szerettem volna a helyében leni. Nem élvezet az, hogy senki semmit nem tud. Az az élvezet, hogy valakit kinoznak miattunk, és az nem szól. De mielőtt kinozták, valamicske mégis kiszivárgott, mert hiszen, ha semmi sem szivárgott volna ki, nem kinozták volna. A diskréczió, az igazi, a zamatos, az élvezhető diskréczió nem egyéb, mint kaczérkodás a némasággal. A hallgatásnak müvészetté való nemesitése. A félig kimondott szó veszedelme, keverve azzal a biztonsági érzéssel, a mit a másik felének az elhallgatása okoz. Az egészen elhallgatott dolgok sótalanok, izetlenek. A semmi sohase mulatságos.

A férfi: De . . .

Az asszony: Ez a «de» nem egyéb, mint az az «és», a mit az imént a szememre vetett. Azt akarja mondani: «de a semmi biztosabb!» Édes uram, ha én a teljes bizton-

ságot akarnám, egyszerüen csak békén kellene maradnom. Szóba sem állnom férfival. Az élet gyönyöre: a csatából sebzetlenül jönni haza Nem pedig — el se menni a csatába. Én féltem a bőrömet, de csak akkor élvezem az épségemet, ha veszélyben forgott. Az egész élet nem egyébb, mint ez. A természet tudta, hogy mit csinál. A halál gondolatával járunk, és minden percz azért élet, és az élet azért jó, mert még mindig nem haltunk meg. Na már most, ki az ördög fogja magát a halál ellen ugy bebiztositani, hogy meg se születik?

A férfi: Kezdem belátni, hogy nem volt igazam.

Az asszony: Ha nem érdekelne maga, nem mondtam volna el mindezeket. De . . . érdekel.

(Lesüti a szemét.)

A férfi: Hiszen . . . ön, a ki észszel nézi a dolgokat, talán már konstatálta is, hogy én lehetetlen igéreteket tettem. Hiszem magam mondtam, hogy tökéletes diskréczió lehetetlenség.

Az asszony: Mondta.

A férfi: Az ember nincs mindjárt tisztában azzal, hogy magasabbrendü asszonynyal áll szemben. Hát tökéletesnek hazud a magát.

Az asszony: Ezt már szeretem.

A férfi: Mindnyájan fél-emberek vagyunk. És most, hogy belevág az ön programmjába, bevallhatom, hogy azt a hivatalomat is azért vesztettem el, mert a férj gyanut fogott.

Az asszony: (felragyogó szemmel): No, lássa! Boldog asszony, a ki érezhette az ura izzó féltékenységét a nélkül, hogy veszedelemben forgott volna!

A férfi: És a mikor a tökéletlen diskréczióról beszélt, ugy éreztem, hogy a lelkembe lát és engem ir le.

Az asszony: Igazán?

A férfi: Igazán. És külömben is kinyitotta a szememet.

Az asszony: No, lássa. Emlékszik, hogy Midás király után kérdezősködtem önnél? Ön letagadta még azt is, hogy ismeri.

A férfi: Pedig . . .

Az asszony: Tudom, tudom. Ez volt a negyedik kérdésem. Az első az volt: beszél álmában? A második: iszik? A harmadik: van-e bizalmas barátja? A negyedik: Midás király? Mind a négyre tagadólag felelt. Eddig rendben volt a dolog. Az ötödik kérdőpontnál azonban megbukott.

A férfi: (álmélkodva): Megbuktam?

Az asszony: Tökéletesen. A miket a diskréczió élvezhetőségéről mondtam, azokba beugrott. Igazi férfi nem ül fel az ilyen trükknek. Vagy talán komolyan gondolja, hogy uriasszony létemre kivánom a gyanut? Elhitte, hogy jólesik látnom, ha magáról lerí a szerelem, az adultere, a «viszony» Oh, édesem.

(Sajnálattal nézi.)

A férfi: Hát. . . .

Az asszony: Eltalálta. Ki van adva az utja. Mehet. A legfontosabb tantárgyból megbukott. Lélektani elemzéseknek beugrott. Nüánszoknak ült fel. Gyönge ember. Szegény ember. Indiskréczióra hajlandó, hiu lélek. Ugyan mi az ördögöt kezdenék én el magával? Ha leg-

alább mindjárt azon kezdte volna, hogy «pletykáló vagyok», nem kellett volna annyit beszélnem. De jól kezdte, hát fel kellett adnom az utolsó, a nagy kérdést is, a melyen elvérzett.

(Fölényesen mosolyog. Kellemesen biczczent egyet a fejével, a faképnél hagyja és — mint a szindarabokban mondják — egy másik csoporthoz megy.)

Lohengrin halála.

Lohengrin fiatal volt és tenorhangon énekelt. Aztán gyors egymásutánban négy pofont kapott az élettől, s ekkor áttért a csöndes baritonra. Megcsendesedett, megkopott, s felment Budára lakni, egy kis szobába, melynek ablakából lelátott a Dunára. A szobát nem tudta fizetni, a czipője rongyos volt, hat görcs volt a lakczipője zsinórján. Reggel feküdt, este kelt, kávét ebédelt, szivart vacsorázott, sohasem volt ébren, sohasem aludt, aprópénzből élt.

Egyszer hazafelé bandukolt a Kerepesi-útról. A nap, gyermekeim, a keleti pályaudvar fölött kel fel. Tehát Lohengrin hátat fordított a felkelő napnak. Igy tesz az, a ki Budára megy. A háta mögött nagyon bátortalanul derengett már, de előtte még sötét volt. Általában az jellemezte Lohengrint, hogy a

háta mögött derengett. Előtte, a merre csak nézett, sötét volt mindig.

Nem, nem volt részeg. Csak könnyű volt az italtól. Nagyokat lélegzett, s úgy érezte, hogy nem a lába viszi, hanem a feje. A feje, mint valami súly, húzta előre. De boldogan mosolygott, mert volt a zsebében egy parádi-vizes üveg, tele törkölypálinkával.

Mikor hazaért a kis budai szobába, ledobta a télikabátját. Ennek még finom vatelin bélése volt, selyemmel bevonva. Ez még a tenoridőkből maradt. Ledobta az ágyra, és körülszaglászott. Szaglás utján jött rá, hogy nagyon hideg van. Más az, mikor egy kis gyantaszag röpköd a levegőben. Akkor fa ég a kis kályhában.

— Be fogok fűteni — mondta Lohengrin és a kályhára nézett. A kis vaskályha a sarokban állott, és olyan volt, mint egy nagyobbfajta czilinder-skatulya. Négy vékony lábon állott, két ajtaja volt és esetlen kályhacső nyult fel belőle majdnem a menyezetig, ott aztán meggondolta magát és befordult a falba.

Lohengrin vette a tegnapi ujságot és belegyömöszölte a kályhába, a felső ajtón. Lenyomta a rostélyra. Aztán aprófát tett rá, sokat. Aztán keményfát, a mennyi csak belefért.

— Ma kimulathatod magad — mondta a kályhának. — Ma jól élhetsz.

Meggyujtotta a papirost, széket húzott a kályha elé és ivott a szeszből. Most pattogni kezdett az aprófa. Papirospernye szaladt fel a bádogcsövön, ez furcsán zörgött. És egykettőre tűz volt a kályhában, lármás, piros tűz. Lohengrin úgy érezte, hogy most nincs egyedül. Boldog volt és nézte a kályhát. A kis fekete skatulya azonban mintha bosszankodott volna. A reggeli álmából verték fel, a mikor legjobban aludt, üres hassal, hidegen. Most dohogott, haragudott, sőt ki is köpött Lohengrin felé, a ki elkapta lábát a szikra elől.

— Na, na! — mondta. — Nem kell haragudni.

És kinyitván a felső ajtót, lepiszkálta a fát az elégett papiros helyére, fölülre pedig annyi szenet rakott, a mennyit csak birt.

— Majd adok én neked! — mondotta fenyegető hangon.

És kinevette a káyhát, a mely tehetetlen haraggal puffogott a sarokban. Most már olyan volt, mint valami mérges kis állat. Villogó szemmel nézett a fiura. Morgott, csöndes, fojtott ugatás hallatszott belőle. Aztán meg, mintha valami láthatatlan óramű bolondult volna meg benne, ketyegni, kopogni kezdett a melegedő vaspléh.

A fiu ivott és nevetett:

— Haragszol? Pukkadj meg.

Szembeült vele, zavaros szemmel nézte, mert most már részeg volt. Csufolta, ugratta. A nyelvét öltötte feléje:

— Nagyon megtömtelek? Nesze még!

És rakott rá szenet, szép fekete szenet, vagy három vaskanállal. Most elhallgatott a kis fekete skatulya.

— Sok, mi? Nem tudod lenyelni?

Megpiszkálta a rostélyt, hogy levegőt kapjon a szén. Aztán nagyon furcsán mosolygott. Csöndesen mondta:

— Ne mondd, hogy rosszul élsz. A szegény

kopott lovag kályhája vagy. Grálvitéznél szolgálsz. Szerelmes voltam a királyi szüzbe, de már nem vagyok. Mert én most részeg vagyok és elfelejtem a szeretőmet. De be fogsz te is rugni, fekete kutya. Berugatlak.

Óvatosan kinyitotta a felső ajtót. Benn sürü füst kavargott. A szén még nem kapott lángra. De hogy az ajtó kinyilt, fellobbant, és kicsapott a nagy sárga, kormosszélü láng, a fiu kezére.

Lohengrin elkapta a kezét. Megnézte.

— Megharapott a szemtelen — mondta halkan.

De akkor benn már főtt, forrott, égett a szén. Egyre szurósabban nézett ki a tüz az ajtóhasadékon. Határtalanul dühös volt a kis kályha, de hiába, nem tehetett róla, szép lassan berugott a széntől, a mit a fiu beléje gyömöszölt.

— Igyál pajtás! — mondta neki.

A cső izzani kezdett. És a pattogás, dorombolás helyébe fojtott zúgás, vontatott dohogás lépett. Lassan átpirosodott a teteje a fekete kutyának. És öt-hat szeme volt már,

és mind villogva nézett a fiura. A fiu mosolygott, egyre mosolygott, talán ez hozta ki sodrából a fekete kutyát. Látható volt, hogy elugornék a helyéről, ha a bádogcső fogva nem tartaná. Kinyitná vasszáját és tüzes torkát tátaná a fehér fiu felé. Rázta a düh, valami alig látható, reszkető kis tánczot járt vékony lábain, folyton ugatott benne a tűz, és a fiu egyre nevette, meg is rugta, és tömte bele a szenet.

— A ki haragszik, annak nincs igaza — mondta neki, feddőleg emelve fel ujját.

Aztán megtörülte a homlokát. A kis szobában égett a levegő. Az ablak izzadt.

— Nekem mindegy — mondta a fiu a kályhának — ezzel engem nem bosszantsz. Legföljebb még jobban berugatlak!

És megint tett rá szenet. Olyan volt a fekete kutya torka most, mint a pokol. Égő hő csapott ki belőle, mikor nyilt az ajtaja. A beléje hullott szén rögtön lángrakapott a parázson. A cső alsó negyede pirosan izzott. Mint valami bibornoki sapka, olyan volt a fedő. Rákvörös, áttetsző. És a fekete kutya

most hörgött, huhogott, fenyegetőleg mordult egyre nagyobbakat, úgy, hogy a fiu végre is dühbe jött.

— Elég volt! — kiáltott rá.

És egy mozdulattal megcsavarta a csövön azt a kulcsot, a mely a csövet elzárja, a levegőt kirekeszti a kályhából.

Hirtelen elhallgatott a fekete kutya. A fiu hanyatt vetette magát a kanapén, úgy nézte. Élvezte, hogy a berugott kályha most elbődult, hogy kizárta belőle a levegőt. Aztán kinyitotta az ajtaját. Benézett a parázsra, a mi fölött kis kék lángok jártak. Aztán megint lefeküdt.

Felriadt. Ijedten nézett a kályha felé, de megnyugodott.

— Nem jöhet ide — mondta csöndesen. Tudta, hogy halálosan megsértette a kis filisztert, kicsufolta, megrugta és becsipette. És most látta, hogy a beléje fojtott parázs hunyorgatva, ravaszul néz rá. Rámeredt:

— Mit akarsz tőlem?

Vigyorgott feléje a fekete kutya. A fedője kihült és megfeketedett. De vigyorgott,

komiszul, kegyetlenül, félig lehunyt szemmel a kis hasadékokon, és kék láng szállongott a parazsa fölött, olyan, mint a milyen az asszony szemében kéklik hidegen, mikor elárul minket.

Csönd volt. Lohengrinnek hosszufürtös szőke feje lecsuklott, lelógott a divánról. Kábult volt. Hosszu ideig feküdt igy, aztán egészen halkan mondta a kályhának:

— Ne izélj velem ... te ... egészen elszédülök ...

Fel akarta emelni a fejét, de nem tudta. Lecsuszott hát a földre és végig feküdt a szőnyegen. Bódultan, félszemmel nézte a fekete kutyát.

— Megfojtasz — mondta.

A fülében muzsikálni kezdett valami halk ének. Fiatal arcza most megvénült, fájdalmassá komolyodott. Rettenetes nagyokat lélekzett.

— Kár értem — mondta. — Én szegény szőke fejem. En szegény kék szemem. Én szegény fiatal életem.

A piszkos padlóra tette fehér arczát. Már ő

is csak félszemmel nézett a fekete kutya felé. Az most már sötéten állott a helyén, s a parázsnak sötét biborszine volt. A kék láng, az még mindig ott járt, bolygott fölötte. A hasadékok merően, kérlelhetetlenül néztek a fiura.

Lohengrin még egyszer fölemelte fáradt szemét. A tenor-esztendőkre gondolt. De hirtelen, még egyszer feléje lélekzette mérgét a fekete kutya és erre Lohengrin lehunyta a szemét. Örök álmok kóborogtak a fejében. Elkábult. Friss piros szája a piszkosra taposott deszkához tapadt. És most ránevetett nagy, szögletes, szénszagu szájával a fekete vaskutya.

Lohengrin most végleg elfelejtette szép szeretőjét, meghalt.

A hóember.

I.

A fehér, havas utczában hat fekete komfortábli állott, mintha fényeshátu bogarak sorakoztak volna egymás mögé a gyalogjáró mellett. A hat ló lelógatta a fejét és a saját külön módja szerint fázott, ami alatt az értendő, hogy se nem didergett, se nem topogott, mint például a hat lónak megfelelő hat kocsis. Ezek a sarkon járták a kocsiscsárdást: a hónuk alá csapkodták a kezüket és ehhez valami furcsa medvetánczot topogtak, a mire a fagy tanitja meg az embert.

A hó kupaczokba rakva várta, hogy érte jöjjön a szekér és elvigye. Innen az Andrássy-ut környékéről hamar elviszik a fehérséget. A kupaczok közt azonban egy hóember állott, ugy, a hogy a hóemberek állani szoktak.

A két lába belegyökerezett a talapzatába, a két karja végig a törzséhez simult, nagy hasa és rövid nyaka volt és a két gesztenyével, a mit szem gyanánt a fejébe dugtak, bizonyos bonhómiával nézett a világba. A szájában pipa volt, a mely nem égett, de ő ezzel nem törődött. Neki igy is tetszett az élet és olyan pofát vágott, mint a ki egy kicsit buta, de azért — vagy épen azért — nagyon meg van elégedve a dolgok folyásával.

A hóembert Csüpü csinálta, az itató. Ez Csüpünek speczialitása volt. Mikor a Bakács-téren itatott, akkor kis kápolnát is csinált hóból, a mit este kivilágitottak s a kápolna elé két őrt, szintén hóból. Mindenik őrnek seprő volt a zsebébe szurva s e látványnak csodájára jártak a ferenczvárosi gyerekek, sőt több felnőtt is mosolylyal tekintette meg. A dij, a mit ezért a kocsisok Csüpünek fizettek, aránylag kicsiny volt, de Csüpü nagyon ki tudta aknázni a pénzt. Olyan olcsón oly tökrészeggé senki se tudta magát inni, mint Csüpü.

Itt az Andrássy-ut mellett a kis kertes utczában nem lehetett nagyobb épitkezésekbe bocsátkoznia. Tehát megelégedett egyszerüen a hóemberrel, de azt annál nagyobb művészettel csinálta. Gyönyörü hóember volt, egyike a legszebb hóembereknek, a kik valaha elolvadtak Pesten.

Egyszer egy szobrász, műteremből jövet, egy barátjával beleült az egyik komfortábliba, s mialatt Csüpü a pokróczot oldozta a ló hasán, megnézte a hóembert.

— Ejnye, de svungos munka — mondta és hüvelykujjával felülről lefelé kanyaritott egyet a levegőben, a mi szobrászoknál a nagyfoku elragadtatás jele.

Aztán elrobogott a kocsi és nem esett több szó a hóemberről. De fagyos napok jártak és a szobrász megint kocsira fanyalodott egyszer. Megint beleült az egyikbe. A hóember még mindig ott állott és gesztenye-szemét reá szegezte.

— Ejnye, — mondta a szobrász — ebben a hóemberben karakter van. Ebben a hóemberben mozgás van. És anyagszerüséget lá-

tok benne. Hó-jelleme van. Ez a leghóemberebb hóember, a mit valaha . . .

Kihajolt az ajtón:

— Kocsis, ki csinálta ezt a hóembert?

A kocsis leugrott a bakról:

— Ezt kérem az itató csinálta. A Csüpü. Egy szegény, vörösorru alak jelentkezett a kocsi mellett.

— Maga a Csüpü?

— Igen, kérem.

— Maga csinálta ezt a hóembert?

— Igen, nagyságos ur.

— Hogy hivják magát?

— Csepeli János.

A szobrász odaadta neki a névjegyét:

— Holnap délelőtt jöjjön el hozzám a műterembe.

Azzal meglódult a kocsi, kivánszorgott a havas utczából s eltünt az Andrássy-uton. Csüpü ott maradt az utczán, kezében a névjegygyel és bambán nézett arra, a merre a kocsi elment. Csak nagysokára tért magához, megnézte előbb a névjegyet s aztán a hóembert. És most már nem értette sem a hó-

embert, sem magamagát. Csüpü alól e pillanatban elveszett a talaj.

II.

Nem habozom elárulni, hogy Csüpüt fölfedezték. A művésznél a fiatalság mulásának egyik jele, hogy fölfedezésre adja magát. És a szobrász, a ki Csüpüt fölfedezte, már nem volt mai csirke. A kezdődő művészi impotenczia hajtja az irókat is arra, hogy szerkesztői örömöknek örvendeni tudjanak. Mikor a művész fölfedez, hasonlatos az apához, a ki gyermekei fejlődésében talál örömet — mert a maga fejlődésében ugyan kevés öröme telik. Mondhatnám azt is, hogy az egészséges, kemény önzés szuvasodik meg ilyenkor az emberben s hogy a fölfedezés nem egyéb, mint a megbocsátás egy neme, a mi tudvalevőleg a véredények elmeszesedésével egyidejüleg költözik bele az emberi lélekbe. De mindez késleltetné az értesitéseket, melyeket Csüpü sorsáról óhajtok adni. Csüpüt ünne-

pelték a szobrászok és kinevették a modellek. Nagyurak, tanárokká száradt művészek jöttek a műterembe, nézni, hogy Csüpü hogyan gyúrja az agyagot. Elegáns hölgyek eredtek beszédbe vele.

— Hogy megy a munka? — kézdezték tőle.

Csüpü azaz Csepeli keserü pofát vágott:

— Meleg ez az agyag — mondta.

És rakta, rakta az agyagot a vasrud köré, de érezte, hogy nem ez az igazi. A hó, az más volt. Mikor belenyúl az ember, puha, mint a fosztott toll. Ha belemarkolsz, roppan egyet, kővé válik és azontúl már törik, mint a rög. És tiszta munka van vele. Az agyag ellenben engedelmes. Nyúlik, mázolódik, a nyomásnak enged, tésztás, meg aztán nehéz is.

Rakta Csüpü az agyagot a vasdrótok köré, czibálta a kis fakereszteket, a mik összetartják a sarat s miután szorgalmas is volt, foglalkoztak is vele, hát szépen haladt.

Egyszer maga a miniszter is megnézte a munkáját.

— Nagyszerü — mondta. — S ön kocsis volt?

— Dehogy — felelt büszkén Csüpü —

még annál is rosszabb. Itató, kegyelmes uram, egyszerü itató.

— Kolosszális — mondta a miniszter.

És Csüpüt kiküldték Párisba.

Ott föl se tünt a többi rongyos szobrásznövendék közt. Csak itt nálunk olyan nagyon fiatal minden növendék. Az ő szakálla nem volt ott kivételes eset. És ő is volt egy évig *ongroa* Párisban, kinlódott az agyaggal, gyakran szeszelt és nagybetüs leveleket irogatott haza a fölfedezőjének. Egyszer egy házi pályázatot nyert meg a Julianban. Föl volt adva a béke géniusza, a mint elcsititja a háboru szellemét. Monsieur Cepeli ezt kitünően oldotta meg, s mikor a tanár kihirdette az eredményt, ezt mondta:

— Cepeli uré az első díj. Jó munka, erős plasztikai érzék. Egyetlen hibája, hogy semmi könnyedség nincs benne. Nehézkes, mintha tudom is én miből csinálta volna ... izéből ... olyan ...

Ha akkor valaki közbe kiáltotta volna:

— Hóból!

Ezret tehetünk egy ellen, hogy a tanár ráhagyta volna, igy:

— Igen, igen, ez az! Ezt akartam mondani.

És mikor visszajött Párisból, kiállitott a tárlaton. Egy erős, nagy férfiaktot állitott ki. Vastag, erőteljes, félmeztelen figura volt, bő pantallóban, melynek két szára egymásba olvadt. A két lába rettentő állékonysággal gyökerezett a talapzatba, a karjai odasimultak a törzséhez, nagy hasa és rövid nyaka volt, pipa lógott az agyarán. Az volt a czime, hogy «Pihenő munkás» és olyan pofát vágott, mint a ki egy kicsit buta, de azért — vagy épen azért — nagyon meg van elégedve a dolgok folyásával.

A művész, a ki Csüpüt fölfedezte, behivta a szobájába, megvakarta a tarkóját és ezt mondta neki:

— Csepeli, az istenfáját magának, hiszen maga egy hóembert csinált!

Csüpü lenézett a földre és nem szólt egy szót se. A művész föl-alá járt a szobában, savanyu arczokat vágott, aztán vette a kalapját és elment. Otthagyta Csüpüt. Ez meg

kiballagott a tárlatra, bámulta egyideig a Pihenő munkást, aztán vállat vont. Beült egy kocsmába és beszeszelt.

III.

Most rettenetes napok következtek. A művész telebeszélte Csepeli fejét a modern plasztika minden uj ideájával. És kinos megdöbbenéssel vette észre, hogy tulajdonképpen ott kellene kezdenie, hogy az agyag meg a bronz, meg a márvány, nem olvad el, mint a hó, és hogy Csepeli ne féljen tőle. Mert szegény nagyon félénken kezelte az uj anyagokat. Nem engedett meg az aktjainak egy merészebb mozdulatot sem. A kutyák, a miket mintázott, behúzták a farkukat a hasuk alá, mintha attól kellett volna félni, hogy leolvad. És erőlködött szegény, igyekezett szabadon bánni a formákkal, szeretett volna könnyed, elegáns, flott lenni, de hiába. Aztán azt disputálta magába, hogy ő nem graczió-zus művész. Ő kemény és erőteljes, mint Meunier vagy Rodin. De a többiek rájöttek,

hogy csak nehézkes és lomha, nem egyéb. Amilyen gyorsan emelkedett, most oly rohamosan sülyedt. A fölfedezője nem törődött vele, magára hagyta. És szegény bambán állott az agyagmasszák előtt, elhagyatva kinlódott, nyomkodott, formált. Most már erőszakoskodott. Lábujjhegyen álló, félig repülő géniuszokat csinált. Finom profilokat mintázott.

De hiába.

És most már rohamosan megy a vége felé a történet. Csepeli nem haladt, hát a többiek egyszerüen elgázolták. Elrobogtak fölötte. Magára maradt és megunta a nyomoruságot, s vele együtt a mesterségét is. Külvárosi kocsmákban nagy számlákat csinált. Egyszer aztán odáig jutott, hogy künn aludt a ligetben egy padon, mert már lakása sem volt. Lerongyolódott. Még mindig sokkal elegánsabb volt ugyan, mint kocsimosó korában, de az emberek most azt mondták rá, hogy züllött alak. A rongyosságnak ezer fokozata van, de bármely fokon rongyos is valaki, az emberek megérzik, hogy avanzsált-e vagy lefokoztatott. A vadonatuj frakkból éppugy ki-

mosolyognak az elmult rongyok, mint a hogy a legpiszkosabb viseltesből kisír az elmult redingote.

A padon rosszul aludt. Nekivágott a városnak véres szemmel és elment a régi kocsiállomásra. Egy-két kocsis még volt ott a régiek közül.

— A Csüpü — mondták és megint járták a kocsistánczot a hókupaczok közt, nagyokat csapkodva a balkezükkel a jobb hónuk alá és viszont. De itt már volt azóta uj itató és Csüpünek tovább kellett mennie. Hétfőtől szombatig keresett állást. Szombaton megegyezett egy józsefvárosi állomással. Megitatta a lovakat, megmosta a kocsikat, beszeszelt és kezdte magát jól érezni.

— Öreg — mondta neki egy kocsis, a ki régi ismerőse volt — lesz-e hóember az idén?

Csüpü szomoruan mosolygott és délutánra megcsinálta a hóembert. A kocsisok megnézték a munkát és elmosolyodtak.

Vékonylábu, bolond hóember volt, lapos hassal, domboru mellel. A kezét kaczéran a a csipőjére tette, mintha örült volna annak,

hogy ilyen karcsu. Éles, nyugtalan arcza volt és aggódva nézett a világba, mint a ki keres valamit, mint a ki indul valahova. Ez volt Csüpünek az első könnyed figurája. De ez már hóból volt. Estére lekonyult a feje, megroskadt a lába és behorpadt a dereka. A reggeli fagy igy keményitette meg, ebben a görcs állapotban.

— Nem tudsz már hóembert csinálni, Csüpü — mondta az öreg kocsis. A többbiek helybenhagyólag bólintottak és Csüpünek senki egy krajczárt se adott snapszra.

A manó és a tündér.

A bányatiszt rövid bekecsben állott a tárna bejárata előtt és a kalapjával integetett az országutra. A havas országuton egy kis bricska röpült a bánya felé, s ez a bányatiszt suitejében, értsd: a két tagbaszakadt öreg tót között, nagy mozgalmat okozott.

— Gyünnek — mondta az egyik, a mikor már fölösleges volt ezt mondani.

A bányatiszt a bricska elé sietett és lesegítette az érkezőket. Négyen voltak, három férfi és egy hölgy. Hogy a dámán kezdjem, ez a szintársulat primadonnája volt, bájos, fehérarczu teremtés, a kinek a szeméből a tizenöt éves lányok ártatlan őzike-pillantása sugárzott, de ez nem volt egyéb, mint az éjszakai lumpolás okozta bágyadtság. A dámát

két ur vette közre, két erős, pirosarczu legény, két fiatal és gazdag földbirtokos. Mind a kettő már másfél hónapja mulatott a kis szinész-nővel, a ki a kegyeit megosztotta kettőjük között, a mi azt mutatja, hogy jó leány volt, még inkább azt, hogy a fiúk jó fiúk voltak. A negyedik alak, s a ki a bricskán jött, s a ki a kocsis mellett ült a bakon, a szerkesztő ur volt.

Ő szerkesztette a szélaknai lapot, mely buzgón támogatta a kormányt, a kormány buzgó támogatásával. Tekintélye éppenséggel nem volt a szerkesztő urnak, s az urak csak ugy vitték magukkal lumpolni, mint valami bolond gnómot, a kin, bármily komoly pofát vágott is, hatalmasakat lehetett nevetni. A szerkesztő ur tudniillik külsejére nézve a legfurcsább emberi lények egyike volt. Kicsike volt és lángvörös haju. Rettenetesen rövidlátó volt és ujjnyi vastagságu pápaszemet viselt, melytől vörös nyerget kapott az orra. A rövidlátástól ábrándos kifejezésű nagy szeme egyre ugrált az üveg mögött és a homoru üveg ijesztő csillámlásával furcsa, szinte félelmesen

reszkető fénybe villant egybe ez a folyton mozgó tekintet. Homloka magas volt, és a vörös kócz, a mit a fején viselt, igazán az egymásba csapó lángok benyomását tette. Ez a téglavörös szin a feje bubjától a ritkás szakálla hegyéig uralkodott csontos fején. A szeplő kiverte még a szemhéjját is, szemöldök és szempilla helyett ez árnyalta szeszélyes foltokban a homloka környékét. A szakálla rendetlen volt és csomókban nőtt, mint a réti fű. Sűrűn, de egyenetlenül nőtte be az arczát. Nem lehetett tudni, körszakálla van-e, vagy kétágu szakállt visel. Néha még ugy is látszott, mintha egyágu hegyes szakálla volna. Ez a szakáll nem volt merev holt szőr, mint némely embernél; eleven szálakból állott, melyek mintha külön-külön is mozogtak volna, mint a félig-állat félig-növény tengerfenéki moszat. Aztán vörös szálak voltak, s ez azt a fantasztikus hitet adta, hogy a mi itt szőrnek látszik, az csupa hajszál-vékony izomrost, amolyan eleven csáp, a miből vér serkedne, ha megnyirnák. És ez a szeplők közé keveredett, rendetlen, borzas

szakáll óráról órára változott. A szerkesztőnek volt szomoru szakálla és vidám szakálla. Mikor el volt keseredve, a szálak és csomók egymáshoz simultak, összebujtak és az arczát megkicsinyitették. Ilyenkor a szemét is lehunyta s ezzel kialudt a pápaszem hideg üvegfénye mögül a lelkes tűz, a mely azt színesen ragyogtatta. Finom fehér orrának czimpái, a melyek mindig szimatoltak, megmegrebbentek, ilyenkor mint fáradt vitorlák pihentek el. Két nagy rάncz-árok futott le az orra két felén a szája szögletéig és ritkás kis bajusza belesimult ebbe a ránczba, bágyadtan. És az állán úgy igazodtak a csomók hogy az árok mentén folytatásaivá szegődtek a bajusznak, s így a szerkesztő arcza ha búsult, fölülről lefelé huzódó irányzatot kapott s ez ugyanaz a vonás volt, a mi a szomoru fűzfát szomoruvá teszi, s a mi örök kifejezése a bánatnak, mióta az első szomoru ember lehajtotta a fejét. Ha pedig vidám volt a szerkesztő, felágaskodott az arczán a szakáll. A szálak kitápászkodtak a csomókból, mint a fű, a melyen feküdtünk, mikor

felkelünk róla. A száját szélesre huzta, a szeme melegen villogott a szomoru üveg alat, az orrczimpái mozgékonyak lettek, a kis batjusz kinőtt az árok partjára és komikusan szurt az ég felé két kis csenevész hegyével. A füle, a mely bús állapotban a koponyájához simult, vidám kedvében kivörösödött és kétoldalt elállott a csonttól.

Ilyen furcsa emberke volt a szerkesztő, a ki utolsónak mászott le a bricskáról. Prémgalléros bőrkabát volt rajta, a fején, a szeméig lehuzva sealskin-sapka. Vékony lábszárai egy pár irtózatosan nagy csizmában végződtek, s ez oly mulatságos volt, hogy mikor leereszkedett a bakról és a szemüvegét levette, hogy megtörülje, s igy vakon mosolygott bele a világba, az egész társaság kinevette. Átbotorkált a hóbuczkákon és ő is odaállt a többihez.

— Elhoztuk a szerkesztő urat is, — mondta az egyik fiu — majd ir a bányáról valami szép tárczaczikket.

— Jótollu ember — mondta a másik.

— Jöjjön, leghivebb udvarlóm — mondta

a fehérarczu kis szinésznő és belekapaszkodott a karjába.

A szerkesztő zavarban volt. A téli nap, mely beragyogta a hófedte hegyoldalt, bántotta a szemét. Pislogott, pofákat vágott, mert akármerre fordult, a hó mindenünnen kristályos fehérséggel verte vissza a napsugarat. Zavartan szorította magához a karcsu kisasszony karját, és egy kicsit szomoru volt, mert szerelmes volt.

— Induljunk — mondta a bányatiszt és intett a tótoknak. A tótok meggyujtották az olajmécseket és minden vendégnek a kezébe adtak egyet. A kis hölgy kedvesen nevetett, mikor fehér glaszékeztyüs kezébe nyomták a mécses olajos drótját, de elfogadta. Nevetett, tréfált, egyre beszélt, mert most ő volt itt a háziasszony ezen a fagyos zsúron, itt az isten háta mögött, a hó alatt alvó kis bányafaluban. Az ő tiszteletére mutatta meg a bányatiszt a társaságnak a bányát, még pedig az ő személyes kalauzolása mellett, a mi nála nagy szó volt. A kis szinésznő tudniillik erre is kiváncsi volt, mint a hogy a

vidéki primadonnák mindent megnéznek. Az igazi vidéki primadonna az ország összes folyóiban megfürdött, egy vidám társasággal benn volt a dobsinai jégbarlangban, más vidám urakkal megmászta a lomniczi csucsot, leszállt a vizaknai sóbányába, tutajozott a Vágon, kirándult a Vaskapuhoz, yachtolt a Balatonon, — a vidéki primadonnán, ha igazi, senki se tesz túl hazánk nevezetességeinek ismeretében.

Most a bányán volt a sor.

— Előre! — mondta a bányatiszt. — Szerencse fel!

És belépett a tárnába elsőnek.

— Gligauf! — mondta az egyik tót, a ki vele ment, ezután következett a szerkesztő, karján a kis művésznővel, majd a két esinos legény, s végül a második tót.

És azzal elbucsuztak a naptól. Mikor vagy ezer lépésről visszanéztek, a tárna bejárata akkora volt, mint egy krajczár, s úgy ragyogott a nagy sötétség közepette, mint valami tisztavizü zafirkő.

— Gyönyörü, — mondta a művésznő és

erősebben kapaszkodott a szörnyeteg karjába. Látja, szerkesztőm?

— Nem, — sugta neki a szerkesztő — én csak a maga kis lányos karját érzem ... azt a gyönge, madárhusu testét ... oly jó igy vinni, így vezetni magát.

A lány elmosolyodott és egy kicsit félretartotta a mécsesét, hogy a szerkesztő ezt a mosolyt ne lássa.

Mentek, egyre beljebb. Most már kanyarodott a tárna, és lefelé ment, be, a hegy alá. Most már rettenetes feketeség közepette jártak, olyan sötétben, a melyben még az emléke sem derengett a napsugárnak, mint a hogy például pinczében mindig érzem azt, hogy ide besütött valaha a nap, mikor a házat épitették. Ez azonban vigasztalan, örök sötétség volt, a melybe még a mi lelkünk se tudott napfényt beleképzelni. Itt sohse volt világos és sohase lesz világos. És mind ez az elmult és eljövendő sötétség ránehezedett a lelkekre.

— Ez ijesztő valami, — mondta csöndesen a kis szinésznő, — tudtam, hogy itt sötét

lesz, de ilyen feketeséget el sem tudtam képzelni. Ez sötétebb, mint a sötét.

— Igen, — szólt a bányatiszt — ezt minden idegen érzi a bányában.

Nyirkos lehelletek jártak körülöttünk. Csöpögés, csurgás hallatszott az irtózatos, nyomasztó csöndben s lépteik alatt locsogott a vizes agyag. Itt-ott deszkán jártak, a melynek a vége belecsapott a pocsétába, a mint leléptek róla. És a nyirkos agyag langy lélekzete bukkant elő egy-egy üregből, a mely mellett elmentek. A szerkesztő bevilágitott az egyikbe.

— Mi ez a fülke? — kérdezte.

— Ez nem fülke, — mondta a bányatiszt — hanem ezerkétszázméteres alagut, a mi lemegy egészen a hegy alá. A trenóczi aknán aztán megint felszállhat belőle a szomszéd faluba . . . De ott már háromszáz méter mély . . .

Innen jön ez a fojtó nedvesség.

— Borzasztó, — susogta elfogódottan a kis hölgy. — Megreszkettették ezek a siri némaságu nagy üregek, a hol az ércz lakik

csökönyösen, daczosan kapaszkodva a szik-lába, a melynek erecskéiben fészkel.

Elfogyott alóluk az agyag. Most már sziklapadlón jártak és szinte könnyűeknek érezték magukat, mikor elképzelték, hogy alattuk százezer méter vastag a kő. És kő volt körülöttük a fal, fejük fölött a szűk folyosóra boruló mennyezet, s e fölött a rengeteg nagy, egybekeményedett kovatömeg fölött — képzelték — valahol messze fenn úgy fekszik a puha föld, mint csonton a hus. Nem is lehet a földet, annak meleg puhaságát, erjesztő erejét, életet jelentő porhanyósságát, szóval a föld anyai voltát igazán megérezni és megérteni másutt, mint a bánya fenekén.

Nagy üregbe értek.

— Itt pihenni fogunk, — szólt a bányatiszt.

A tótok bakokra deszkát tettek, pokróczot teritettek rá, s a kis hölgy erre ült le. Most már nem beszélt, nagyon meg volt hatva, s összehuzta magát prémes kabátkájában, mint valami fázós madár. Ő, a kinek élete volt a melegség, a világosság, a fütött szoba és a

selyemernyős lámpa, teljesen megtört itt a föld alatt, a nyirkos, sötét hidegben. Az urak konyakkal kinálták. Ivott belőle, s aztán megint behuzta a nyakát a prémgallérba.

— Fázik? — kérdezte a szerkesztő.

— Nem . . . köszönöm, — mondta egy gyöngécske, félénk hang a prém körül. — A két fiatalember elkalandozott a rengeteg nagy üregben a bányatiszttel. A messzeségben csak három piczi fénypontot lehetett látni: a három mécsest. A tótok egy sziklapadon ültek, némán, egymás mellett. Távolságok megérzéséről itt szó sem lehetett. Csak a bányatiszt hangjáról lehetett tudni, hogy messze vannak.

— Ezt csillagbarlangnak hivjuk, — magyarázta — ebbe belefér akármelyik pesti templom, tornyostul. Olyan nagy. És ebbe torkollik kilencz kisebb tárna.

Azzal elhalt a hangja, egyre kisebbedett a mécses lángja és a három fénypont egyszerre eltünt. Bementek az egyik tárnába.

— Mindjárt jövünk, — kiáltott vissza tompán valamelyik.

— Gyerünk mi is, — mondta a szerkesztő — magácska meghül, ha nem mozog. Visszatalálunk ide a tótok mécseséhez.

És karonfogta. Mentek egyenesen előre, a mig csak a barlang falához nem értek. Aztán a fal mentén mentek egészen addig, a mig nyilásra nem bukkantak a falban. Fel kellett kapaszkodni a nyilásig. Beléptek rajta. Messze valahol két fénypont imbolygott. Két bányamunkás járt-kelt, aztán eltünt a lyuk végében. És itt melegebb volt, mint a nagy üregben. Fülkék nyiltak jobbra-balra, akkorák, mint egy-egy kisebb éléskamra. Elhagyott ezüsterek voltak. A kő, a melyből az emberféreg kirágta az ezüstöt. Egy ilyen fülkében leültek. A két mécsest letették maguk elé és egymásra néztek. A kis hölgy sápadt volt. Halkan mondta:

— Nem kellett volna ide jönnöm... Roppantul félek...

A szerkesztő felállott.

— Édes — mondta minden bevezetés nélkül. — Szép kis lányom...

És megfogta a kezét. A kis kéz reszketett

az övében és a lcány elfogódottan emelte rá a pillantását. A szerkesztő érezte, hogy most nem neveti ki a kis hölgy, mert fél, mert valami rettenetes világban van, s mert ő most e pillanatban tisztán *ember*, meleg, érző lény e közt a sok szikla közt. S erre a gondolatra felvidult.

A lány ránézett.

Szétterpesztett lábbal, sáros csizmában állott a szerkesztő, előtte a földön a két olajmécs. És vidám volt a szakálla, a mi nála arczot jelentett. Itt, a föld alatt, otthon volt. Ide illett a zömök alakja, czingár lába és vigyorgó vörös pofája. A mécsek felvilágították az arczára és szakálla mintha vörösrézforgácsból lett volna, ugy csillogott. A szemüvegén piros fény villant meg, s a hogy fejébe huzott sapkája alól elállt a füle, a hogy felborzolódott az arcza, a hogy vigyorogni kezdett s tágultak az orrlikai, a hogy macskabajszának két komikus kis hegye szurósan állott fölfelé, ez a zsebredugott kezü, dölyfösen álló kis alak urrá lett itt a manók országában. A feje majd hogy a menyezetet

nem érezte, oly kicsi volt a fülke. A bőrkabátjáról csöpögött a viz, s ő szinte büszkén, majdnem kaczkiásan állott a reszkető leány előtt. Előtte a földön a két foszladozó, kormos láng, mintha kisérő lidérczfénye lett volna, alázatosan világitotta meg ezt a kis bányarémet. Fenn, a földön, a hol délczeg emberek járnak, nevetséges volt. De a bánya királylyá avatta. Vörös haja, szakálla világitott a sötétben, s a pápaszeme mintha valami erős gyujtó, a sötétbe való kyklopsszem lett volna. S a hogy beszélni kezdett, recsegő mély hangja, mely a szabad ég alatt nyekergésnek hatott, most olyan volt, mintha valami nagyhatalmu kis manó brekegte volna el a sziklarémek nyelvét, hogy itt ő az ur. És vidám volt és jóság sugárzott nagy, fényes szeméből. És kiült arczára az örökéletü törpék kedélyessége és kicsinyes jósága. Most, ő sem tudta miért, jól érezte magát. A hogy állott, bátornak, mindentudónak és hatalmasnak látszott. Vijjogó nevetése betöltötte az üreget és megreszkettette a földi lányt. Minden rútsága, megcsúfoltsága itt otthonosan

hatott és diadatt ült, s itt sokkal komolyabb lény volt ez a peczkesen álló, formátlan, torzonborz, vörösen fénylő szemű, hol rikoltó, hol röhögő manó, mint az a lágy, fehér arczu, ijedtszemü illatos emberfia, a ki előtte ült és merőn nézett fel rá.

— Én kis szépségem, — mondta neki vigan, leereszkedő hangon és hozzányult az arczához, nagy, szőrös, vörös kezével, de valami olyan gyöngédséggel, mint a hogy mi a kanári-madárhoz nyulunk. Odahajolt hozzá és csöndesen, elégedetten röhögött:

— Félünk kicsikém? Hideg van? Sötét van?

Megfogta a kezét:

— Huh, huh! — mondta — milyen hideg a keze.

Melléje ült és átfogta a derekát.

— Edeském . . . kis fehér lányom, — mondta neki — szeretem magát, nagyon...

És a lány egyre a szemét nézte. S mikor a rém a kezét megcsókolta, érezte forró ajkán, hogy ebben az istenteremtésben lobog valami láng, s ez az égő lehellet, a mely perzselte a kezefejét, ennek a lángnak a ki-

csapódása. Most így már elárulódott a manó mestersége is . . . Ez ama kis vörös kovácsok közül való, a kik parányi üllőkön nagy pörölyökkel kovácsolnak a fellobogó láng mellett... Forró volt a szája, a csókja, az arcza s ez a hő mintha a vulkánok gyökeréből fakadt volna, perzselőbb volt, mint a földi tüzek melege, hiszen ott lenn, nagyon mélyen, a hol ezek a markos kis vörös legények vigadoznak, ott, a szivében, még tartja a Föld a rokonságot a Nappal, melynek elszakadt gyermeke.

És a lány nem is tudta, miképen, de az ajkán érezte a tüzes kis legény csókját, a dereka körül a vaskapocs-karját. S ekkor hálásan simult hozzá, megborzongott, ránevetett és a mellére bujt. És aztán felmosolygott hozzá, bizalmasan és átfogta a nyakát. Az izzó csókok úgy lobogtak az arczán, mintha kovácstüz lángja csapdosta volna. S ez mérhetetlenül jól esett neki. Fázó kis testét odaszoritotta a manóéhoz, s egyszeribe alázatos lett. A szemét félig lehunyta és érezte, hogy a sörtés szakáll szúrja az arczát.

És ekkor, a hogy átölelve szorosan fogta, kinyitotta a szemét, keresztülnézett a vastag szemüvegen, be a manó vidám, bátor és meleg szemébe s rögtön ezután az ajkával keresni kezdte a szakáll között a manó száját, mely tüzelt, szinte égett. És a manó még kaczérkodott is vele: elhuzta előle a fejét, de a lány utána hajolt és szájon csókolta, hosszasan. Es összehangzott a hamiskás, szinte kéjes, fojtott asszonyi nevetés, mély, elégedett, de csöndes röhejével az erős törpének.

Hangok hallatszottak. Keresték őket. A manó felállt és az üreg nyilásához ment. A lány összekuporodott a sziklán és behunyta a szemét.

— Jövünk! — kiáltott ki a nagy barlangba a férfi, de ez a hang már a szerkesztő rekedt, fénytelen hangja volt. És kimentek a lángok irányában, karonfogva. Még az uton a lány egy pillanatra ráhajtotta fejét a szerkesztő vállára. Aztán odaértek a többihez.

Egy kis fehér ló húzta ki őket a hegy lábának túlsó oldalára, a hová a sínek vezet-

tek és kis vaskerekü kocsik szokták kihordani az ércztartalmu törmeléket. Az uton, mikor csöndesen koczogott velük a ló, a kis művésznő az egyik földbirtokos mellett ült. De mintha megnémult volna, egy szót se szólt. Melléje huzódott és lehunyta a szemét. Csak akkor lélekzett fel, mikor ujra meglátta kék napfényben ragyogni a tárna száját.

Kiértek a szabadba. A nap vakitóan sütött, egyikük se tudta kinyitni a szemét. Mire nagynehezen hozzászokott a szeme a világossághoz, a lány szétnézett! Első pillantása a a szerkesztőre esett, a ki most megint kidüllesztett mellel, büszkén állt a hóban. Széthúzta a száját és vigyorgott a szája, a szeme, az orra, a füle. De most oly szegény, oly csunya és oly komikus volt, hogy a lány hangosan elkezdett nevetni rajta. És föllélekzett, mint a kit a szabad levegő és a napfény felszabaditott valami varázslat alól. Belekapaszkodott az egyik fiu karjába és kiváncsian nézett barna, szép, férfias arczába, sötét, őszinte szemébe. Ez most jól esett. És mikor a szerkesztő az egész társaság hangos

nevetése közepett nagy kínnal felkapaszkodott a bricskára és a kis művésznő mellé akart ülni, a hölgyecske elfordította a fejét, eltolta őt magától és nevetve mondta:

— Üljön csak a bakra, kis figurám.

A szobalány.

Egy kis lány levele.

Édes, czukor angyal Joczókám!

Neked jó, de én most vizsgára készülök a többiekkel együtt és ez rém, ez borzasztó, ez undok, ez egy csöppet sem guszta, hiszen te ezt éppen olyan jól tudod, mint én, de neked már jó, mert te már tavaly végeztél és tudod, ez a legundokabb, ez az utolsó év az iskolában, az utolsó vizsga, mert a fejem már nincs az iskolában és még hallanom kell, mikor azt mondják: «nem leszünk szigoruak a vizsgán, de azért készüljenek, főleg az, a ki javitani akar az osztályzatán», mert csak az felel részben, a kinek rossz az osztályzata és az a vizsgán még javithat, részben az, a kinek a szülei eljönnek a vizs-

gára, hogy lássák az előmenetelt, pedig ez butaság, mert egész évben semmit se tanul az ember és a vizsgára bevág egy oldalt és ledarálja és még csak nem is ő drukkol, hanem a tanárnő és a szülei ugy se arra figyelnek, a mit mond, hogy a fizika jól van-e mondva, és hogy mi a különbség a konvex és konkáv üvegeknél a sugártörésben, mert például az én mamám mit tudjon erről, hiszen csak kétféle üveget tud, tudniillik azt, hogy van olyan üveg, a mi a rövidlátóknak való és olyan üveg, a mi a messzelátóknak való és a sugártörésről annyit tud, hogy az egyik a gyönge üveg, a másik pedig az erős üveg és ugyis nem a fizika lényegét figyeli a vizsgán, hanem a ruhán a csipkét és azt se az enyémet, mert azt ismeri, hanem a többi leányokét, és rendesen ilyenkor szokta megállapitani, hogy visszajött-e már a sonkaujjak divatja, vagy pedig fölül a puffos, hát bizony nincs sok értelme annak, hogy éppen az felel a vizsgán, a kinek a szülője ott van, mert az egész ugyis csak abból áll, hogy egy leány föláll felelni és akkor a szülők

susognak és sisteregnek, vagy azt mondják: jaj de herczig, vagy azt mondják: jaj de ronda, vagy azt mondják: szegény kis leány, vagy azt mondják: undok kokett leány, vagy még mindenfélét mondanak, a mi nem tartozik ide, de jó, hogy ez eszembe jut, apropo, a mit én neked irni akarok az se tartozik ide, vagy jobban mondva, a mit eddig irtam, az nem tartozik oda ahhoz, a mit tulajdonképpen irni akarok, mert a szobaleányunkról van szó és a Jenő bátyámról, hiszen tudod, hogy jogász és az idén veszi az első egyetemet, a szobaleányt pedig szintén valószinüleg talán ismered, ez e Mili, a ki félév előtt jött hozzánk, de mikor jött, akkor még nagyon buta volt és slamposan öltözött, de azóta a mama annyit vesződött vele, hogy végre nagynehezen kitanult és jobban is öltözik, sőt egészen fess leány lett belőle, a kivel nem szégyen iskolába, jégre, zenedébe, vagy máshová kisértetni magamat, mert mindenhova ő kisér és ő jön értem is, nagyon kedves szobaleány, és már nem mulatunk rajta, mert már a zsidó vendégeket is be

tudja jelenteni, pedig azelőtt a legborzasztóbb röhögés volt, mikor németnevü embereket jelentett be, de mondom, most már egészen fess és jól beszél és nem is slampos, hogy szégyen volna vele menni, de a legjobb a dologban, hogy a Jenő bátyámra mindig nézett, nézett, nézett, persze ezt se a papa nem vette észre, se a mama nem vette észre, és ebédnél, mikor négyen ülünk az asztalnál, a mama, papa, Jenő meg én, akkor ezt csak én veszem észre és megvallom neked, Joczókám, czukor angyal édes, hogy egész délután bőgtem, mikor először észrevettem, hogy mikor körülvitte a tálat az asztalnál és nagy zaj volt, mert vendégek voltak és azt hitték senki se veszi észre, a Mili ugy vitte a tálat, hogy a kezével végigsimitotta a Jenő bátyám szőke haját és a Jenő egy kicsit hátranyomta a fejét, hogy megmutassa ezzel a Milinek, hogy ő tudja, hogy ez nem véletlen volt, és akkor aztán, mikor a Mili körülment a tállal és szembekerült az asztal másik oldalán a Jenővel, akkor egymásra mosolyogtak és én letettem

a villát, mert olyan érzésem volt, a mi szokott lenni, ha az ember megijed, mintha egy gyürü jött volna fel a gyomromból a torkomon és ott körülszoritotta volna a gégémet, ugy hogy azontul egy hus se ment le a torkomon, szóval elakadt az étvágyam és még valahogy kibirtam az ebéd végéig bőgés nélkül, de aztán bementem a szobámba, lefeküdtem a földre és belesirtam egy sarokba, a hová a Mili besöpörte a szemetet, előbb gondoltam, hogy boszuból megmondom a mamának, hogy ilyen rendetlenül takarit, de aztán nagyon elővette a fájdalom a szivemet és inkább belesirtam a sarokba ugy, a hogy volt, minden följelentés nélkűl, mert gondoltam: ez ugy is egy szegény leány, a ki kénytelen abból élni, hogy idegen embereknél pénzért takarit, és nem tehet tulajdonképpen magában arról, hogy szerelme őt egy olyan magaslat felé ragadja, mely örvényként választja el az ő társadalmi helyzetét Jenőtől, ki egy magasabb ranghoz tartozik, ámbár én nem vagyok henczegő és tudom, hogy mi középosztály vagyunk, mint ügy-

védék, de azért valóban ugy kell venni, a hogy van, szoczializmus ide és demokraczismus oda, hogy a ki egy egyszerü és szegény becsületes cselédleány, az még sem emelheti szemét egy joghallgató felé, ki őt nem emelheti magához, részben mert a különbség örvényként és áthidalhatatlan ürként tátong közöttük, részben mert a papa nem tudja, hogy ő mint ügyvéd csak középosztály, hanem azt híszi, hogy mint ügyvéd egy főbb rangosztály, például arisztokráczia, s ezért képesnek tartom őt, hogy Jenővel szemben egészen egy pofonig sülyedjen, ha éppen arról van szó, mert ugyis folyton őseiről beszél, kik régen jöttek be és vérükkel öntözték e földet, és mint harczosoknak a puha föld volt a párnájuk, mire a mama helyesen jegyezte meg, hogy a papa, mint ügyvéd még azt is kihuzta volna a fejük alól, de ez csak viczcz volt, a mi abból is látszott, hogy papa erre tényleg földhöz vágott egy tányért, no, most képzelheted, ilyen szigor és büszkeség mellett mi volna, ha ezen egyenlőtlen szerelmet megtudná, vagy pláne, ha rájönne

arra, a mit én aztán láttam, tudniillik, ez nagyon érdekes, mert tudod, én attól fogva, hogy ezt észrevettem, nem birtam ama nő szemébe nézni, sőt utáltam, mikor elkisért valahová és egész testemben reszkettem, mikor otthon véletlenül láttam, hogy Jenővel egymásra néznek, tudod, ez olyan szivfacsaró, olyan lélekölő és rikató dolog, hogy ezt csak az tudja, a kinek van bátyja és a ki rájön, hogy ezen bátyja a szobaleányba szerelmes, és hogy ezen szobaleány a bátyjába szerelmes, hiszen ez borzasztó, sőt később egyszer, hiába próbáltam elkerülni, egyszer kénytelen voltam keresztülmenni az előszobán, midőn azon nő megölelte Jenőt, ők nem látták, hogy én látom, de azért én láttam és ugy éreztem, mintha a villám beleütött volna a szivembe, de azért jóra fordult a dolog, mert ezen nő ezt mondta Jenőnek: «Jenőkém, vegye a vastagabb kabátot, mert nagyon fuj kint a szél és maga ugyis meg van hülve», tudod, és ugy ápolta, ugy vigyázott rá, szinte betakargatta a kabátba, hogy megszerettem és láttam, ez egy igazi szerel-

mes nő, a ki szerelme tárgyáért valóban meghalni is kész, és arisztokraczismus ide, mesaliansz oda, mégis csak az ember ember és ezen nő oly odaadóan szereti Jenő bátyámat, hogy én kénytelen vagyok őt belsőleg rokonomnak érezni és most már azóta nem tudtam utálni őt, bármint szerettem volna is, sőt, tudod, bementem a szobába és a sarokból kisöpörtem a szemetet, a hova ő besöpörte a szemetet, mert gondoltam, ezzel tartozom szegénynek, ha bátyámért meghalni is kész, tekintve azon ürt, mely örvényként tátong közöttük, azaz, hogy nőül nem veheti, még ha megreped is szive bánatában, mert atyám ezt nem engedné és én is meghalnék a szégyenpirban, mely e miatt szivemet facsarná, de mégis ugy gondoltam jobbnak, hogy ezentul én titokban pártoljam őt a háznál, a mit meg is tettem, de a mi utóbbi időben borzasztó nehéz dologgá lett, mert a leány elbizakodva abban, hogy Jenő bátyám őt imádja, egyre szemtelenebbül viselkedik és minél keservesebben sóhajt utána Jenő bátyám és este, mikor mindenki lefe-

küdt és ő az asztalt szedi le, minél izgatottabban susognak egymással, annál kevésbbé puczolja ki Jenő czipőjét, mert ugyis tudja, hogy Jenő nem mer szólni a mamának, és tudod, édes czukor angyal Joczókám, én kénytelen vagyok éjjel titokban fölkelni és sirva puczolom ki szegény Jenő czipőjét, a legnagyobb titokban, mert ezen nő, bár Jenőért, mint szerelmes nő meghalni kész, mint szobaleány nem hajlandó müködni és direkt kinozza a szegény fiut, igaz, hogy szerelméből kifolyólag, de viszont Jenő szereti őt és már most, ha én nem puczolnám éjjel a czipőjét, vagy a Milit dobná ki a mama, a mibe Jenő talán belehalna a fájdalomtól, vagy pedig Jenő piszkos czipőben járna, a mit szintén nem volnék képes elviselni, és tudod, most már ugy áll a dolog, hogy a Mili annyira szerelmes, hogy mindent elhanyagol, slamposan takarit, a teritésnél mindig elfelejt valamit és én kénytelen vagyok titokban utána takaritani, hogy a mama észre ne vegye, és az ebédnél odatenni azt, a mit ő elfelejtett, mert látom szegény Jenő szemében a szerel-

met és tudom, hogy ezen nő nem tekinti az örvényt, mely ürként tátong közöttük, hanem meghüléstől félti, és méltányolni tudom, hogy a szerelmes nőnek fáj az olyan suvikszolás, mely az ideáljára vonatkozik, hát inkább én suvikszolok, védem a mamánál, takaritok helyette és eltussolom a szemetet, a mit besöpör az ágy alá és mindazt, a mit egyáltalán ugy takarit, hogy csak ott tisztogat, a hol a papok tánczolnak és képek mögött nem törül és divány alól nem söpör ki semmit, sőt mindent oda besöpör, és ezt szivesen teszem, mert tudom, hogy boldogságukat szolgálom ezzel, daczára, hogy Jenő ezt nem tudja, és a mióta érzelmei ilyenek, azóta felém se néz, szóba se áll velem, bakfisnak tart és lesajnál, de nem bánom, mert a testvérem és minek kell neki tudni, hogy én szenvedek az ő boldogságáért, mikor szivesen szenvedek érte, remélem, ebben igazat adsz nekem, drága, édes, czukor angyal Joczókám, mert tulajdonképpen ezen levelet azért irtam neked, hogy felelj rá és ird meg, vajjon helyesen cselekszem-e igy, mert én

nem tudom megitélni, mert én kizárólag szivem szerint cselekszem, de te okos vagy és tudod, mi jó és mi nem jó, és mi félig jó, félig nem jó, azt hiszem, az én eljárásom ez utóbbihoz tartozik, tehát felelj és nyugtass meg és bocsáss meg csunya irásomért, de nagyon siettem, mellyel maradok téged 1000000000-szor csókoló hű, buta barátnőd

Olga.

U. i. Most látom, hogy elfelejtettem pontokat tenni és az egész levelem egy mondat. Kérlek, rakd fel a pontokat és javitsd ki a kis betüket nagy betükre a pontok után. És irj, czukor angyal.

Fenti.

A gipszöntő és barátai.

Igen komoly oka van, kedves testvéreim, hogy ezt a történetet, mely rég elhalt édesapánkról szól, meg arról a kis furcsa házról a hol a fiatalságunkat töltöttük, csak most, husz évi távollét után, innen, Amerikából küldöm el nektek. Az igazság az, hogy nagyon rosszul érzem magamat, s ha jól értelmezem az orvosok arczkifejezését, meg azokat a rejtelmes szavakat, a miket egymással suttognak, nem élek már sokáig.

Nem akarom, hogy ez a történet, melyről senki más élő ember e pillanatban nem tud, veszendőbe menjen, el akarom nektek mondani, kedves testvéreim, mert talán ti is jobban fogjátok érteni boldogult édesapánkat, az ő számtalan furcsaságait, ha ezt elolvastátok, épugy, mint én, a ki azóta tiszteltem

és becsültem őt igazán, mélységesen, a mióta ez a rettenetes dolog az ő házaban megtörtént.

Hogy a történetnek tanuja lehettem, annak gyermeki kiváncsiságom és léhaságom volt az oka. Akkor hallgatóztam először életemben, de bevallom nektek, hogy ámbár mindig ambiczióm volt, hogy tiszta jellemnek lássam magamat, ez egyszer nem bántam meg, hogy alattomos voltam. A mit végignéztem és végighallgattam, az olyan mély hatással volt rám, hogy fenekestől felforgatta egész gondolatvilágomat, teljesen megváltoztatott, és most, hogy a halálos ágyamon fekszem, még most is, vagy talán csak most érzem áldásos hatását. Nem félek a haláltól, nyugodtan, szinte fásultan fogadom, és ezt mind ennek a borzasztó históriának köszönhetem, a mit gyermekkoromban otthon végiglestem. Olvassátok el, okuljatok belőle, talán nektek is hasznotokra fog válni ebben a végső pillanatban, ha ugyan jól tudom elmondani. Mert az ilyet végig kell élni, ugy, a hogy én végig éltem. Nem fogom czifrázni, mint a

hogy az irók kiczifrázzák a maguk kitalált történeteit, nem keverek bele lélektani analizist, főként az őszinteségre és az igazságra törekszem. Hisz a mi jó édesapánkról van benne szó, és távol van tőlem még a gondolata is annak, hogy az ő emlékét a ti szemetekben meghamisitsam.

Tizennyolcz évvel ezelőtt történt. Kamasz voltam, hazajöttem a mi furcsa házunkba. Hiszen emlékeztek még a házra. Ott állott künn, a rákosi határban, az uj temető mellett. Fel kell idéznem emlékezetetekben a ház állását és berendezését, hogy a történetet figyelemmel tudjátok kisérni.

Mély telken állott, s csak az országut felé volt a teleknek palánkja. A telek annyival volt mélyebben az országutnál, hogy a földszintes háznak még a kéménye se látszott ki a palánk fölött. Tudjátok, hogy az ut felé eső traktusban a lakásunk volt: apa szobája, az ebédlő, meg a mi szobánk, a gyerekszoba. A ház hátulsó részében volt a gipszöntő mühely. Itt volt a nagyablakos fehér terem, a hol fehér munkások dolgoztak,

kotyvasztották a gipszet, formázták, véstek, kapartak, füréşzeltek. Itt, ebben a teremben dolgozott harmincz évig a segédeivel apánk.

Mikor megjöttem az ünnepekre, kissé megváltozottnak találtam apa arczát. Tömött szakálla immár akkor is fehér volt, a mikor nem dolgozott a gipszszel. Vastag szemüvege mögött furcsán fénylett a szeme. Nem nézett már oly nyugodtan, oly tiszta pillantással, mint azelőtt. És keveset beszélt, de annál többet olvasott. Hiszen mindnyájan tudjuk, hogy a mama halála óta folyton könyveket bujt, s néha reggelig olvasott az ágyban, gyertya mellett. De akkor már teljesen urrá lett fölötte a betü, mert a mikor csak néhány percz szabad ideje maradt, olvasott.

Ekkor történt, körülbelül negyedik napján az otthonlétemnek, hogy valami nagyon különöset vettem észre. Üres óráimat a műhelyteremben töltöttem, figurákat faragtam, oszlopfejeket öntöttem gipszből. A sarokban hatalmas hordó állott vizzel telve. Dél volt, a munkások ebédelni mentek. Én leültem a hordó mellé, és egy korintusi oszlopon faragtam.

Apa bejött a mühelybe és nem vett észre. A kezében tálcza volt, a tálczán pedig két tányér leves. Mikor bejött, bezárta maga mögött az ajtót és körülnézett a mühelyben, hogy van-e ott valaki. Mondom, engem nem látott meg. Meglepődtem és a lélekzetemet is visszafojtottam, ugy figyeltem. Apa végigment a hosszu mühelyen, aztán kinyitott egy kis ajtót, a melyről annyit tudtam, hogy egy kamrába vezet, mely három lépcsővel fekszik mélyebben, mint a mühely. Vártam, füleltem. Egy szó beszédet sem hallottam, és apa körülbelül két percz mulva visszatért a kamrából, kezében az üres tálczával. Megrezzentem. Mögötte valaki belülről bereteszelte a kamra ajtaját. Apa kiment a mühelyből és én elfogódott szivvel másztam elő a hordó mögül. Tudtam, hogy a kamrának ablaka van, mely hátra, a szántóföldek felé nyilik. Kiszaladtam a műhelyből és megkerültem a házat. Nagy meglepetésemre a kamra ablaka belülről el volt függönyözve. Nagy sárga kendőt akasztottak belül az ablakra. Ott kellett hagynom az egész ügyet, mert Irma

hangját hallottam, a ki az udvarban kiáltott utánam:

— Antal, ebédelni!

Ebédhez ültem veletek és apát néztem. Az asztalfőn ült és némán evett. Az arczán semmi nyomát nem láttam annak, hogy valami titokzatos dologban járt volna. Aztán kamasz-észszel gondolkozni kezdtem. Ki lehetett abban a kamrában? Mert két tányér levest vitt be nekik. Első gondolatom az volt, hogy apa valami asszonyszemélyt rejteget a kamrában. Elvégre is öten voltunk, gyerekek, ő soha nem gondolt arra, hogy uj asszonyt hozzon a házhoz, mama helyére. Irma már husz éves volt akkor és ellátta a háztartást. Mi, fiuk, nagyon szerettük volt mamát és ragaszkodtunk az emlékéhez. Aztán vadak voltunk mind, erőszakos népség — az apánk vére — és bizony nem lett volna tanácsos uj asszonyt hozni közénk. Igy okoskodva jutottam arra a gondolatra, hogy apa valami leányfélét tartogat a házban, elrejtve, talán valami szép munkáslányt, vagy valami más ember megszökött feleségét — de ez a

fiatal, pelyhesállu legény okoskodása volt. Kissé fájt ez a gondolat, de aztán beletörődtem, s elhatároztam, hogy gavallér leszek az öreg ember késő szerelmével szemben, sőt sajnáltam is őt, hogy igy kell élnie, s hogy ily nagy erkölcsi nyomás alatt tartják a gyermekei, a kiknek elvégre is apjuk, parancsolójuk volt.

Napokig rágott rajtam ez a fölfedezés, de nem szóltam róla senkinek. A kémlelést is abbahagytam. Eljárogattam még a mühelybe is, de nem vettem észre semmi különöset. A kamrából egyetlen hang se hallatszott, s mikor apánk a tiz munkásával a mühelyben dolgozott, ugy járt-kelt a kis ajtó előtt, mintha nem volna mögötte semmi különös, soha rá nem nézett, soha ki nem nyitotta. Ha akkor, mikor rajtakaptam, hogy bement, nem reteszelték volna be mögötte az ajtót, azt is hihettem volna, hogy valami állatot, kutyát vagy macskát tart a kamrában és annak viszi a levest. De bereteszelték, ezt tisztán hallottam, emberi kéz motoszkált a

závár körül, biztos volt, hogy az ajtó mögött ember van.

Egy szerdai napon kellett elutaznom, vissza, Németországba. Mondom, gavallér voltam, nem törődtem többé a titokzatos kamrával. De kedden este előfogott a kiváncsiság. Ugy éreztem: holnap már el kell utaznom, és talán soha nem fogom megtudni, mi történik itt ebben a házban az apámmal. Este, mikor a munkások hazamentek, lementem a műhelybe. Sokáig ábrándoztam, gondolatokba mélyedve ültem egy helyben. Mindenféle regényes dolgok jártak a fejemben. Aztán egyszer félve, szinte szomoruan néztem a kis ajtó felé. Elállt a szivem verése. A műhelyben már sötét volt, s a kis ajtó alatt vékony csikban sárga fény szürődött ki a kamrából. Erre hirtelen megjött a bátorságom. Odamentem az ajtóhoz és hallgatództam Benn beszélt valaki. Halk, mély férfihang volt, de nem értettem, hogy mit beszél. Rá akartam tapasztani a fülemet az ajtóra, mikor a műhely nagy ajtaja előtt lépéseket hallottam. Az apám jött. Hirtelen lehuzódtam

a hordó mögé. Az öreg ur átment a műhelyen és halkan kopogtatott a kis ajtón. Csattant a retesz és kinyilott az ajtó. Apám bement, s rögtön becsukta, sőt bezárta maga mögött az ajtót.

Most már vége volt a diszkrécziónak, gavallérságnak, mindennek. Egyszeribe urrá lett fölöttem a kiváncsiság. Tudtam, hogy ennek a kis szobának egy részét tavaly fáskamrává alakitották át, ugy, hogy deszkafalat huztak a közepén. És tudtam, hogy kivülről, az udvar felől be lehet jutni a fáskamrába. Kimentem tehát, de a fáskamra zárva volt. Üzött az izgatott, reszkető kiváncsiság. Beszaladtam a házba és a konyhában leakasztottam a szögről a fáskamra kulcsát. Egy percz mulva már benn kuporogtam a fáskamrában, s két deszka közt a hasadékon benéztem a titokzatos kis szobába.

A szoba közepén asztal volt, a fal mellett pedig két szalmazsák, takaróval. Az asztalon gyertya égett. Egy üveg bor állott még az asztalon, s mellette ült az apám két idegen emberrel. Mind a két idegen feketében volt.

Megrémültem tőlük. A másik szalonkabátban ült ott, ennek napbarnitott arcza volt, ez még nem volt öreg, mindössze negyvenöt-negyvennyolczéves lehetett. Jobbfajta iparosnak látszott, a ki vasárnapi ruhában van. Ez nem nagyon érdekelt. A másik, öreg urra néztem, s ekkor végigfutott rajtam a hideg. Egy hires orvosprofesszor volt, H. tanár, a ki egyike volt Pesten a legkeresettebb belgyógyászoknak. Hogy volt, ezt hangsulyozom, mert H. tanárról két héttel azelőtt azt olvastam az ujságban, hogy meghalt. Meghalt, el is temették. És most itt ült, frakkban, az apámnak: egy szegény gipszöntőnek a kamrájában, bereteszelt ajtó mögött, egy szál gyertya világánál. Tudtam, hogy ismerte az apámat, hiszen emlékeztek rá, hogy apának sok baja volt az asztmájával, s H. tanárhoz járt, sőt ő is gyakran volt nálunk. Most már vége szakadt minden okoskodásnak, most már csak figyeltem, rémülten, hangosan dobogó szivvel.

A tanár valami fényes kis tárgyat tett az asztalra:

— Itt a gyémánt inggombom — mondta apának, — ez a magáé.

Apa komolyan tolta vissza és intett a fejével, hogy nem fogadja el.

— De hisz pénzébe kerülök! — mondta a tanár.

— Mindegy, felelt apa, nem fogadom el.

Aztán sokáig hallgattak. Aztán mosolygott a tanár és ezt mondta:

— A két manzsettagombomat, a mit Jenő főherczegtől kaptam, a temetőőrnek adtam. Az megér vagy ezer forintot.

És mutatta a manzsettáját, a melyből hiányzott a gomb. Aztán a barnaarczuhoz fordult:

— Ön mit adott neki, főkertész ur?

A nagy, erős ember szétnyitotta a szalonkabátját:

— Mindent, a mim volt. Aranylánczot, melltűt, gyürüt.

Nem értettem. Mi volt ez? Honnan jött ez a két ember? Borzasztó sejtés derengett bennem. Ezek a temetőből jöttek. Abban a ruhában, a melyben eltemették őket. Mi tör-

tént ezekkel? Tetszhalottak voltak? Fölébredtek? Föltámadtak? Mit keresnek itt?

Halkan beszélgettek az apámmal. Hiába füleltem, sokáig nem értettem egy árva szót sem a beszédjükből. Csak később, mikor már belemelegedtek, s hangosabban beszéltek, értettem meg őket.

— Nincs más mód — mondta a tanár — hagyja meg végrendeletében, hogy a halottkém valami nagy tűvel szurja át a szivét. Emlékeztek, ugy-e, szegény apának erre az utolsó kivánságára, a mit teljesitettünk is?

Apa hallgatott. Aztán ezt mondta a tanár:

— Ez borzasztóan szép fölfedezés volna. Ha még élnék, irnék róla egy nagy könyvet. Az indiai fakirizmust nem veszik komolyan itt Európában. Pedig az eltemetett fakírok, a kik két hónapig feküsznek a föld alatt, s aztán fölkelnek, nagyon komoly emberek. Talán komolyabbak, mint mi valamennyien itt a mi komoly tudományunkkal. Ezek uj és borzalmas dolgok, a mikre mi még nem vagyunk elég érettek. Én az ő módszerükkel haltam meg, most már megállapitottam. A

lelki tréninget, a mit ők programmszerüleg csinálnak, én megcsináltam véletlenül. A magány, az elmélyedés, a hónapokig való magányos fekvés az ágyban, az óraszámra való rámeredés egy fix pontra . . . Ez mind magától értetődő volt nálam, elhagyott, embergyülölő agglegénynél. Meghaltam, mint az indiai fakírok. És ha nem lettem volna régi patriczius-család sarja, a kinek kriptája van a temetőben, most már igazán meghaltam volna. De az is meglehet, hogy másként történt. Tudja Isten, hogy történt. Most már talán nem is érdemes töprengeni fölötte. Még négy napom van. Aztán megyünk, végleg. De vissza már nem!

A város felé mutatott a fejével. Lázban égett az arcza, a szemöldökét összehúzta. Rettenetes volt az arcza ebben a pillanatban. Aztán a barna emberre nézett:

— A főkertész ur — mondta — az egészen más. Az ordináré orvosi tévedés. De neki már nincs négy napja. Ő holnap, vagy legkésőbb holnapután végez.

Megfogta a barna ember pulzusát.

— E pillanatban száztizenkettőt ver — mondta mosolyogva. — Ez egy kicsit sok. Egy napja van, főkertész ur. De vissza . . . vissza, ugy-e már nem megyünk?

— Nem — mondta a főkertész.

Az apám hallgatott. Komolyan, szeretettel nézte a tanárt. A tanár ivott egy korty bort és az apámhoz fordult:

— Menjen aludni, öregem — mondta. — Magának korán kell kelnie, maga még él. Gyerekei vannak. Menjen. Mi majd, ha tudunk, alszunk. Ha nem tudunk, nem alszunk. És még az is meglehet, hogy a főkertész ur már nem éri meg a reggelt. Ezt magának nem kell végignéznie.

Most megszólalt az apám, halk, tiszteletteljes hangon:

— Ha valami izennivalója van a tanár urnak ... vagy a főkertész urnak . . . Valaki, a kiről gondoskodni kell . . . Valami parancsa, ha van . . .

A tanár szigoruan nézett rá:

— Semmi.

Az apám még várt.

— Semmi nincs — mondta a tanár. — Ők mind nincsenek. Meghaltam, véletlenül. Még négy napom van, azt végigélem itt, jó öreg, magánál. De vissza már nem megyek, nem is nézek vissza. Nem akarom tudni, hol élnek a többiek . . . Nem kell az élet, öreg. Nem gavallérság visszamenni, ha már egyszer elment az ember. És . . . pfuj az egész. Menjen aludni.

Az apám kezet szoritott velük és elment. A főkertész mereven ült a széken. A tanár maga elé bámult.

Most kezdett bennem derengeni, hogy itt mi történt. Ez a két tetszhalott visszajött, hogyan, miként, mi módon: még ma se értem teljesen. És ott, a kis szobában, a temető mellett élték le a hátralevő néhány napjukat. Nem akartak még egyszer visszajönni az életbe. Nem volt érdemes.

Megborzongtam. Valami rettenetes nóta kezdett énekelni a lelkemben. Ez alatt a néhány percz alatt megértettem a lét és a halál gondolatát. Most én is ugy éreztem, hogy az élet, a város millió mértföldnyire van in

nen. Tisztán éreztem, hogy igaza volt a tanárnak. Nem volt érdemes. És én is ugy éreztem, hogy fáradt vagyok, az élet fáradtja, mint a tanár, a lázas, okos, komoly öreg ember, a ki a koporsóból jött és most itt ül frakkban és ugy várja a végleges halált, mint az utas a vonatot.

Néztem őket, vagy háromnegyedóra hoszszant. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem. Vártak. Nem tudtam elmozdulni a deszkahasadéktól.

És most történt az, a mi engem hazulról elkergetett, és a mi oka volt annak, hogy Amerikába jöttem és soha többé hozzátok vissza nem mentem.

Félkettő lehetett, mikor kopogtattak az ablakon. A tanár fölrezzent s intett a szemével a főkertésznek, hogy ne vegyen tudomást a kopogtatásról. De aztán erősebben zörgettek. A tanár fölkelt és rettenetes dühvel ment az ablakhoz. Félrehajtotta a sárga függönyt és kinézett az éjszakába. Most beszéltek egymással, mind a ketten az ablakhoz mentek, kinyitották és beszéltek azzal, a ki zörgetett.

Tiz percz mulva, hosszas beszéd, tárgyalás után beemeltek az ablakon egy embert.

Ezen a rettenetes napon már nem történhetett semmi, a mi megrémitett volna. Fásultan néztem. Az ablakon bemászott ember talpig fehérben volt. Zsidó volt, valami szegény, sovány, gyönge, sápadt zsidó. A fehér halotti ruha volt rajta. Didergett, reszketett, oda volt. A tanár bort adott neki. A zsidó hebegett:

— Borzasztó ... rettenetes ...

Megtudtam, hogy ez is onnan jött. De ez még nem volt eltemetve, mint a tanár. Ez még nem érezte a föld szagát, még nem részegedett meg tőle. Ravatalról jött.

— Már ki voltam teritve ... — nyögte. — Istenem ... holnap eltemettek volna.

Ijesztően komikus arczot vágott. A tanár megint adott neki bort.

— Itt világosságot láttam ... — mondta. — Valami ruhát kérek ... Egy kis levest ... és megyek vissza. Meine gute, theure Frau! Meine Kinder!

Sirva fakadt. Most ördögivé vált a tanár

arcza, mikor ránézett. Lenézte a jajveszékelő zsidót.

— Visszamegy? — mondta hörögve. — Nem megy vissza! Nem szégyenli magát?

A zsidó ostobán nézett rá:

— Én a Rottenbiller-utczában lakom — mondta bámulva. — Nevem Braun József.

A körmét rágta izgatottságában. A könyek folytak a szeméből.

— Ich muss zu meine Kinder! — mondta.

A tanár rászólt:

— Nem megy vissza.

— De miért?

— Mert nem engedem.

A zsidó körülnézett. Érezte, hogy itt valami baj van. Ha jól itéltem meg a helyzetet, azt hitte, hogy őrültek közé került. Pislogott és ezt mondta:

— Fáradt vagyok.

A tanár a szalmazsákra mutatott:

— Feküdjék le. Majd reggel beszélünk.

A láz tüzelt a tanár szeméből. Az arcza piros volt. A másik szalmazsákon a főkertész feküdt, arczczal a falnak.

A zsidó a szalmazsákhoz támolygott. Lefeküdt és sírt. Összekuporodva feküdt, s olyan volt a fehér ruhában, mint valami hosszu hálóinges gyerek. Rázta a sirás borzasztóan. A tanár az asztalnál ült és keserüen mosolygott.

Aztán csönd lett. A zsidó elaludt a zsákon. Most órák teltek el. Én mozdulatlanul néztem a tanárt, a ki a gyertyába bámult. Alig volt már valami a gyertyából. A tanár sóhajtott és elfujta. Néhány másodperczig sötét volt, aztán láttam, hogy a sárga függönyön bedereng a hajnal. Virradt. A tanár hanyattdőlt a székben, kinyujtotta a lábát és lecsukta a szemét. Csönd volt.

Egyszerre csak megmozdult a kis zsidó a szalmazsákon. Fölkelt és lábujjhegyen az ablakhoz ment. A tanárra nézett és azt hitte, hogy alszik. Óvatosan kinyitotta az ablakot és ki akart rajta mászni. Felhorkant a tanár.

— Nem! — mondta.

De ebben a pillanatban már a zsidónál is volt és visszarántotta. Egy szó se hangzott. A tanár szivenszúrta a zsidót.

Letette a szalmazsákra. Aztán kiment a kamrából, a műhely felé. Tiz percz mulva visszajött az apámmal. Az apám sápadt volt és egy szót sem szólt. A kis embert pokróczba takarták, egymásután kimásztak az ablakon, kiemelték és elvitték. Negyedóra mulva visszajöttek. Néhány szót váltottak, a miből megtudtam, hogy sikerült visszatenniök a ravatalra, a nélkül, hogy valaki észrevette volna őket. Becsukták az ablakot. A tanár ivott egy korty bort, és megint végignyujtózott a széken.

— Nem lehet visszamenni — mondta. — Nem szabad.

Az apám elment.

Többet nem láttam. Feltántorogtam a szobába, lefeküdtem és rögtön elaludtam. Délelőtt tizkor ébredtem fel. Délben elutaztam. Azóta nem láttatok. Semmit, semmit nem tudok többet. E pillanatban azt hiszem, hogy a mit tudok, a mit itt leirtam, az se igaz. Talán meg se történt, talán csak álmodtam most, a legutóbbi öt perczben. Nem vagyok tisztában magammal. Lázam van.

De a haláltól nem félek. Itt, a kórházi ágyon is a lázban égő, de azért nyugodt és bölcs arczát látom. Mikor torkonfogta a kis zsidót, olyan volt, mint a halál szerelmese, mint valaki, a kinek titkos viszonya van az elmulással, a ki ennek az érdekeit védi, a ki ennek a csalóját bünteti. Akkor éreztem azt, hogy minden, minden milyen messze van a haláltól. És most is minden, minden oly messze van tőlem. És olyan nagyon fáradt, fáradt vagyok. Isten veletek, kedves testvéreim.

Széntolvajok.

A Dunán aranyos reggeli köd. Alul, a viz fölött sűrü, tejes a szine. Följebb, a budai torony fölött mintha megolvadt volna a ködben a napsugár. Aranypára ez, valami hideg, ritkás aranygőz, a miről részeg alkimisták álmodhattak valaha. És a parton a fák felnyúlnak a ködbe, felágaskodnak az aranyfüstbe, megmaradt nehány rozsdaszinü levelüket, lombrongyaikat fürösztik benne. Minden elolvad ebben az őszi párában. Egy régi pasztell a tájkép, a mit letörültek.

Valami nagy folt jön a parti uton, lassan, révedezve. Aztán kiáltás is hallatszik, de tompa, otthonos hang: mintha szobában volnánk. A nagy folt küzködik a köddel, aztán nagynehezen kiküzdődik belőle. Most már látni, hogy kocsi, a mely szenet hoz.

A bakon három vig legény ül. Bolti bányászok, maszatosképü városi szén-emberek, a kik komikusan hatnak a nagy széntömeg szomszédságában. Hol van már ezektől a tárna, akna, bányalég, a fekete izzadság, a fehér rémület! Az ő szenük már szeliditett ásvány, többé nem eleven, gyilkos valami, hanem döglött fekete tömeg. Elől be van fogva a kocsiba két szegény öreg ló: az őseik vadul nyargaláztak, tiportak, és ők most szenet húznak. A szén is igy van befogva ebbe a szekérbe. Szegény, öreg, dobálni való, hasogatni való, elporlásnak indult ásvány, a mi nyomorult szervetlen háziállattá vedlett. És a három vig ál-bányász uralkodik az állaton is, a fekete kövön is. Komikusak ők, mert olyan messze vannak a szénbányásztól, mint a mészároslegény a pásztortól, a ki a barmot őrizte, mikor még nem hus volt, hanem állat.

Kiáltoznak:

— Hahó! Köd előttem, köd utánam — mondja az egyik.

A másik nagyot szól:

— Hoó!

Felmászik a szekérre, a szénkupacz tetejére.

— Oda le — mond a harmadik.

— Ahun a bokor.

Az első köp. És bölcsen mondja:

— Csak oda.

Valami zuhan. A ki fenn áll, kihajít egy nagy darabot a kocsiból. A fekete kő zuhan, gurul a rozsdás gyepen, nekimegy a bokornak, alája buvik és megáll.

— Gyerünk! — izgatja a másik.

— Itt is van bokor.

A kocsis bólogat:

— Csak oda.

És megint kilódul a ködbe egy darab szén. Lepottyan, kettétörik. Nekizörren a bokornak és ez is megbuvik alatta.

A két öreg ló kinlódva megy tovább. Nem érzi, hogy egyre könnyebbedik a munka, kisebbedik a súly. A fizika nagyon hideg és felette erkölcstelen, sőt igazságtalan tételek összesége. Ezt jól tudom, különben azt mondanám, hogy azért nem lett könnyebb a szekér, mert erkölcstelen uton fogyott a súlya.

Kár, bogy nem éltünk ezer évvel ezelőtt. Akkor még tiz közül kilencz elhitte volna, hogy ha száz fontból kettőt ellopnak, a száz font mégis száz font marad. Ma ezt tiz közül csak egy hiszi el: a szénkereskedő.

Tehát loptak a fiuk, és nevettek hozzá. Lopni valami nagyon vidám és mulattató dolog lehet. Talán oly vidám, oly mulatságos és oly boldogitó, mint a milyen borus, szomoru és keserü az ellentéte: a tisztes kenyérkereső munka. Hiszen legszivesebben azok lopnak, a kik legjobban szeretik a mulatságot és az örömet: a gyerekek meg az asszonyok. Mi ezt nem is tudjuk. A dédunokám unokája majd mesél arról a nagy felujjongásról, a mi lészen, ha felszabadulnak a lelkek mindama rengeteg súlyok alól, a miket a tulajdon szentsége rak a mi életünkre.

— Gyerünk, gyerünk! — hangzott vígan a bakról a szénlopók friss indulója.

— Hóopp! — röpült a Kleinberger ur szene. Egyik a másik után. A legnagyobb, legkövérebb darabok. A félkályhára elég, nagy kölönczök.

— Gyerünk, gyerünk! — szólt egyre a a tolvaj-mars. — Bokorba! Csak a bokorba!

— Csak oda, — mondta a basszus.

Mulattak, vigadoztak, ez valami igen finom izgalom lehetett, kéjesebb, mint a kártya, örömmel telibb, mint az alkohol.

A módszer egyébként oly régi, mint maga a szén. Odafelé menet kidobálni a kocsiból egy csomó szenet, visszafelé jövet pedig fölszedni darabonként. A szén, ha esze volt, szintén mulatott ezen. Hogy hogyan nem változik az ember! Évezrek kellenek, mig barna lignitből kékesfekete antraczit válik. De őt már igy lopták barna ifjuságában is a czölöpépitő emberek. S ha majd elporlott szürke málladék lesz, igy fogják lopni a léghajón röpülők is.

Az utolsó kövér darabot a kikötőhidnál hajitották le. Ott tudniillik megszakadt a bokrok sora. Fájt a szive Tucsiknak fenn a szénhalom tetején, hogy nem lehet már többet. Egy kicsit sajnálta, hogy oly ritkán hajigálta. «Lehetett volna még vagy kettőt» — gondolta, és eszébe jutott két szép sürü

bokor, a mit nem tisztelt meg. Igy néz vissza a haldokló az életére. Mindig vannak bokrok, a mik mellett elmentünk. És minden kis negyedóra egy egész élet, teli mulasztással. Szinte mindegy, hogy hatvan év-e, vagy csak egy negyedóra. És teljesen mindegy, hogy lopni mulasztottam-e el, vagy adni.

Fenn, a szálló kapujában már várta őket a portás:

— Most gyönnek?

— Hát mikor?

— Már reggel kellett volna.

Megállt a kocsi.

— Balra, aztán hátra! — orditott a portás fölénynyel. — A pinczeablak nyitva van.

És hogy lassan czihelődtek, rájuk szólt:

— Gyerünk, gyerünk!

De ez már nem volt a lelkes tolvaj-mars «gyerünk»-je. Ez már a felsőséges kötelességtudásé volt. Ez már komor, siettető, sivár volt, mint maga a kötelesség. Ezt már nem tolvajok mondták, hanem a tiszteletreméltó portás, a ki dehogy is lop szenet. Ő inget lop. Ő törülközőt lop. Ő már egy magasabb rang: lenézi

a nyersanyagot. Ő egy kulturtolvaj: neki ipari termék kell.

Megkerülte a négyemeletes hotelt a kocsi, s azontul dörögve, csattogva gördült le a pinczébe a szén. Végigdübörgött a deszkán, a mint leguritották, és egyik kis mennydörgés pontosan követte a másikat.

— Szenet hoztak! — mondta a néhány kései vendég. — Itt az ősz.

A pincze felől egyre durrogott, morgott a szén-lavina.

— Jön a tél — mondta a kövér öreg hotelszobalány, az a bizonyos, a kinek kétszer kell csengetni.

Kinézett a padláslyukon.

Oszlófélben volt a köd. Felszítta a nap aranyát, fölmelegedett tőle és elillant. A gyönyörü, langyos, sárga fény elömlött a tájon. A Duna olyan volt, mint a folyós opál. Parasztlányok — kertészlányok — lassu, ringó mozgással söpörték a lehullott levelet. Nyugalmas, édes őszi reggel volt ez.

A kövér szobalány meglátott a padláslyukból egy hordárt.

— Gyön már — mondta.

Azzal lesietett az első emeletre, a huszas szobába. Bekopogtatott:

— Nagysága kérem, gyön már a hordár a targonczával.

Özvegy Sikoróné a pamlagon ült, bepakolt kosarak és kofferek közt.

— Ideje már — mondta. Hallja? Hallja?

Füleltek. Gurult a szén, gurult, robogott e a pinczébe.

— Itt a tél!

Egy kis zsidó hordár kopogtatott az ajtón. Bejött:

— Kezicsókolom.

Özvegy Sikoróné feltápászkodott a pamlagról. Nagyon beteg, nagyon öreg asszony volt. Sóhajtva mondta:

— Hát gyerünk.

Ez aztán még annál is komolyabb volt, mint a mikor a portás mondta, hogy «gyerünk.» Ez volt az igazi. Gyerünk. Gyerünk elmúlni, gyerünk meghalni, gyerünk a csöndes temetőbe, a többi öreg asszony mellé. Özvegy Sikoróné már nem lopott semmit. Talán

azért is volt ilyen szomoru. Őtőle már nem hagyta magát ellopni senki és semmi.

A hordár kicsiny, vörösarczu ember volt. Arany óraláncz fityegett a mellén. Látszott rajta, hogy jómódu férfiu s épp most van azon a ponton, hogy abbahagyja a hordárságot valami kisebb szállító-üzletért. Hordárságának ezek ugyszólván utolsó akkordjai voltak, ezek a kis targonczás hurczolkodási üzletek. Ő most be fog lépni a szállítóczégek közé, s lesz a leggazdagabb hordárból a legrongyosabb speditőr.

Tiz percz mulva fel volt rakva özvegy Sikoróné minden holmija targonczára. Szépen átkötötte spárgával, miközben vegyest magyarul és németül fuldokolt. Aztán hátralökte fején a vörös sapkát és elkiáltotta magát:

— Jozef!

Erre a szóra előjött valaki a hotel mögül A hordár igavonó állatja volt. Vizenyős, penészes-zöld arcz, valami lélektelen, állatias kis sáppadt karrikatura, szabálytalanul nőtt szőrökkel az ajka fölött, — olyan volt szegény, mintha nem is lett volna ilyen

zöld és ilyen rút, hanem csak megnézte volna magát egy tizkrajczáros, hólyagos, ordináré tükörben és azontul mindig azzal a pofával járt volna, a mit akkor ott látott. Bő nadrág lötyögött rajta, s a kabátja ujja a körméig ért. Valami kövér ember gyakorolhatta vele szembe a jótékonyságnak amaz undoritó nemét, hogy odaadta neki a viselt ruháját.

Ez a vékony, zöld Jozef befogta magát a kis szekérbe, és nekifeszült a munkának. Lassan, kinosan huzta el a holmit. A kis vörös hordár pedig fogta özvegy Sikoróné tolószékét és virgonczan indult a könnyü teherrel a Jozef után. Elébe került, s azontul lassu ballagással ment ez a szép menet: elől a tolószék, aztán a hordár, aztán a Jozef, aztán a telerakott kocsi.

Mikor felkanyarodtak arra az utra, a hol az imént a szenesek jöttek, a hordár köszönt a rendőrnek. A hordár míndig köszön a rendőrnek. A hordár mindenkinek köszön, mert az ő üzleténél a nagy ismeretkör a fő, s ezt csak ugy tarthatja fönn, ha zsúrokra

jár az illetőkhöz, vagy ha a bosszantásig sokszor köszön. Ő ez utóbbit választja.

A mint ballagnak az uton a nyikorgó kis kocsival, egyszerre csak megáll a penészszinü emberke. Fölemeli a fejét, mint a kutya, mikor megszimatolt valamit.

— Eislitzer ur — mondja csöndesen.

A hordár megáll. Az egész menet megáll. Láttatok már terhet czipelő embert? Ezekben, mikor czipelnek, egyre jobban gyülemlik az undor a munkájuk iránt. De csak viszik, viszik a terhet. Mikor aztán már nagyon tele vannak undorral, akkor elég egy hang, egy idegen mozdulat, egy akármicsoda, a mi fölrezzenti őket — megállanak. A fáradság meg a kedvetlenség nem elég arra, hogy megállítsa őket. Ennek a megállásnak ki kell sütődnie, mint az elektromos szikrának.

Csöndesen motyogtak.

— Eislitzer ur - ismételte a zöld.

— Mi kell.

— Én itt szenet láttam.

— Milyen szenet?

— Jó szenet. Már a hogy jövünk itten,

mindig nézem. Azt hittem, csak véletlenül volt ottan. De most már arrébb is volt egy, meg az előbb is volt egy, meg itt most megint van egy. Itten stibiczelni akarják a szenesek a szenet.

— Aha! — mondta Eislitzer ur.

És a következő perczben már elhagyatottan állt a fehér uton a tolószék, meg a kis kocsi. A rudja oldalt fordult, a part felé, mintha utánuk nézett volna. A két ember meg lenn motoszkált a gazban, a bokrok közt, a viz mellett.

Titokzatosan beszélgettek:

— Hűhá! — mondta az igavonó. — Ez itt egy nagy.

— Ez lopás — mondta Eislitzer ur.

Le-lebuktak, szedték a hónuk alá a széndarabokat. Furcsa két állat volt: két kis elkényszeredett városi bestia, a ki szenet legel. Eislitzer urnak is volt a kezében egy szép, nagy, fényes darab. Szerelmesen nézett rá és méregette a sulyát:

— Ez maga öt kiló.

— Itt is van! — sugta mohón a másik. — Ezt is fölveszem.

Eislitzer ur szétnézett a tájon.

— Hallatlan! — mondta. — És hozzátette:

— Ott is van.

Mikor már annyit szedtek fel, hogy nem birtak többet, az igavonó csöndesen röhögött Eislitzer ur felé:

— Most ők ide eldugták, most mi innen elviszszük.

— Elviszszük? — kérdezte a hordár. — Miért viszszük el? Hogy gondolja maga, hogy elviszszük? Mit gondol maga? Talán azt hiszi, hogy elviszszük? Mért vinnénk el?

— Na persze — mondta a másik.

És egy kicsit csudálkozva néztek egymásra, mert mind a kettőnek tele volt a keze szénnel. Eislitzer ur végre feltalálta magát:

— Földeszszük a kocsira.

Föl is tették. Aztán tovább ballagott a menet. Messziről, a hotel felől sejtelmesen hangzott feléjük a pinczébe guruló szén robogása.

— Fognak ezek bámulni! Visszajönnek és majd keresik. De nem lesz! — mondta boldogan a Jozef és huzta a kis kocsit, hogy majd megszakadt belé.

De arrébb megint megálltak. Egy bokor alól egy akkora darab sötétlett feléjük, hogy a hordárnak megdobbant a szive.

— Hallatlan! — mondta. — Ilyen nagy darabokat lopnak!

Lerohant érte. Lihegve hozta fel. Csillogtatta a napon. Bizony, ez is szép példány volt. Sötét fényű, finom nagy darab, itt-ott sárga érczfoltok ragyogtak rajta. A hordár a kocsira tette ezt is. Ránézett a Jozefre. Ez sunyi pofával törülte az orrát. Mosolygott néhány szál bajusz-szőre alatt. Erre hirtelen elkomolyodott Eislitzer ur arcza:

— Ez föl lesz jelentve — szólt. És megkapta a tolószéket, s buzgón tolta odább.

— Ezeket becsukják — mondta káröröm-mel az igavonó, de félszemmel egyre a bokrok felé lesett.

— Fől lesz jelentve — ismételte Eislitzer ur — és lerohant egy ujabb darabért. Alulról felkiáltott:

— A mit csak lát, mind szedje föl, ez mind föl lesz jelentve és vissza lesz adva!

Egyelőre talán nem vette olyan nagyon

szigoruan ezt a följelentést és visszaadást. De eddig nem volt erkölcsi alapja ahhoz, hogy fölszedhesse a már félig ellopott szenet. Ezzel a kijelentéssel érkezett meg az erkölcsi alap és a jog a szén fölszedésére. Csak föl legyen rakva a kocsira, a ládák és kosarak közé. Aztán, ha már egyszer ott van, majd meglátjuk a többit.

Mentek, mendegéltek, meg-megálltak az uton a kopaszodó fák közt. Már fekete volt a kis kocsi a sok széntől. A tolószéket a kocsihoz kötötték, s most már a hordár, maga Eislitzer ur is befogta magát a rud mellé. Együtt huzták a kocsit. Némán mentek egymás mellett és Jozef nagyon kiváncsi volt arra, hogy mi lesz a szénnel. Hideg idők jártak. Maholnap itt a tél. Egy kis póklábu vaskályha jelent meg előtte, a mely ugy be van fűtve, hogy csak ugy süt. «Ez jó volna» — gondolta. Eislitzer ur nem ezt gondolta «A szenet el lehetne adni» — gondolta. Aháznál minden krajczár kell. Ez tiszta haszon, talált pénz. Ez finom szén.

Egyszerre csak egy rendőr jött szembe.

— Ahá! — mondta Eislitzer ur és olyan vörös lett, mint a sapkája.

Nyelt egyet. A rendőr szép, erélyes magyar volt. Szigoruság és fölény honolt az arczán.

— Igen, igen — mondá ok nélkül Eislitzer ur, — Igen, igen.

Megint nyelt.

— Hány óra? — kérdezte a kis embertől, de félszemmel a rendőr felé nézett.

A rendőr egyre közelebb jött. Most megállott a hordár, kibujt a kötélből és mélyen megemelte a sapkáját a rendőr előtt.

— Majd adok én ezeknak a disznóknak! — sugta Jozef felé. És a rendőr elé szaladt:

— Kérem — mondta — hol van itt egy rendőrhivatal! Valami rendőrszoba, vagy kapitányság? Följelentést akarok tenni.

A rendőr egy kis piros batyuban ebédet vitt.

— Mi kell? — kérdezte haragosan.

Eislitzer ur a szénre mutatott.

— Mit szól? Na mit szól? Odanézzen, le, a bokrokba . . . látja?

Elmondta neki az esetet. A rendőr letette a batyut a földre. Ő is megnézte a szenet.

De az út tulsó végéről már jött a másik rendőr. A kinek köszönt az imént a hordár.

— Igen — mondta ez — engem már figyelmeztetett a kikötős. Ő már összeszedett egy csomót, mikor arra mentem.

(— Ő is? — gondolta Eislitzer úr.)

— Ezzel egy hétig lehetne fütteni — mondta az egyik rendőr. A másik így szólt:

— Hát még a mi arrább van? Van ott két hétre való még. Végigjártam a partot, minden bokor alatt van.

Megjelent a kikötős is, rézgombos kabátban. Lihegve szólt:

— A vizbe is dobtak, biztos úr. Nem bele, csak oda a szélére, hogy el ne vigye.

Nézte a kocsira rakott szenet. Mosolygott. Szerette ő is a szenet.

— Aj, ha! — mondta. — Maguk már fölszedték?

— Pardon! — kiáltott Eislitzer ur — Mink följelentést tettünk!

Most ott álltak mind egy csomóban. A vörösbatyus rendőr, szegény budai házmester, a kinek hat gyereke volt — így becslés

után — meg a másik rendőr, a kinek lerítt az arczáról, hogy szeretne lefeküdni és negyvennyolcz órát aludni egyhuzamban. Aztán Eislitzer úr, meg a segédje, a szegény emberállat, a ki híg kávéval felduzzasztott kenyéren élt, meg liszttel kevert melegvizen. Aztán a kikötős, a ki pontonon lakott egy kis kerekablakos kalyibában és télen azzal fűtött, a mi deszkahulladékot nyáron kihalászott a Dunából. Mind, mind szegények és nyomorultak voltak, betegek a rossz lakásuktól és a rettenetes, az emésztő, a sírbakergető pénzhiánytól. Csupa megrogygyant, megsáppadt paraszt, kivéve az egy Eislitzer urat, a ki gazdag volt, mert minden nap egyszer húst is evett.

— Meg kell fogni őket, ha visszajönnek — mondta a kikötős. — Én ott voltam a hotelben, láttam, hogy már lerakodtak. Jönnek mindjárt vissza.

Az igavonó mosolygott. Örült, hogy a gazembereket meg fogják fogni. De sajnálta a szép szenet. A kikötős a kezébe vett egy darabot:

— Jó volna nekem! — mondta nevetve, mesterkélten, erőltetetten nevetve, hogy valahogy komolyan ne vegyék, a mit mondott. De közben oly fájdalmas vágygyal nézett a szénre, hogy Eislitzer ur kivette a kezéből, mondván:

— Csak tegye vissza.

— Einheicn! — mondta az igavonó. — Jól befűteni, mikor jön a fagy.

A fejét vakarta. Félt a fagytól. Ezt ő ismerte. Ez az ő szakmája volt, egye meg a fene.

A két rendőr nem szólt semmit. Ezeknek már nagy gyakorlatuk volt abban, hogy ne kivánják meg a gazdátlan holmit. Ők már átélték ezt az érzést az első talált erszénynél, a mit egy czilinderes ur a markukba nyomott, az első elgázolt embernél, a kinek a zsebéből hivatalból kiszedték a négy forint hatvankét krajczárt, az első rongyos kóficznál, a kinek a kezéből kicsavarták a lopott óralánczot. Ez a gyakorlat, ez a becsülettraining adta meg az arczuknak azt a komolyságot, mely majdnem olyan volt, mintha

őszinte erkölcsi érzés lett volna. Ez is csak olyan mesterség, a mit ki lehet tanulni. Mint a hogy az asztalos megtanul a gyaluval bánni, ugy tanul meg a rendőr becsületesnek lenni. Ez az ő munkája. És ha tizenkét órát volt egyfolytában becsületes, hát elfárad és lefekszik aludni.

Az igavonó becsületes volt, mert ő felolvadt Eislitzer úr erős egyéniségében. Ha Eislitzer ur egy mellékuton megszökött volna a tolvajoktól lopott szénnel, akkor ő is vele szökött volna, s ép ugy örült volna annak, hogy sikerült a szenet hazaszöktetni, mint a hogy most örült annak, hogy sikerült a följelentés.

Eislitzer nem lopta el a szenet, mert habozott. A ki habozik, az már morális lény. Mi a habozás? Mesterséges szünet, mely arra való, hogy egy kivülről jövő esemény döntsön a kérdésben. A ki habozva lop, olyan, mint a ki dadogva hazudik. A dadogó hazug egy szóból négyet csinál, hogy teljék az idő és történjék valami, a mi szükségtelenné teszi a hazugság befejezését. Ezek a testnek,

a matériának küzdelmei az elvek ellen, a melyek általában kormányozni szokták.

A kikötős — végül — azért nem lopta el a szenet, mert a többi már mind nem lopta el, és mert az események folytán most már ő is benne volt a becsületes, jogrend-védő társaságban.

Hirtelen felujjongott az igavonó ember. A távolba mutatott:

— Jönnek! Jönnek!

Valóban, jöttek visszafelé a raktári bányászok. A lovak most már trappoltak. A kocsis ült csupán a bakon. A másik kettő a kocsiban állott, komoly, nagyon komoly arczczal. Már tapasztalták, hogy baj van. Valaki fölszedte a szenet. És most már csak menekülni akartak.

Mikor meglátták a csoportot, a kocsis meghúzta a gyeplőt. Most lépésben jött a kocsi. Ennél jobban nem is lehetett kifejezni azt, hogy milyen nagy bajban voltak a hajdan vidám, fekete legények.

A csoport az ut közepére állt.

— Hohó! Hó! — ordított elől Eislitzer ur. — Álljunk csak meg egy kicsit!

A kikötős elébük ment és megfogta az egyik ló szájánál a gyeplőszárat.

— Mi az? — kérdezte rosszhiszeműen a kocsis. Tudta már szegény, hogy mi az.

A rendőrök félretolták Eislitzer urat. A legények leszállottak a kocsiról. Hivatalos dolgok következtek. Feliródtak a tanuk. Aztán a csoportból kivált az üres szeneskocsi és elment, a szomoru kocsissal. A kocsisnak jogositványa van, őt meg lehet találni holnap is. A két vig legény a rendőrökkel maradt.

Aztán megindult a menet. Elől mentek a rendőrök, a két szegény, éhes, álmos rendőr a két maszatos emberrel, a kik ketten aludtak egy vaczkon, három órát naponta. Aztán jött Eislitzer ur a tolószékkel, mellette a kikötős, a ki még egyre szerelmesen nézte a szenet. Ezek mind, mind tanuk voltak. Mind mentek az őrszobába, ők is. Majd adnak ők ezeknek a gazembereknek! Aztán jött az özvegy Sikoróné holmijával a penészember, ravaszul mosolyogva, arczán az «ugy kell nekik» kifejezésével, de némileg büszkén, mert ő is tanu volt. Majd ad ő is nekik!

Mentek a napon, ezen az édes, langyos októberi napon, vitték egymást a börtönbe a szegény emberek, a Kleinberger-czég néhány darab szene miatt, — mindnyája tolvaj is lehetett volna és mégis becsületes volt, mindnyája vádlott és vádló, tanu, följelentő, tolvajok-tolvaja; egyiküknek se volt igaza és mégis mindeniknek igaza volt, nem volt köztük semmi különbség, csak hogy az egyiknek penészszinű volt az arcza, a másiknak meg szénporos, az egyiknek fehérforgós kalpagja és trainirozott becsülete volt, a másiknak réz-zsinóros hajóssipkája és túlságos ellenőrzése, a harmadiknak vörös sapkája és gyönge akarata, de vitték egymást, mert együtt voltak, s együtt voltak, mert összetartotta őket mind az a sok gaz hazugság, a mit a gazdag emberek annyi évezred óta a fejükbe vertek, — mentek egymás után, mert egymásra uszították őket a fentnevezett gazdagok, ennyi szegény nyomorultat, éheset, álmosat, fázót, beteget, — mentek, mert az egyiknek a gazdagok kardot csatoltak a derekára, a másiknak vörös sapkát nyomtak

a fejébe, megtanították őket egymásra vigyázni, — ezt a pár szegény rongyost és szines-ruhás maskarát! — mentek, oly komolyan, oly igazán, hogy ennél keservesebb, izgatóbb, lázítóbb, szívet elszoritóbb menet nem is volt a világon soha.

De nem látta őket más, csak özvegy Sikoróné, a ki elhajtatott mellettük egy konflison, és özvegy Sikoróné nem értett az egészből semmit, mert ő ma a halálra gondolt, a szép temetőre, a hol a többi fáradt öregasszonyok már szép sorjában feküsznek.

TARTALOM.